

М-р Назми Маљичи

ПОЛИТИЧКАТА ТОЛЕРАНЦИЈА ВО ФУНКЦИЈА НА МИРОТ

СОДРЖИНА

Вовед	15
--------------	----

I Глава

1. Формулирање позитивни ставови на политичката толеранција	19
2. Истражувања за политичката толеранција	24
3. Политичката толеранција како фактор за демократска стабилизација	27

II Глава

Поимно определување на политичката толеранција, мирот и безбедноста	33
1. Воведни забелешки за поимното определу вање на политичката толеранција	33
1.2. Поимот политичка толеранција	34
1.3. Создавање на разлики	36
1.4. Теорија за слободата, демократијата и политичката толеранција	41
1.5. Како Република Македонија гледа на овие односи - демократија и политичка толеранција	45
1.6. Безбедност	49
1.6.1 Безбедносна состојба	49
1.7. Градење на мирот	50
1.8. Колективниот систем за безбедност и одбраната на Република Македонија	53

1.9. Безбедноста на европската градба	54
---	----

III Глава

Политичката толеранција како култура - фактор за зачувување на мирот и безбедноста	57
---	----

1. Политичката толеранција како фактор за зачувување на мирот и безбедноста

1.1. Емпириска основа на теориите за демократијата и политичката толеран ција.....	57
1.2. Политичката култура, демократијата и политичката толеранција	59
1.3. Демократската транзиција и толеранцијата	61
1.4. Политички слободи.....	63
1.5. Политичка рамнотежа.....	68
1.6. Политика, етика и филозофија.....	69
1.7. Фактори на политичката активност	74
1.7.1. Политиката и толеранцијата	75
1.7.2. Правната држава, политиката и толеранцијата	76
1.7.3. Културната различност и општествената дезинтеграција.....	78
1.8. Идејните прашања за човековиот развoтoк.....	79
1.8.1. Европска конвенција за заштита од мачење и нечовечко однесување	81
1.8.3. Основни карактеристики на демократската транзиција.....	84
1.8.4. Промените на политиката од конфронтација кон акомодација	87
1.8.5. Медиумите и политиката.....	90

IV Глава

Политичката толеранција заснована врз почитување на разликите: индивидуални, социјални, верски, национални и јазични	97
--	----

1. Искуства од Република Македонија

1.1. Улогата на уставните норми и на законските решенија во поставувањето и разрешувањето на проблемите	98
1.2. Граѓаните и нивната улога за зачувување на мирот и безбедноста	98
1.3. Малцинствата и нивната улога во зачувувањето на мирот и безбедноста.....	99
1.4. Одредби за правата на малцинствата содржани во одделни меѓународни доку- менти	100
1.5. Политичката толеранција во внатрешните дноси како важен фактор за зачувување на мирот и безбедноста во Република Македонија.....	103
1.6. Можни спорни моменти за понатамошното подобрување на меѓуетничките односи во Република Македонија	105
1.7. Лојалноста како граѓанска обврска	110
1.8. Истражувања со цел да се лоцираат проблемите што стојат на патот на политичката толеранција	112
1.9. Совет на Европа.....	117

V Глава

Политичката толеранција и демократските процеси за градење на внатрешните и надворешните односи - фактор за зачувување на мирот и безбедноста	121
---	-----

1. Политичката толеранција и демократските процеси за градење на внатрешните и надворешните односи	121
1.1. Демократските процеси за градење на внатрешните односи.....	121
1.2. Одбранбената политика и внатрешните односи.....	122

1.3. Нормативно регулирање на одбраната на Република Македонија	125
1.4. Политичките партии и одбраната на Република Македонија	126
1.5. Војската и политичката власт како внатрешен однос во демократските земји.....	127
1.5.1. Деполитизација на војската	129
1.5.2. Војската и граѓанинот во демократскиот политички систем	129
1.5.3. Цивилно-воените односи во демократијата	131
1.6. Значењето на модерната демократија	132
1.6.1. Големите демократски земји ќе останат демократски.....	136
1.6.2. Патот кон мир во определени региони на светот.....	137
1.6.3. Нови проблеми на патот кон мирот.....	139
1.6.4. Што следи во денешно време, како пат за зачувување на мирот и безбедноста.....	140
1.6.5. Кој е народот во денешниот свет	143
1.7. Процесот на трансформација на земјите во транзиција.....	144
1.8. Политичката толеранција како фактор за градење на внатрешните односи за зачувување на мирот и безбедноста во Република Македонија	150
1.9. Политичката и воено-политичката положба на Република Македонија.....	152
VI Глава	
Конфликтите како современа појава и нивното разрешување	157
1. Конфликтите како современа појава	157
1.1. Поимно определување на конфликтите	157
1.2. Конфликтите и меѓународниот мир и безбедност.....	159
1.3. Основни човекови потреби, фрустрации и етнички конфликти	160

1.4. Меѓународен конфликт	161
1.5. Хронични конфликти	162
1.6. Културата на мирот и трансформацијата на конфликтите	164
1.7. Политички конфликт.....	165
1.8. Разрешување на конфликтите	166

VII Глава

Националната безбедност и меѓународните односи како фактор за зачувување на мирот и безбедноста	169
---	-----

1. Националната безбедност и меѓународните односи	169
1.1. Предуслови за создавање современ концепт за безбедност	171
1.2. Меѓународни димензии на националната безбедност.....	172
1.3. Современи аспекти на меѓународното градење на мирот и безбедноста.....	175
1.4. Еволуирање на концептот за мирот	177
1.5. Одржување на мирот и безбедноста во современите меѓународни односи	180
1.7. Механизми за одржување на меѓународниот мир и безбедност.....	181
1.6. Фактори на успех за зачувувањето на мирот	182
1.8. Градење на мирот.....	185
1.9 Интегрирање на балканскиот регион во евроатлантските структури како важен сег- мент за зачувување на мирот и безбедноста	186
1.10. Меѓународните организации и мирот	190
1.10.1. Организацијата на обединетите нации и мирот	190
1.10.2. Советот за безбедност на ООН.....	192
1.10.3. Европската унија и одбранбениот идентитет.....	194

1.10.4. Организацијата за европска безбедност и соработка (ОБСЕ)	196
1.10.5. Советот на Европа.....	197
1.10.6. НАТО -Партнерство за мир	198
 Резиме	 200
Summary	206
Библиографија	211

Вовед

Во почетокот на деведесеттите години во Република Македонија се легализира политичкиот плурализам. Со легализирањето на плурализмот се постави основното прашање - дали политичката толеранција, политички и интересно, е поврзана со зачувувањето на мирот и безбедноста? Тесно поврзано со ова прашање е новото разбирање на концептот за мирот и безбедноста во правец на унапредување на основните слободи и човекови права преку демократски форми на дејствување.

Треба да се истакне дека трудов се темели врз определено разбирање на политичката толеранција како фактор за зачувување на мирот и безбедноста, како услов за функционирањето на еден демократски систем и како мал придонес кон создавањето на една успешна одбрана која- што се темели врз демократско разбирање.

Тргувајќи од констатацијата дека апсолутна безбедност е невозможна и дека мирот и безбедноста се релативна категорија, што особено се потенцира во денес веќе значително поврзаната и меѓузависна меѓународна заедница, доминира ставот дека секое загрозување на мирот и безбедноста во едно подрачје многу брзо се рефлектира, во различен облик и со различни средства, во соседните подрачја, а во определени ситуации и во меѓународната заедница. Со тоа се потврдува идејата дека во новосоздадените услови во меѓународната заедница настана состојба во која е неопходно да се усогласуваат заедничките национално-безбедносни интереси, при што ОН е тело што ќе дејствува на планот на зачувување на мирот и безбедноста, согласно со утврдените цели и задачи.

Имајќи го предвид големото значење на политичката култура, демократијата и политичката толеранција за зачувувањето на мирот и безбедноста во земјата и регионот пошироко, во Република Македонија се направени неколку истражувања кои имаа за цел да ги лоцираат проблемите што стојат на патот на меѓунационалната и верската толеранција. Такви истражувања се направени од Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, како и од институтите за социологија и психологија при Филозофскиот факултет во Скопје, агенцијата "Дата прес" при НИП Нова "Маке-

донија", неделникот "Пулс" и др. Политичката толеранција претставува драгоцен вредност и квалитет кај луѓето, особено кога се бара почитување на разликите кај поединците и нивните групи кога е во прашање зачувувањето на мирот и безбедноста. Без политичка толеранција не може да се воспостави ниту демократски процес во општеството, ниту успешна подготвеност за одбрана, кон што се стремат современите општества денес. Според тоа, политичката толеранција треба да се поттикнува, да се негува кај граѓаните и кај политичарите, се со цел за брз развoт на државата, бидејќи со тоа се создаваат и реални можности за поуспешна одбрана и за поуспешно зачувување на мирот и безбедноста.

Од становиште на одбраната, мошне е значајна ориентацијата на политичкиот фактор кон поширок развoт на демократските процеси, политичката толеранција и кон конституирање граѓанска држава со што се создаваат претпоставки и услови за стабилизација на внатрешните политички односи, како важен елемент за зачувување на мирот и безбедноста на Република Македонија. Зашто, евентуалните внатрешни нарушувања, особено во сферата на меѓунационалните односи и евентуалната политичка дестабилизација на Републиката, би можеле да претставуваат предизвик за евентуално надворешно вмешување и да доведат до конфликт чии последици би биле трагични за сите граѓани на Република Македонија.

Од осамостојувањето на Република Македонија па наваму, политичката ориентација на внатрешен и надворешен план резултираше со активности за зачувување на внатрешната стабилност и на мирот во овие простори.

Воспоставувањето на правната основа и развојот на позитивните мерки за реализација на политичката толеранција почнува и во нашата земја. Покрај другото, констатира: "Денес, и покрај различните видови толеранција (како на пример, културната, верската итн.), не случајно на политичката толеранција и се придава посебно значење. Тоа е така не затоа што другите видови толеранција се помалку битни, туку затоа што со прашањето за политичката толеранција се поврзани и прашањата за општествената моќ на луѓето, прашањето за мирно решавање на општествените судири, различните спорови помеѓу луѓето и слично."

Во овој контекст, за улогата на толеранција генералниот директор на УНЕСКО, Фредерико Мајор, назначи дека толерантноста е неизбежен составен дел од почитувањето на човековите права и за постигнувањето мир.

Во Универзалната декларација на Обединетите нации се определени карактеристиките на мирољубивиот светски поредок, кои повикуваат на основните човекови права. Во Декларацијата е нагласено дека насилството може да има исти последици врз потиснувањето на демократските барања како и нетолеранцијата. Една од главните функции на демократијата е да ги олесни евентуалните политички промени без насилство. Така можеме да речеме дека демократијата е суштински врзана со мирот, безбедноста, човековите права и толеранцијата.

Со Уставот на Република Македонија, прашањата за основните слободи и права на човекот и граѓанинот се уредени во посебно поглавје, според коешто граѓаните на Република Македонија се еднакви во слободите и правата, дека животот на човекот е неприкосновен, и сл. (член 8.). Со тоа се отвора можност во рамките на системот да се развие граѓанска култура и демократска политика за граѓаните до една разумна мерка да бидат толерантни и да ги прифаќаат демократските правила за градење меѓусебни односи во атмосфера ослободена од притисоци. Ваквата граѓанска култура во градењето меѓусебни односи е значајна и за внатрешната стабилност бидејќи се стреми кон култура на мирот и безбедноста.

Во доменот на зачувувањето на мирот и безбедноста, меѓународни организации кои денес најмногу се ангажирани како носители на меѓународната безбедност и зачувувањето на светскиот мир се: Лигата на народите, ООН, НАТО, ОБСЕ, Советот на Европа, Европската унија, Арапската лига, Земјите на африканско единство итн.

Во трудов како магистерска тема, од јули 1999 година се анализирани некои современи појави, особено толеранцијата, политичката толеранција, демократската култура и меѓуетничките односи, како важен фактор за зачувување на мирот и безбедноста.

Авторот

I глава

1. Формулирање позитивни ставови на политичката толеранција

Општ е впечатокот дека сите држави, без оглед на тоа во колкава мерка се демократски организирани општества, водат интензивна грижа за зачувување на мирот и безбедноста. Таквиот ангажман е разбирлив бидејќи сè уште постојат потенцијални извори за загрозување на мирот и безбедноста во рамките на државите и пошироко. Применувајќи низа мерки и активности во тој правец, преокупација на државите е и во рамките на меѓународните односи да водат перманентна грижа за својата безбедност.

Поради присутноста на голем број загрозувачки фактори (политички, економски, социјални, воени и други), политичката толеранција има големо значење и од теоретско-научен и од практичен општествен карактер за зачувување на мирот и безбедноста. Како суштинска компонента во димензионирањето за зачувување на мирот и безбедноста е и политиката, која го претставува човекот и се ефектуира во современите демократски организирани општества со подготвеноста на поединецот, како и на разните колективитети, да ги определи границите на однесување или трпење на разликите кај другите, со кои од разни причини (политички, верски, културни и други) не се согласува. "Оваа подготвеност значи разумно, морално и цивилизациско однесување на луѓето со соодветен лимит, кој зависи и се определува во согласност со политичките и другите околности во општеството".¹

Ваквите сфаќања за политичката толеранција придонесуваат да се развијат две концепции за неа:

- политичка толеранција, како инструментална добрина и
- политичка толеранција, како внатрешна вредност што се третира како морална норма или особина на разумно однесување.

¹ Vladimir Vujčić, *Politička tolerancija*, Defemi, Zagreb, 1995.

Денес, и покрај постоењето на различни видови толеранција, како на пример: културна, верска, национална, јазична и други, не случајно на политичката толеранција ѝ се дава посебно значење. Така е не затоа што другите видови толеранција се помалку битни, туку затоа што со прашањето за политичката толеранција се поврзани и прашањата за општествената моќ на луѓето, прашањето за решавањето на општествените судири, различните спорови меѓу луѓето во рамките на една држава и помеѓу државите. Затоа за политичката толеранција со право може да се каже дека е дел од признатото право за постоење на разлики меѓу луѓето. Токму тие разлики и нивното признавање претставуваат основен извор на толеранцијата. Таму каде што не се признаваат разликите и правото за нивното постоење, не се признава ниту правото на толеранција. Значи, нема толеранција без признавање на правото на разлики. Со тоа, признавањето на правото на разлики е чекор кон меѓусебното разбирање, подготвеност за дијалог за уредување на односите меѓу поединците и разните колективитети во самата држава и на државите меѓу себе. Со политичката толеранција меѓународната заедница настојува да реши многу конфликтни состојби и да создаде услови луѓето да можат меѓусебно да се почитуваат, затоа што тоа е единствен начин да се зачуваат мирот и безбедноста во самите држави и надвор од нив.²

Ако правото на разлики е услов за самата толеранција и ако сè почнува и сè завршува на тоа, тогаш со сигурност не би се појавил проблемот на недоразбирањето. Меѓутоа, ако толеранцијата има или мора да има лимит, дали тоа може да биде внатрешната добрина кај луѓето или пак политиката со која определен субјект остварува влијание и врши операционализација на сопствен програмски проект во таа насока? Со тоа политичката толеранција се појавува како фактор што овозможува да постојат трајни институционализирани облици на политички и други организации што ќе остваруваат реално влијание врз носителите на државната власт и општествените сили. Во рамките на сопствените институции и преку механизмите на своето дејствување, со политичката толеранција ќе се успее да се создадат реални услови да се зачуваат мирот и

² Graham, G., Tolrancija u politici, Filozofska istraživanja, Zagreb, 1994.

безбедноста и политичките групи ќе остваруваат вредности што ја определуваат смислата на човековата егзистенција. Оттука произлегува вистината за мотивот на оние кои реално сметаат дека политичката толеранција претставува респект кон другите.

"Поимот политичка толеранција не може да се утврди без определување на концепцијата на политичката слобода. Ако политичката толеранција е на врвот од својот развој, тогаш тоа е политичка слобода што не може да се определи без влијание на теоријата за политичките слободи, а според тоа - и без теоријата за демократијата."³

Од изнесеново може да се заклучи дека не постои универзална теорија за политичка толеранција, туку тоа е поврзано со концепцијата за политичките слободи и развивањето на демократијата.

"Меѓу граѓаните постојат големи индивидуални разлики, секој од нив поинаку ја сфаќа својата обврска и можеби секој има поинакво чувство за одговорност. Јасно е дека, поради постоењето на големи индивидуални разлики и поради дејствувањето на еднакви надворешни околности, секој поединец постигнува различен степен на однос кон политичката толеранција и различно пристапува кон неа. Секој поединец постигнува различен степен на успешност: од оној кој воопшто не може да се приспособи, кој не може да ја прифати играта на реципрочно разбирање и толеранција, што значи дека не може да најде мотивирачки моменти, па сè до оној кој наполно ќе се приспособи и ќе се идентификува со реалноста дека политичката толеранција претставува човечка зрелост и чест."⁴

Оттука произлегува и парадоксот на толеранцијата, бидејќи понекогаш е потребно да се трпи, да се поднесува нешто со кое не се согласуваме, а што може да ги уништи и толеранцијата и нејзиниот актер.

Самото отстапување со донесување определени ставови во врска со политичката толеранција не значи дека толеранцијата треба да се поттикнува и спроведува, затоа што нејзиното постоење не подразбира само признавање на правото на

³ Vladimir Vujčić, *Politička tolerancija*, Zagreb, 1995.

⁴ X. Маркузе, *Репресивна толеранција*, Ј. Приморац, Београд, 1989.

разлики, туку и нужно определување на лимитот на толеранцијата. Доколку таа нема ограничување, односно лимит, едноставно не може да постои. Бидејќи толеранцијата подразбира способност за поднесување разлики, односно капацитет за нивно апсолвирање, а не само согласување и споредување со разликите, таа честопати претставува борба на човекот сам со себе.

Прв клучен аспект во формулирањето на проблемот за политичката толеранција е поврзаноста на поединецот со групата, односно колку е поединецот толерантен или помалку толерантен, во согласност со можноста да владее сам над себе, над своите емоции и да ги поднесува идеите, вредностите, разликите и ставовите на другите со кои лично не се согласува. Секој поединец е член на повеќе групи: големи - како што се нацијата и верската припадност, политичката партија и малите групи - како што се семејството, пријателите, работната организација и сл. Значајно влијание врз формулирањето на ставовите вршат и политичките партии. Со членството во одделна партија и со прифаќањето на нејзината програма се зацврстуваат многу ставови што од порано постоеле, а се оформуваат и други ставови што произлегуваат од основните сфаќања карактеристични за партиската програма. И припадноста на една религиозна група или верска заедница има влијание врз ставовите на граѓаните кон политичката толеранција.

Најзначајно влијание меѓу групите имаат примарните групи, како што се семејството, кругот на пријателите и др. Таквото влијание постои пред сè кога тие групи за поединецот се референтни групи, чии норми поединците ги прифаќаат како и групите на кои не им припаѓаат, но би сакале да им припаѓаат.

Втор клучен аспект за формулирање позитивни ставови и за перспектива на политичката толеранција е информирањето. Општо позната е практиката дека кога сакаме кај поединецот да се формулира еден став, било позитивен или негативен, се обидуваме тоа да го реализираме со изнесување податоци што ја покажуваат логичната оправданост на ставот за кој се залагаме и сакаме тој да биде став и на другите. Искуствата и знаењата што ги имаме за тоа, без сомнение, претставуваат фактор за формулирање ставовите. Примери за улогата и значењето на информирањето во формулирањето ставови кон

некои појави има многу. Негативниот став на мнозина луѓе кон однесувањето на определена политичка групација или поединец за нивната политичка нетолеранција се формулира благодарение на информациите и знаењата за последиците од таквото однесување.⁵

Основен услов за постоење на толеранцијата е постоењето на разлики во идеите, во интересите, во вредностите итн. и во можноста тие да се искажат, независно од тоа кој е субјектот на таа разлика. Толеранцијата, според определени сфаќања кои се доминантни, не претставува само фактор кој им овозможува на другите да ги искажат своите идеи, мислења, сфаќања што се разликуваат од постојните, од официјалните, од оние на актуелните носители на власта, туку е фактор за контрола на искажувањето на разликите меѓу тие прашања, што е една од најважните функции на толеранција како феномен.

Ваквите сфаќања за толеранцијата придонесуваат да се развијат неколку концепции за неа :

- толеранција и чувство за припадност;
- толеранција или нетолеранција внатре во определена група;
- толеранцијата како инструментална добрина, и
- политичката толеранција како внатрешна вредност, која се третира како морална норма или особина на различно однесување.

Оттука, под поимот политичка толеранција, пред сè, се подразбира подготвеност на поединецот, но и на разните колективитети, до определени граници да ги поднесува другите со кои, поради разни причини (политички, верски, национални, културни и сл.), не се согласуваат. Оваа подготвеност, значи, е разумно, морално и цивилизациско однесување на луѓето со соодветен став, кој зависи и се определува во согласност со политичките и другите околности во општеството.

Третиот клучен аспект во формулирањето на политичката толеранција е блискоста на ставовите за подготвеноста на сите групации за различно морално и цивилизациско однесување. Очигледно е дека општеството е поделено на групации, а таа поделеност уште повеќе се про-

⁵ Петре Георгиевски, Културната различност и општествената ("дез") интеграција, Дијалог бр. 9, Скопје, 1995.

длабочува во процесот на транзицијата и изменетите услови за политичко дејствување. Разликите во општеството не треба да се сфатат како предуслов за нетолерантно однесување. Честопати разликите во општествената положба и условите за живот (неквалитетното живеење) придонесуваат определена категорија луѓе да паднат во морална криза и нивното однесување да не е во согласност со разумното однесување. За такво однесување на нашиот граѓанин особено влијание имаат семејните фактори, височината на материјалните приходи во семејството, невработеноста на членови во семејството, образовното ниво и културните традиции во семејството.

Бидејќи во последниве неколку години бројот на социјално загрозените семејства е значително зголемен, расте невработеноста, а, од друга страна, има граѓани кои без многу работа се збогатуваат за релативно кратко време, јасно е дека ќе има голем број граѓани кои, незадоволни од својот социјално - економски статус, својот револт ќе го искажуваат со негативен однос и став кон општеството, кон партиите што се застапени во парламентот или кон владата и ќе се нарушуваат во нивните разумни однесувања што се од значење за зачувувањето на мирот и безбедноста.

На крајот, уште би истакнале дека позитивните ставови на политичката толеранција се наброени во теоријата на Гибсон и на неговите соработници кои сметаат дека демократската политичка култура има некои темелни субдимензии имено,

- програмите на политичките партии;
- однесувањето на раководствата на политичките партии;
- толеранција или нетолеранција внатре во определена група;
- слободата и нејзиното позитивно вреднување;
- развиената свест за демократските права;
- правото на разлики во мислењата и сл.

"Според тоа, политичката толеранција зазема важно место во структурата на демократската политичка култура, а за кај нас би се додало - и за меѓунационалната реципрочна доверба и разбирање помеѓу определени групации и за до-

верба и толеранција внатре во нив за зачувување на мирот и безбедноста".⁶

2. Истражувања за политичката толеранција

Истражувањето има теоретски карактер. Вака определената цел е конкретизирана во следниве задачи на истражувањето:

1. Да се утврдат ставовите на дел од јавното мислење и на политичките партии кон политичката толеранција, за да се утврди дали поголемиот дел од нив имаат позитивен или негативен став кон таа значајна општествена појава.

2. Да се утврди колкаво е влијанието на групната припадност (партиска, национална, верска) врз формирањето на ставовите кон политичката толеранција.

3. Да се утврди колкаво е влијанието на средствата за јавно информирање врз обликувањето на ставовите кај дел од јавното мислење и за политичките партии кон политичката толеранција и нивниот однос кон овој проблем.

4. Да се утврди дали знаењето, како фактор за формулирање поповолни ставови, значително влијае врз формулирање позитивни ставови кон политичката толеранција.

5. Да се утврдат ставовите и програмските определби на политичките партии кон мирот и безбедноста.

6. Да се согледа влијанието на социјалноекономскиот статус, националната, верската и јазичната припадност и нивниот одраз кон толеранцијата воопшто.

7. Да се утврдат ставовите и мислењата на дел од граѓаните и политичките партии за промените што според нив треба да се направат за да се дојде до една разумна политичка толеранција и до позитивен став за мирот и безбедноста.

8. Создавање на една сеопфатна слика за ставовите и мислењата, споредени со ставовите и мислењата на некои теоретичари.

Од аспект на темата за политичката толеранција, од особен интерес за истражувањето на демократијата и на

⁶ Проф. д-р Трајан Гоцевски, *Современи тенденции во одбраната, Македонска ризница*, Куманово, 1997.

политичката толеранција се и мислењата на голем број теоретичари.

Како прва релевантна студија што се занимава со проблемите на политичката толеранција е онаа на С. Стоуфер (S. Stouffer), во која се презентирани резултатите од истражување на толеранцијата извршени кај неколку групи во американското општество. Во тие групи се опфатени комунисти, социјалисти и атеисти. Дваесет години подоцна, теоретичарите во САД ќе ги повторат Стоуферовите истражувања.

Овие истражувања дале определени генерални резултати, кои послужиле за поткрепа или за корекции на тезите за демократијата и за политичката толеранција. Поважни заклучоци извлечени врз основа на овие истражувања:

1. Компаративната анализа на истражувањата за политичката толеранција покажала дека јавноста во 1955 година била исклучително нетолерантна. Просечно околу 60% од испитаниците биле нетолерантни кон истражуваните појави. Подоцнежните истражувања, направени во 1970 година, покажале дека испитаниците пројавиле повисок степен на толеранција. Така, околу 55% од испитаниците покажале толеранција кон појавите што биле предмет на испитувањето.

2. Во однос на влијанието на образовниот степен во зголемувањето на толеранцијата резултатите покажале дека граѓаните со повисок степен на образование се значително потолерантни во однос на граѓаните со пониско образование. Заклучокот е дека порастот на толеранцијата е пропорционален со порастот на општото ниво на образованието во општеството.

3. Политичката толеранција е во корелациона врска со нивото на толеранцијата. Заклучокот е дека поголемата политичка партиципација продуцира поголема политичка толеранција и обратно.

4. Истражувањата покажале дека политичката елита е далеку потолерантна кон обичните граѓани отколку кон другите општествени слоеви.

5. Во однос на влијанието на образовниот степен во зголемувањето на толеранцијата истражувањата покажале дека граѓаните со понизок степен на образование неретко се значително потолерантни во однос на граѓаните со повисоко

образование. Заклучокот е дека порастот на толеранцијата не е поврзан секогаш со степенот на образованието, туку со нивото на реципрочното познавање на граѓаните.

Ј. Соливан (J. Solivan), заедно со своите соработници во 1980 година, врз основа на резултатите од дополнителните анализи и истражувања, успеал да направи разлика на ставовите на определена група во однос на толеранцијата и ги добил следниве резултати:

- "Поголем број луѓе се нетолерантни кон групите кои сами ги избираат како неприфатливи и непожелни;
- образованието не е подеднакво поврзано со толеранцијата;
- политичката партиципација има само минимално влијание врз нивото на толеранцијата".⁷
- Директно влијание врз нивото на толеранцијата имаат две варијабели, и тоа - забележана закана, која доаѓа од нетолерантни групи, и поддршка на општоприфатените норми на демократијата, како што се:
 - а) еднаквост пред Законот;
 - б) слобода на говорот;
 - в) еднакви шанси за сите и сл.

Националното индиректно влијание врз толеранцијата доаѓа од идеолошката ориентација (конзервативизмот или либерализмот) и психолошката сигурност определена со самопочитувањето.

Образованието и воспитанието се значајни само во однос на изборот на непожелните групи како цел на Толеранцијата, а не во однос на нејзинот ниво.

Овие резултати добиени од спроведените истражувања за политичката толеранција им користеле на авторите за поткрепување на теориите за демократијата:

- либералната,
- конзервативната итн., во кои:
 - а) либералната теорија, во основа, поаѓа од тезата дека и обичните граѓани и политичката елита мора да бидат потолерантни, доколку сакаат да се зачува стабилноста на демократското општество;

⁷ Vladimir Vujčić, *Politička tolerancija*, Zagreb, 1995.

б) конзервативната теорија, пак, не претпоставува толеранција на масата, туку само толеранција на политичката елита како сила што треба да ја штити демократската слобода, а со тоа и стабилноста на демократското општество;

в) според федералистичката теорија нетолеранцијата е пред сè универзална појава во општеството, за разлика од толеранцијата, која не е универзална. Оттука, општеството мора да се заштити од присуството на нетолеранцијата. За да се постигне сето тоа, потребно е плуралистички организираното општество да се подели на многу групи кои меѓу себе не се поднесуваат. Според тоа, поделбата на нетолеранцијата ќе овозможи сигурна рамнотежа на интересите во општеството, која пак ќе овозможи слобода во искажувањето и остварување на нивните идеи;

- генерално гледано, овие теоретски истражувања покажуваат дека степенот на образованието и воспитанието на личноста и идеологијата, чувството за припадност и развитокот на демократијата имаат влијание врз политичката толеранција.

3. Политичката толеранција како фактор за демократска стабилизација

Основен предмет на истражувањето е: Политичката толеранција како фактор за зачувување на мирот и безбедноста.

Конкретно, предметот на ова истражување се состои во проучување на следниве сегменти:

- значењето на мирот и безбедноста;
- карактерот на политичкото уредување;
- функционирањето на правната држава;
- економскиот систем и развојната политика;
- меѓународните документи за правата на човекот;
- основните документи на Обединетите нации;
- основните документи на ОБСЕ;
- правото на разлики;
- поврзувањето на процесот на политичката толеранција со политичката нетолеранција;
- меѓународните организации и мирот и безбедноста;

- конфликтите внатре во групата (политичка партија, национална припадност или културна групација);
- функциите на политичките партии во граѓанското општество;
- влијанието на средствата за информирање врз формулирањето позитивни и негативни ставови кај граѓаните за политичка толеранција, како фактор за зачувување на мирот и стабилноста.

Предметот на истражувањето бара и некои дополнителни појаснувања. Освен разлики во однос на националната и политичката припадност, постојат и разликите на верски, образовен, културен и на општествен план. Овие специфичности се изразуваат во нивната општествена положба како преодна фаза за подготвување да се ценат разликите и за преземање на важната улога за демократската стабилизација, како и за економската и политичката репродукција. Од верски аспект, трагањето по сопствениот верски идентитет не значи нетолерантност, отфрлање на традиционалните вредности и норми, туку подготвеност за почит, поголема критичност и чувствителност кон влијанието на информациите.

Десеттата деценија од овој век започна со крупни промени во сите сфери на живеење, кои особено ги зафатија земјите со социјалистичко општествено-економско и политичко уредување. Примерите во Република Македонија имаат историско значење за понатамошните односи во земјата за сите граѓани, бидејќи се појавуваат многу идеи од разни етнички и национални индивидуалитети. Се покажа дека поставувањето и разрешувањето на политичките, економските, социјалните и другите прашања не може да биде право само на граѓани од една национална припадност, туку напротив, тие треба да се решаваат со учество на сите оние на кои се однесуваат, вклучувајќи ги и политичките партии.

Карактеристично за нашата политичка сцена е брзото појавување на политичките партии и нивното вклучување во политичкиот живот на земјата - нивната бројност, сличноста и разликите во нивните програми, нивното политичко дејствување, меѓупартиската толеранција и нетолерантноста и сл.

Ако се направи анализа на изборните програми на партиите од Република Македонија, ќе се види дека речиси сите се задружуваат врз основните прашања со кои се соочува нашата држава и имаат заеднички став кон прашањата што се поврзани со мирот и безбедноста на земјата.

Од аспект на овој труд, интересно е да се направи анализа како тие ги третираат прашањата сврзани со политичката толеранција. Според изборните програми, може да се заклучи дека политичките партии едноставно не се произнесуваат за ова прашање, најважно им е да добијат што повеќе гласачи, најверојатно придржувајќи се кон досегашната практика дека за политичката толеранција треба да се расправа таму каде што е местото - на парламентарните седници и на меѓупар-тиските тркалезни маси.

За политичката толеранција со право може да се каже дека е дел од признатото право за постоење на разлики помеѓу луѓето. Меѓутоа, самото признавање на правото на разлики отвора многу прашања и создава тешкотии во функционирањето на толеранцијата.

Ако правото на разлики е услов за самата толеранција, тогаш сигурно не би се појавил проблемот на политичката толеранција, што не значи толерирање на секоја разлика.

Имајќи го предвид големото значење на политичката толеранција, и воопшто, на толеранцијата за стабилноста и мирот во земјата, регионот и пошироко, во Република Македонија се направени неколку истражувања, кои имале за цел да ги лоцираат проблемите што стојат на патот на меѓунационалната, етничката и верската толеранција. Такви истражувања се извршени од Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања и од институтите за социологија и психологија при Филозофскиот факултет во Скопје и др.

Општ заклучок е дека Република Македонија, како повеќенационална држава, со различна вероисповед на населението, мора да ја гради иднината врз сожителство, заедништво и лојалност на граѓаните кон државата, како заеднички именител на личните и колективните интереси на граѓаните, за што е потребна толеранција и меѓусебно почитување во рамноправни услови. Политичката, етничката

и верската толеранција претставуваат предизвик на новото време и простор на кој треба да се работи макотрпно, интердисциплинарно, интензивно и темелно.

II глава

Поимно определување на политичката толеранција, мирот и безбедноста

1. Воведни забелешки за поимното определување на политичката толеранција

Политичката толеранција, како фактор за зачувување на мирот и безбедноста, има голема улога, и покрај постоењето на различни видови толеранција (како, на пример, културна, верска, јазична и друга толеранција) и затоа не случајно на политичката толеранција ѝ се придава посебно значење. Тоа не е затоа што другите видови се помалку значајни, туку затоа што тие се поврзани со прашањето за политичката толеранција и прашањата за општествената моќ на луѓето, за мирното решавање на општествените судири, за различните спорови помеѓу луѓето и слично.⁸

"Политичката толеранција, со право може да се каже, е дел од признатото право за постоење на разлики меѓу луѓето. Токму тие разлики и нивното признавање претставуваат основен извор на толеранцијата. Значи, нема толеранција без признавање на правото на разлики. Меѓутоа, и самото признавање на правото на разлики помеѓу луѓето отвора многу прашања и тешкотии околу функционирањето на толеранцијата"⁹

Ако правото на разлики е услов за самата толеранција и ако сè почнува и сè завршува на тоа, тогаш со сигурност не би се јавил проблемот на таканаречениот парадокс на толеранцијата. "Парадоксот на толеранцијата се појавил кога теоретичарите, теоретски или поради практични причини, го поставиле прашањето: дали е оправдано толерирањето на

⁸ Аднан и Кимете Агаи, Албнско-македоски речник, "Мешари", Скопје, 1996.
politikë – политика : надворешна политика, отворена, принципиелна политика, владејачка актуелна, шовинистичка политика, монистичка, долгорочна, меѓународна, просветна, развојна, хегемонистичка, дволична политика;
tolerancë – толеранција: толерантност, трпеливост, помирливост, подносливост, толерантен, помирлив, помирлив однос, дозволување, признавање на нешто, државна толеранција, дозволено отстапување од нормата, толерантно, на толерантен начин, помирливо, подносливо.

⁹ Трајан Гоцевски, Современи тенденции во одбраната, Македонска ризница, Куманово

секакви разлики, односно и на онаа разлика што ја сметаме за неморална или морална грешка и можеен извор на парцијално или универзално зло? "Оттука, појавата на фашизмот, авторитарните движења и режими на светот, насилствата и фанатизмот, се евидентни предупредувања и причини од кои произлегуваат и прашањата за лимитот на толеранцијата".¹⁰

1.2. Поимот политичка толеранција

Поимот политичка толеранција не е можно да се определи без детерминирање на концепцијата за политичката слобода. Доколку не постои концепција на слободата, не постои ни концепција или теорија за демократијата.

Од изнесеново може да се заклучи дека не постои универзална теорија за политичката толеранција, туку таа е поврзана со концепцијата за политичките слободи и демократијата. "Постојат разни теории за политичката слобода и демократијата, но и многу различни класификации на таквите теории. Вообичаени се теориите на партиципативни демократии".¹¹

Некои автори ја дефинираат политичката толеранција како подготвеност, во согласност со универзалните политички слободи, до определени граници да се трпат, да се поднесуваат определени групи, со кои инаку програмски не се согласуваат. "Тоа значи дека политичката толеранција претпоставува постоење на политичка опозиција. Политичката опозиција и слободата за нејзиното постоење претставуваат основен предмет и содржина на политичката толеранција".¹²

Според тоа, основен услов за постоење на толеранција е постоењето на разлики во идеите, во интересите, во вредностите итн. како и во можноста тие да се искажат, независно од тоа кој е субјектот на таа разлика.

Х. Маркузе зборува за репресивна толеранција, т.е. за толеранција што е во функција на манипулација и индоктринација, со што во општеството би имале состојби на статус кво. Тој смета дека во едно општество на нееднаквости не е можна

¹⁰ Dr. V. Jovanović, mr. V. Cvrtić, Odbrambeno-zaštitna obrazovanja na sveučilištima u svijetu, Defentologija br. 1 / 94 Zagreb.

¹¹ Vladimir Vujčić, Politička tolerancija, Zagreb, 1995.

¹² Vladimir Vujčić, Politička tolerancija, Zagreb, 1995.

толеранција од секаков вид како цел сама за себе. Толеранцијата е сама за себе цел "само тогаш кога е универзална, ако ја применуваат оние кои владеат". Но во општествата на нееднаквости, како што е впрочем секое денешно општество, според мислењето на Маркузе, не е можна универзална и вистинска толеранција.¹³

Оттука произлегува и прашањето како, во услови на нееднаквост, да се биде толерантен? Според Маркузе, тоа е можно, зашто ако се допре до еднаквоста, власта реагира и толеранцијата престанува да постои или се намалува нејзиното дејствување бидејќи толеранцијата не претставува нееднаквост, туку само разлики во политичка, културна, религиозна и друга смисла.

Според веќе споменатиов автор, толеранцијата и нејзиното постоење во општеството секому му овозможува да го изнесе своето мислење во средствата за јавно комуницирање и во случаите кога е тоа не-рационално, неетичко и слично. Тој е на мислење дека практикувањето само на таканаречената диференцирана толеранција, која претставува толеранција за едни а не и за други, во секој случај е неприфатливо, пристрастно и идеолошки обоено.

Толеранцијата, според определени сфаќања што се доминантни, не претставува само фактор кој им овозможува на другите да ги искажат своите идеи, мислења, сфаќања, кои се разликуваат од постојните, од официјалните, од оние на актуелните носители на власта, туку е фактор за контрола на искажувањето на разликите меѓу тие прашања, што е една од најважните функции на толеранцијата како феномен.

Оттука, толеранцијата претставува само признавање на правото на разлики, "став во однос на нештата, во смисла на негативен или позитивен, реакција спрема појавите, и приспособување кон појавите. Таа не е предрасуда, ниту може да се изедначи со поддржување на моралните норми, слободата, демократијата, еднаквоста пред законот и слично".¹⁴

Под поимот толеранција, па оттука и под поимот политичка толеранција, пред сè, се подразбира подготвеност на поединецот, но и на разните колективитети до определени

¹³ J. Halbestan, The paradox of tolerance, the philosophical Forum, vol. 14, 1982/83.

¹⁴ Проф. д-р Трајан Гоцевски, Современи тенденции во одбраната, Македонска ризница, Куманово

граница да ги поднесуваат или трпат разликите кај другите, со кои од разни причини (политички, верски, културни и др.) не се согласуваат. Оваа подготвеност значи разумно, морално и цивилизациско однесување на луѓето со соодветен лимит, кој зависи и се определува во согласност со политичките и другите околности во општеството.

1.3. Создавање на разлики

За политичката толеранција и за почитувањето на разликите, како појави во општествата, свое видување дале угледни личности кои придонесле луѓето во нивните земји да се почитуваат меѓу себе, а исто така придонесле за зачувување на мирот.

Федерико Мајор од Шпанија (биохемичар), во 1987 година беше назначен за генерален директор на УНЕСКО. Тој во врска со толеранцијата се изјасни: "... Студената војна долго време го определуваше недопустливото. Сè додека светот беше поделен на два табора, непријателствата, насилството и масакрите беа сокривани или, пак, одобрувани. Денес знаеме дека во еден потранспарентен свет веќе не можеме да се оправдуваме дека сме наивни. Денес во светот веќе не постојат табори и светот е едно. Но, покрај среќата и надежта овозможени со напредокот на слободата, демократијата и мирот, несреќата продолжува да напредува преку насилствата, етничките чистења, тероризмот, културниот и религиозниот екстремизам, геноцидот, отфрлувањето и дискриминацијата. Како може таа да се оправдува преку "религиозни" аргументи, кога сите религии се темелат врз љубов и великодушност? Може и мора да му се спротивставиме на насилството како такво, како груба навреда на сè она што е човечкото суштество и како израз на немоќта да се премине од соништата за хегемонија кон реалноста и меѓусебната зависност".¹⁵

За насилството и непостоење на толеранција, Вацлав Хавел, претседател на Чешка, меѓу другото потенцира:

¹⁵ Доминик Роже и Кладен Андре Порино, Толеранција - култура на мирот, НИП Нова Македонија, Скопје, 1997.

"...Насилството е неправда за човечкото суштество. Интелектуалците имаат право да мислат на иднината, да замислуваат како би можело да биде. Но, нивната задача, нивниот главен приоритет е, според мене, да ја разбираат сегашноста, да ги разбираат нејзините кризи и да им дадат име. Токму така се раѓа вистинската свест за перспективите..."

Доминик Роже зборува за перспективите и реал-носта со кои се соочува денешниот свет и смета дека:

"Живееме во услови што ги тераат луѓето да размислуваат за банкрот на идеологиите..."

Тоталитаризмот ја укинува политиката. Лишено од секаква политичка култура, општеството не може да изгради своја природна одбрана, јавното мислење не може да се роди... Можеби крајот на милениумот ќе го види отворањето на нови перспективи...

Само Запад не може да ги реши овие проблеми...

Во предвечерјето на новиот милениум, најскапо-ценото нешто што мораме да го браниме, и што мора да најде на едногласна поддршка од луѓето насекаде, без оглед на земјата или системот во кој живеат, се определен број човечки квалитети и темелни вредности. А најпрво скромноста. Многуге сурови случувања што ги преживеавме на крајот од овој милениум, како хитлеризмот, сталинизмот или ексцесите на Пол Пот, ја покажуваат ништожноста на групи поединци, на фанатици или нефанатици, на идеолози, документаристи, утописти... Кога реалноста нема да се вклопи во нивните теории, тие ги приспособуваат своите теории што водат кон логори, масакри, стравотни војни...

И гордоста лежи во коренот на глобалната еколошка криза: човекот ја наметнува својата волја од природата, без да ги почитува нејзините закони и тајни. Би можело многу да се зборува на оваа тема... Само да не го заборавиме значењето на слободата, на достоинството, на правдата. И да бидеме поскромни".¹⁶

Проблематиката на толеранцијата е забележана и во уметничкото дело на Матијас Гриневалд, кој нетолеранцијата ја осудува а тоталитаризмот што ја укинува политика, го нарекува злосторство.

¹⁶ Доминик Роже и Кладен Андре Порино, Толеранција - култура на мирот, НИП Нова Македонија, Скопје, 1997.

Во името на човечкиот гениј: смрт на тотали-таризмот. Тоа е непријателот!

Да се запаметат уверливите зборови на Албер Ками дека "секој вид презир, доколку влезе во политиката, подготвува или воведува фашизам", а "презирот е полошо злосторство од омразата". Балзак беше оној кој тврдеше дека "дента кога човекот ќе сфати оти е презрен, ќе се убие". Тоталитаризмот е смртта со своите табори на презир.

За влијанието на западната култура и развитокот на политичките структури на современиот свет Али Ахмед Саид Есбер од Либан, водечки современ арапски поет рекол: "Човекот е род, постојано создава".

Под влијание на западната технолошка и идеолошка култура, развитокот на економските и политичките структури на современиот свет се стреми да ги впрегне човековите напори за задоволување на материјалните потреби. Во огледалото на оваа култура, човекот е лишен од аспирација за слобода, љубов и поезија, а неговите потреби како да се сведени на гол опстанок.

Медиумите и некои културни активности како да се обземени од потребата да се достигне највисокиот можен степен на просперитет... Слободата, парадоксално, постепено стана вежба на послушност, лојална на чуварите на власта на коишто им е делегирана сета моќ.

Меѓу сите живи суштества, единствено човекот го гради својот идентитет низ својата креативна работа и мисла. Човековиот идентитет не е променлива особина: не потекнува од никакво минато; таа е постојана потрага по иднината на една непрекината креативна судбина... Политиката тогаш мора, особено на Запад, да постигнува чуда. Мора тоа да го прави со цел конечно да ја докаже невестинитоста на забелешката на Сен-Жист, дека: "Сите уметности постигнаа чуда; единствено уметноста на владеењето произведе само чудовишта".¹⁷

Кога станува збор за слободата, омразата и насилството што беа карактеристика за белците како угнетувачи, Мартин

¹⁷ Исто

Лутер Кинг, од САД - водач на движењето за граѓански права на Црнците, рекол:

"Морам да се спротивставам на секој обид нашата слобода да ја стекнеме со методи на злоба, омраза и насилство, што беа карактеристични за нашите угнетувачи. Омразата го повредува оној кој мрази исто толку колку што го повредува омразениот... Омразата е поголем товар за носење.

Секако може да се рече дека тоа не е практично; во животот се работи за тоа да ги расчистиш сметките, да возвратиш удар, зашто човек на човека е волк.. Мојот единствен одговор е дека човештвото повеќе време го следи таканаречениот практичен начин, а тој бесмислено води кон подлабока конфузија и хаос. Времето е претрупано со крш од поединци и заедници кои им се предале на омразата и на насилството... Со секој грам од нашата енергија мора да продолжиме да ја ослободуваме нашата држава од бремето на расната неправда. Но, во тој процес не смееме да се откажеме од привилегијата и обврската да сакаме...

Расизмот е целосно отуѓување. Не ги одвојува само телата, туку и умовите и духовите. Неизбежно се спушта и до нанесување духовно или физичко убиство на над-ворешната група...

Белиот либерал мора да види дека на Црнецот му е потребна не само љубов, туку и правда. Не е доволно да се рече: Ние ги сакаме Црнците, ние имаме многу пријатели Црнци. Тие мораат да бараат правда за Црнците. Љубов што не ја задоволува правдата, воопшто не е љубов... Љубовта во најубавата форма е конкретизирана правда".¹⁸

Даниел И. Берстин, еминентен историчар од САД, за прашањето на создавањето разлики и за парадоксите на политичкиот живот во САД, рекол:

"Еден од парадоксите на американскиот политички живот е дека Соединетите Држави емпириски биле релативно успешни во градењето политички институции, а сепак очигледно неуспешни во произведувањето голема политичка филозофија... Уставот беше производ на еден напор да се изнајдат начини луѓето кои дошле од различни земји, со

¹⁸ Доминик Роже и Кладен Андре Порино, Толеранција - култура на мирот, НИП Нова Македонија, Скопје, 1997.

различни култури, различни религии, да живеат заедно преку формирање на сопствени заедници... Така, Американската револуција беше, всушност, потврда на традиционалните права, и во таа смисла многу различна од Француската револуција во 1789 година, која зборуваше за правата на човекот. Декларацијата за правата на човекот и граѓанинот е список на апстрактни права кои не постоеле никаде во светот... Ние никогаш не сме имале религиозна војна, на пример. Единствената друга земја во која ова е исто така вистина веројатно е Јапонија. Имавме страшна граѓанска војна, најкрвавата војна на деветнаесеттиот век, но тоа не беше религиозна војна. Една од целите на историјата, како наука што предупредува, е да не направи претпазливи пред луѓето кои мислат дека ги знаат идеалните закони во светот, а тоа да биде пример за можноста на луѓето да живеат заедно без политичка идеологија, дури без иста религија...

Архитектот на Запад се обидува да изгради нешто што ќе трае вечно, како Партенон или пирамидите, додека традиционалната јапонска архитектура е од дрво. Очекуваш да се распадне, па повторно градиш. Архитектот не води битка против времето, тој соработува со времето, го прифаќа. Во јапонското борење, се обидува да го совладаш својот противник со тоа што ќе му попустиш, а не со агресија. Така го совладуваш...¹⁹

Екстремизмот е надирот (најниската точка) на срамот. Секој изум и секоја нова идеја можат да бидат сметани како предизвик на востановениот поредок и провокација. Нетолеранцијата е рефлексна реакција на знаењето. Со тоа воспитувањето и образованието се значајни во однос на изборот на непожелните групи како цел на толеранцијата, а не во однос на нетолеранцијата.

Махатма Ганди, Индија, филозоф и борец за слобода, за толеранцијата меѓу другото рекол: "Не ми се допаѓа зборот "толеранција". Не ми се допаѓаше овој збор, но не можев да смислам подобар. Толеранција подразбира неоправдана претпоставка за инфериорноста на другите вери во однос на нашата, подеднакво да ги почитуваме сите религиозни вери на другите, како што ја почитуваме нашата, а со тоа признаваме

¹⁹ Исто

дека таа е несовершена. Ова признание со задоволство ќе го даде еден трагач по Вистината, кој го следи законот на љубовта. Ако ја постигнеме целосната визија на Вистината нема повеќе да бидеме само трагачи, туку ќе станеме едно со Бога, бидејќи вистината е Бог. Со тоа што сме трагачи, ние ја продолжуваме нашата потрага и сме свесни за нашата несовершеност. А ако сме самите несовершени, религијата, онаква каква што ние ја поимаме, мора исто така да биде несовершена. Не сме ја сфатиле религијата во својата совршеност, исто како што не сме го сфатиле и Бога. Религија од нашиот поим, таква несовершена, секогаш е подложена на процес на еволуција и повторно толкување. Напредокот кон вистината, кон Бога е можен само поради таквата еволуција. И ако сите вери изложени во кратки црти од човекот се несовершени, прашањето за компаративна предност не се поставува. Сите вери претставуваат откривање на Вистината, но тие не се несовершени и склони кон грешки... Тогаш се поставува прашањето: Зошто треба да има толку вери?... Чија интерпретација треба да се смета за точна? Секој има право од своја гледна, точка но не е невозможно дека сите грешат. Оттаму и потребата за толеранција, која што значи рамнодушност спрема сопствената вера но и поинтелигентна и почиста љубов спрема неа.

Толеранцијата ни дава проникливост, што е толку далеку од фанатизмот колку што е далеку Северниот Пол од Јужниот. Вистинското познавање на религијата ги урива бариерите меѓу вера и невера. Негувањето на толеранција спрема другите вери ќе ни даде повистинско разбирање за нашата".²⁰

Во контекст на толеранцијата, горенаведените мисли се дел од мислите на истакнати личности кои оставиле конкретни дела за почитувањето на човечките односи и толеранцијата.

1.4. Теорија за слободата, демократијата и политичката толеранција

Во теоријата не постои единствена класификација на теориите за политичката слобода, демократијата и за

²⁰ Доминик Роже и Кладен Андре Порино, Толеранција - култура на мирот, НИП Нова Македонија, Скопје, 1997.

политичката толеранција. Оттаму теоретичарите ја разгледуваат политичката толеранција во рамките на трите теории за демократија: либералната, конзервативната и републиканската теорија.

Во рамките на либералната теорија за слободата, демократијата и политичката толеранција егзистираат три основни теории: либерална, конзервативна и радикална.

Либералната теорија се дефинира на следниов начин: "Слобода во дејствувањето, без присила и ограничување од страна на државата или други луѓе". Според тоа либералите - застапници на оваа теорија, слободата, ја дефинираат дескриптивно, дејствување без присила и ограничување, а не како морална и широко прифатена и потврдена вредност. Според нивните сфаќања слободата не е вредност туку факт што постои. Таа не е ниту политичка, ниту вредносна појава, туку индивидуална и приватна и, како таква, ги одвојува и ги изолира луѓето наместо да ги сврзува и здружува.

Оттаму, претставниците на либералната теорија за слобода претставуваат одвоена група луѓе кои се во судир со општеството и кои се загрозувани со неговите ограничувања. Затоа бегането од ограничувањата значи и бегане во слободата, како приватно поле на дејствување.²¹

Исто така, според ова сфаќање на претставниците на либералната теорија, од особена важност е и тврдењето дека либералната теорија е еднаква со слободата во изборот помеѓу расположливите, а не од вредносните опции. "Вредностите за нив не се дел од слободата. Слободата е состојба и факт, а не вредност. Затоа политичката толеранција е просто признавање на правото на слободни избори и на сите расположливи опции. Без присуство на толеранција не може да се оствари ниту слобода во изборот како вредност сама за себе, дејствува според желбите, потрага по вистината, избегнување на конфликтите ради воспоставување мир и ред во општеството и сл. Толеранцијата, според тоа, ќе овозможи, доколку секој биде толерантен, доколку никој нема да работи на штета на другиот, да се воспостави рамнотежа помеѓу интересите и вкупните слободи кај поединците. Меѓутоа, ако рамно-

²¹ H. Marcuse, Represivna tolerancija, I. Priomarac, 1989.

тежата на интересите не се воспостави, судирите ќе се зголемат и тоа ќе доведе до сериозни проблеми."²²

Во таа смисла, значајно е да го споменеме мислењето на Ј. С. Мил, кој во центарот на својата теорија ја става индивидуата на поединецот. Зашто, индивидуалноста, нејзиниот слободен развој, не е само главен елемент на цивилизацијата, туку таа е нужен дел и услов за сето тоа. Општеството во целина не смее да се меша во слободниот развој на индивидуалноста.

Образованието и воспитанието како процес, и партиципацијата како учество во политичката и социјалната сфера, би им овозможиле на поединците да бидат оригинални во изборот, подобро да ги разберат своите интереси, да знаат да оценат што е добро за нив и каде почнува евентуалната штета за нив, а каде за другите. Со таквиот приод, во општеството се создава благопријатна клима за решавање на конфликтните интереси што објективно постојат.

Конзервативната теорија за слободата и политичката толеранција има друг однос кон овие феномени. "Имено, претставниците на ова сфаќање политичката слобода ја третираат како политичка ангажираност во општеството, а не како предмет на идеја. Според нив, треба да се анализира пред сè практичната слобода, која се остварува, а не да се анализираат поимите за слободата. Така, политичката слобода е составена од различни конкретни права и привилегии што ги уживаат граѓаните во општеството."²³ Значи, слободата од овој аспект е збир на конкретни права и привилегии што произлегуваат од обичаите и традициите во општеството, а не од апстрактните универзални принципи, како на пример слободата во изборот, индивидуалната независност, еднаквите шанси за сите и слично.

Со оглед на тезата дека слободата претставува збир на права и привилегии што ги определуваат обичаите и традициите, според приврзаниците на конзервативизмот, слободата не подразбира подеднаквост. "Општествата се нееднакви и без почитување на хиерархијата, а политичката слобода мора да одговара на општествената хиерархија. Во таа смисла, теоретичарите - претставници на конзервативизмот - ја редуци-

²² Vladimir Vujčić, *Politička tolerancija*, Defemi, Zagreb, 1995.

²³ Vladimir Vujčić, *Politička tolerancija*, defemi, Zagreb, 1995.

раат слободата на демократијата врз основа на методот на легитимирање на политичката власт, а толеранцијата не може да биде апсолутна, таа мора да биде ограничена од правата, традицијата и од моралните норми во општеството. Произлегува дека од толеранцијата се бара ограниченост во интензитетот, како и во опфатот. Затоа претставниците на конзервативизмот не веруваат во можноста воспитанието и партиципацијата да бидат услов за развој на толеранцијата. Образованието може да придонесе и да влијае за зголемување на политичката толеранција, но останува проблемот за каузалниот однос помеѓу овие варијабли, кој не е толку силен како помеѓу толеранцијата и социјалните варијабли (социјалните класи, вработувањето, приходите и слично). Круцијалниот каузален однос на толеранцијата е поврзан со социјалната и класната заедница на поединецот, а помалку со партиципацијата."²⁴

Според тоа, прецизен е ставот "дека само политичката елита може да биде толерантна и да ги осигурува стабилноста, демократијата и слободата како право и привилегија на граѓаните, што произлегува од обичаите, традицијата и од хиерархизираната заедница на поединецот, а помалку од партиципацијата".²⁵

Федералистичката теорија за демократијата и политичката толеранција, всушност, претставува ради-кален облик на либералната теорија. Имено, според оваа теорија, добрините на граѓаните, помеѓу нив и добрината за толеранција, воопшто не се значајни за стабилноста и успешноста на функционирањето на едно демократско општество. Се смета дека основоположник на оваа теорија е Ј. Медисон, кој смета дека во слободната држава условите за цивилни права мора да бидат подеднакви како и за религиозните права. Зашто, во првиот случај тие се структурирани според различни интереси, а во вториот според многуте религиозни групи. Оттука, основната теза на теоријата на демократијата е во тоа дека слободата на луѓето се осигурува со конституционално организирање на власта, односно со строга поделба и децентрализација на власта во општеството, што овозможува остварување на раз-личните интереси на луѓето и нивно собирање околу тие

²⁴ J. S. Hill, O slobodi

²⁵ J. S. Hill, O slobodi

интереси. Во основа, оваа теорија поаѓа од основната теза дека во демократско плуралистичко општество нетолерантната маса е мошне распространета и дека повеќе може да се зборува за добрина на нетолеранција отколку за добрина на толеранција. Во тој случај, основен начин да се спречи или да се намали нетолеранцијата во општеството е да им се овозможи на луѓето слободно собирање и реализирање на нивните различни интереси и идеи. Оттука, во организацијата на демократската власт присутната децентрализација, плуралитетот на интересите и нивното политичко и неполитичко организирање се услов за разбирање на раширената нетолеранција на масата и на политичката елита и овозможување на слободата како непречено дејствување на луѓето во општеството. Според тоа, суштината на теоријата за демократијата е во конституционалната поделба на власта на законодавна, извршна и судска и во насочувањето на нетолеранцијата на луѓето кон разни субјекти, групи идеи и сл. Сето тоа е во функција на природно решавање на општествените судири и воспоставување рамнотежа во остварувањето на интересите. Но, во исто време изненадува и фактот дека теоријата на демократијата, која се обидува да го објасни дејствувањето на луѓето само со демократска институционализација на власта и овозможување реализација на интересите на луѓето ги лишува последниве од вредносниот однос спрема своите интереси и спрема другите луѓе. Со сигурност може да се потврди дека плурализмот на интересите и разновидното општествено собирање и организирање на луѓето можат да придонесат за намалување на општествените конфликтни тензии. Следствено, оваа теорија е уверена во неможноста да се постигне консензус помеѓу политичката елита и масата, кришум или смислено, насочувајќи ја нетолеранцијата спрема одделни општествени групи.

1.5. Како Република Македонија гледа на овие односи - демократија и политичка толеранција

Бидејќи толеранцијата е важен сегмент за стабилизирање на внатрешните односи, Собранието на Република Македонија, врз основа на член 68. став 2. од Уставот на Република

публика Македонија, а по повод расправата по Информацијата за актуелната состојба предизвикана со протестите во врска со примената на Законот за јазиците на кои се изведува наставата на Педагошкиот факултет "Свети Климент Охридски" во Скопје и за начините и формите за унапредување на меѓуетничките односи во рамките на Уставот на Република Македонија и низ институциите на системот, на седницата одржана на 13, 14 и 18 март 1997 година, донесе

Декларација

За унапредување на меѓуетничките односи во духот на толеранцијата, дијалогот, заемното почитување и доверба.

"Собранието на Република Македонија,

Тргнувајќи од фактот дека развивањето на стабилни меѓуетнички односи и толеранција е темелен услов за стабилноста и демократскиот развој на Република Македонија,

Сметајќи дека создавањето клима на толеранција и дијалог е обврска за сите субјекти во демократското општество,

Реформирајќи ги индивидуалните права и слободи, како и концептот на индивидуализмот, како основа за развој на граѓанското општество,

Убедено дека културната различитост е фактор на интересирање и збогатување на општеството, а не генератор на поделби,

Потенцирајќи ја потребата од креирање и развивање на соодветни мерки за јакнење на хармонијата, толеранцијата, меѓусебното разбирање и почитување меѓу граѓаните од различно етничко и културно потекло,

Повикувајќи се на принципите од: Повелбата на Обединетите нации, Универзалната декларација за човековите права, меѓународните пактови за правата на човекот, Меѓународната конвенција за елиминирање на сите форми на расна дискриминација, Европската конвенција за човековите права, Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства, како и релевантните документи на ОБСЕ,

Истакнувајќи дека развојот на меѓуетничките односи и толеранцијата се едни од темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија,

Имајќи ја предвид уставната определба за еднаквост на граѓаните и отсуство на дискриминација врз која било основа, како и ефикасна примена на правната заштита на овој принцип,

Афирмирајќи ја заштитата на правата на припадниците на националностите на уставно ниво, како и принципот на нивната интеграција во сите сфери на општеството,

Собранието на Република Македонија,

1. Ја потенцира потребата од почитување на принципот за владеење на правото, како основен услов за демократија и гарант за заштита на човековите права, без каква и да е дискриминација.

2. Ги истакнува улогата и одговорноста на демократските институции (на национално и локално ниво), во процесот на создавање и спроведување на политичката и меѓуетничката толеранција, ефективна рамноправност и меѓусебно разбирање.

3. Ја поттикнува и охрабрува активноста на Советот за меѓунационални односи, како и на комисиите за меѓунационални односи на локално ниво, во унапредувањето на меѓуетничките односи.

4. Смета на активниот придонес на политичките партии за почнување дијалог за сите актуелни прашања со цел за градење и развивање хармонични меѓуетнички односи и укажува на опасноста од поттикнување на меѓуетничка нетрпеливост и омраза и нивната злоупотреба во политички цели.

5. Посебно ја истакнува превентивната улога на образовните институции во развивањето на толеранцијата и разбирањето меѓу младите, во идентификувањето и борбата против предрасудите од каков било вид.

Укажува на потребата од зголемување на темите од областа на човековите права, значи - за развивање на толеранцијата во образовните програми на сите нивоа.

6. Во својата расправа за законите и другите акти кои ги донесува, Собранието на Република Македонија ќе ги вклопува и меѓународните акти донесени од парламентарци во меѓународните организации во кои Република Македонија е полноправна членка, а во прв ред донесени од Интерпарламентарната унија.

7. Ги поздравува и ги охрабрува активностите и влијанието на невладините организации и здруженијата на граѓани во унапредувањето на толеранцијата и дијалогот меѓу граѓаните од различно културно и етничко потекло.

8. Посебно ги потенцира улогата и одговорноста на медиумите во градењето на јавното мислење и свеста за потребата од почитување на различноста и човековите права воопшто.

9. Го истакнува значењето на научните институции во истражувањето на причините и последиците од манифестациите на нетолеранција и поттикнување активности за нивно надминување.

10. Ги поттикнува и ги охрабрува и сите други иницијативи и активности за нивно надминување.²⁶

Таквата декларација е еден чекор напред во средувањето на внатрешните односи и за релаксација на меѓуетничките односи доколку овие усвоени декларации не се сфаќаат само како една формалност. Меѓутоа, таков документ, усвоен во еден законодавен дом, Република Македонија ја обврзува да останува отворена за меѓународно опсервирање на состојбите за почитување и остварување на човековите права и слободи и правата на националностите, што значи дека со тоа транспарентноста би требало да стане вообичаена практика. Поради тие причини, реални се тврдењата дека меѓународната заедница треба да развие подетален и компаративен приод во мониторингот на различните ситуации на остварување на правата на националностите во земјите од регионот и со јасна потреба да се промовираат поефикасни гаранции и контроли.

²⁶ Службен весник на Република Македонија, број 13, 21 март 1997, Скопје.

1.6. Граѓанска безбедност

Човекот, како индивидуа и како општествено битие, апсолутно не може да егзистира, да живее, да работи, да твори без да е безбеден. Но тој лично и благата што ги создава или го опкружуваат, постојано се изложени на загрозување како од другите луѓе, од природата, така и од негативните појави во општеството. Поради тоа, тој мора сам, лично да се штити, да учествува во заштитата на државата, на општеството, на материјалните блага и на државниот поредок.

Во општеството повеќе субјекти, институции и органи се ангажираат за заштитата на определени вредности и блага и секој од нив применува специфични мерки и методи. Едни ги подготвуваат и ги донесуваат правните прописи, ја вршат законодавната дејност од оваа област, други преземаат превентивни мерки, трети преземаат репресивни мерки итн.

Ако појдеме од тоа кои вредности и блага се заштитуваат, тогаш можеме да ги разликуваме овие видови безбедност:

- а) лична безбедност,
- б) општествена безбедност,
- в) меѓународна безбедност.²⁷

1.6.1. Безбедносна состојба

Под поимот безбедносна состојба се подразбира дел од објективната општествена стварност што се однесува до степенот на загрозеност на општествените вредности и блага од природни и општествени сили, и развиеноста и организираноста на безбедносниот систем, како и неговата способност да се спротивстави на силите што се јавуваат како загрозувачки и дестабилизаторски фактори.

Видови: Откако ќе се изврши анализа на релевантните факти за безбедносните појави, може да се утврди конкретната безбедносна состојба и таа вредносно да се цени како:

- стабилна,

²⁷ Јордан Спасовски - Пере Аслимивски, Безбедност и заштита, АД Коста Абраш, Охрид, 1996.

- сложена,
- нестабилна и нејасна.

Безбедноста, независно од тоа на кој сегмент се однесува, индивидуална, национална или меѓународна, постојано се вбројува меѓу ургентните проблеми на човештвото.

1.7. Градење на мирот

Чувањето на мирот, во поширока смисла, претставува еден од пристапите кон творењето на мирот, кој со завршувањето на Студената војна стана порас-положлива мерка. Таа се потпира врз одредбите на Повелбата на Обединетите нации за колективната безбедност содржана во Глава VII, разработена низ елементите или оценката на некои аналитичари во присилна акција, со примена на воена сила.

За значењето на мирот, како една од најважните цели на ОН, се зборува во Повелбата на Обединетите нации, во член 1. каде што се наброени целите на Обединетите нации:

"1. Да ги одржуваат меѓународниот мир и безбедност и, за таа цел: да преземаат ефикасни колективни мерки за спречување и отстранување на заканите по мирот и, заради спречување акти на агресија или други нарушувања на мирот, да постигнат, со мирни средства и во согласност со начелата на правдата и меѓународното право, регулирање и решавање на меѓународните спорови или ситуации што би можеле да доведат до нарушување на мирот.

2. Да развиваат пријателски односи меѓу нациите, засновани врз почитување на начелата на рамноправност и самоопределување на народите, како и да преземаат други соодветни мерки, со цел да се зацврсти мирот во светот.

3. Да остваруваат меѓународна соработка при решавањето на меѓународните определби од економски, социјален, културен или хуманитарен карактер, како и преку поттикнување и развивање на почитувањето на човековите права и основните слободи за сите, без оглед на раса, пол, јазик или вера.

4. Да бидат центар во којшто ќе се условуваат постапките на нациите насочени кон постигнување на овие заеднички цели."²⁸

Во Повелбата на ОН се насочуваат активностите за зачувување на мирот на земјите членки, како и за остварување на целите наведени во член 1., а ќе постапуваат во согласност со следниве начела:

"1. Организацијата се темели врз начелото на суверена еднаквост на сите нејзини членки.

2. Сите членки, за да ги осигурат правата и повластиците што произлегуваат од членството, совесно ќе ги исполнуваат обврските што ги презеле во согласност со оваа Повелба.

3. Сите членки ќе ги решаваат своите меѓународни спорови со мирољубиви средства на таков начин што нема да ги загрозуваат меѓународниот мир и безбедност, како ни правдата.

4. Сите членки во своите меѓународни односи ќе се воздржуваат од закана со сила или од употреба на сила против територијалниот интегритет или политичката независност на која и да е држава, или од кои било други постапки што би биле спротивни на целите на Обединетите нации.

5. Сите членки ќе им укажуваат на Обединетите нации секаква помош во секое дејствие што тие ќе го преземат во согласност со оваа Повелба, и ќе се воздржуваат од давање помош на секоја држава против која Обединетите нации преземаат некоја превентива или принудна мерка.

6. Организацијата ќе обезбеди државите кои не се членки на ОН да постапуваат во согласност со овие начела, доколку е тоа потребно, заради одржување на меѓународниот мир и безбедноста.

7. Оваа Повелба со ништо не ги овластува Обединетите нации да се мешаат во прашањата што суштински спаѓаат во рамките на внатрешната надлежност на секоја држава, ниту пак да бараат од членките таквите прашања да ги изнесуваат на решавање според прописите на оваа Повелба.

Меѓутоа, ова начело не ја ограничува примената на принудни мерки, како што е назначено во глава VII (Дејствија во

²⁸ Обединетите нации, темелни документи, Скопје, октомври, 1995.

случај на закани по мирот, нарушување на мирот и акти на агресија)."29

И денес, а и половина век пред тоа, човештвото, преку земјите членки на ООН, се соочи со разни активности и се презедоа серија во основа конструктивни акции пред светското јавно мислење. "Човештвото, особено сплотено околу ОН, преку светското јавно мислење, избегна да започне трета светска војна, нуклеарна, која можеше да го уништи човештвото и сите нации (и тоа можеби благодарение на силите за нуклеарно одвраќање, иако, во извесна мера, посуштинска сила за одвраќање е јавното светско мислење, преку заедничко универзално убедување засновано врз природното право на мир и човештина). Мировна коегзистенција е неизбежна."³⁰

Зачувувањето на мирот, во најширока смисла, вклучува чување на непријателските страни од насилство или од поинаков начин за решавање на нивните спротивставувања, и правилно лансирање на синтагмата "нов светски поредок" и ги инкорпорира владеењето на правото и мирното решавање на споровите, цврста демо-кратија и солидарност против агресија, смалување и контрола на воените арсенали, јакнење на ОН и праведно третирање на сите луѓе.

Во ваков систем од односи, и концептот за безбедност добива нови димензии, што значи дека развојот на човековата цивилизација од најраната фаза до денес се карактеризира со напори на сите полиња од човековата дејност за подобрување на условите за живот, стандардот и, пред сè, на безбедноста, како предуслов за општа благосостојба на секоја заедница. Во почетната фаза човекот своите активности и своите ресурси, во основа, ги насочувал кон совладување на природните сили, но како одминувало времето, поради најразновидни причини, почнале да се појавуваат тензии од најразлична природа што прераснувале во отворени судири помеѓу народите. Тоа го мотивирало човекот да мисли на својата одбрана, мир и безбедност и нив да ги вбројува во дејностите кои имаат првостепено национално значење.

²⁹ Обединетите нации, темелни документи, Скопје, октомври, 1995.

³⁰ Фукасе Тадаказу - Шкарић Светомир, Мирот и уставите, Балкански центар за мир, Скопје, 1997.

Ако се вратиме наназад кон историјата, ако ја погледаме сегашноста и ако размислуваме за иднината, ќе дојдеме до заклучок дека на светот му е неопходна меѓународна организација што ќе биде гаранција за светскиот мир, а кога ќе биде загрозен, ќе овозможи колективна акција на меѓународната заедница за надминување и елиминирање на противречностите и конфликтите што се појавуваат. Врз основа на наведеново, може да се дојде до заклучок дека најважна задача на ООН е зачувувањето на светскиот мир и безбедност. Своите функции и цели ООН ги остварува преку следниве органи:

- Генерално собрание,
- Совет за безбедност,
- Меѓународен суд на правдата,
- Секретаријат.

Секој од овие органи има свои функции и овластувања прецизирани со Повелбата на ООН.

1.8. Колективниот систем за безбедност и одбраната на Република Македонија

Република Македонија, како самостојна и суверена држава, рамноправна членка на ООН, има право и должност да изградува свој автономен и респективен за своите можности одбранбено - заштитен систем, кој ќе биде во состојба во кое било време да одговори на поставените цели и задачи од страна на државните органи. Оттука, се наметнува и потребата од изградување соодветна доктрина што ќе претставува систем на воени и научно засновани ставови, принципи и погледи за најбитните прашања од подготовките на земјата за одбрана и заштита.

Република Македонија се здоби со нов устав, со кој се уредуваат следниве основни прашања: основните определби, основните слободи и права на човекот и граѓанинот, организацијата на државната власт, Уставниот суд, локалната самоуправа, меѓународните односи и одбраната на Републиката, воената состојба и вонредните околности.

"Со тоа Република Македонија, преку мирољубивата политика, политиката на толеранција, соживот, пријателство и соработка, е земја која сака да се вклучи во современите текови на цивилизираниот свет. Македонија своето место го гледа во современа и демократска Европа, со пристапување на колективните системи на безбедност и одбрана. Така, одбраната на Република Македонија, а со тоа АРМ, се изградува според современите европски и НАТО-стандарди, нормално, приспособени кон условите на нашето поднебје. Република Македонија денес е примена во ООН, Советот на Европа, ОБСЕ, членка е на иницијативата Партнерство за мир, а настојува да биде примена и како полноправна членка на НАТО. Ваквата ориентација е јасна, бидејќи е мала земја, со ограничен потенцијал, пред сè, човечки и материјален."^{30a}

1.9. Безбедноста на европската градба

Заедничката надворешна политика и политиката за безбедност и зачувување на мирот претставуваат најзначаен елемент на европската градба и се однесуваат директно на сите граѓани од сите европски земји.

Кога станува збор за градењето на надворешната политика и политиката за безбедност, особено во врска со дипломатските и воените прашања, потребни се технички инструменти во сферата на донесувањето одлуки во областа на структурата на одбраната:

Европскиот совет ги определува насоките за заедничката надворешна политика и политиката на безбедност и донесува конечни одлуки за заеднички стратегии. Во овој случај, тоа е Советот на министрите за надворешни работи. За тоа се одлучува на следниов начин: со консензус, ако насоките треба да се спроведат и со квалификувано мнозинство, ако станува збор за утврдување на стратегии. Меѓутоа, една земја членка може да бара и да не гласа, во кој случај Советот на Унијата, со квалификувано мнозинство, може да донесе одлука прашањето да се пренесе во надлежност на Европскиот совет (кој мора да донесе едногласна одлука).

^{30a} Назми Маличи, Колективна безбедност и одбрана, Семинарска работа, Постдипломски студии, Филозофски факултет, Институт за одбрана, Скопје, 1995.

Кога се работи за воени прашања, секогаш мора да постои консензус.

Според комесарот за информирање на Европската унија, кој го анализира патот кон заедничката надворешна политика, најважни или неопходни се три точки што се потребни во заедничката надворешна политика:

- Идниот, тешко предвидлив развој на настаните во Русија и ширењето на Европската унија со опфаќање на источноевропските земји. Комплицираните преговори со тие земји и со нивните соседи бараат Европската унија да застапува единствени ставови.

- Тешката ситуација во некои региони на Средоземјето налага земјите членки на Европската унија да истапат заеднички за да обезбедат во тие региони мир, сигурност, стопански развој и зачувување на основните права.

- Глобалното ангажирање на многубројни европски невладини организации во земјите каде што ситуацијата е критична - било да станува збор за економија, за хуманитарни аспекти, за социјални прашања или за воена ситуација.

Владите на земјите членки на Европската унија, во заедничко соопштение, го потврдија значењето на соработката со Западноевропската унија. Тоа исто така важи и за државите што не ѝ припаѓаат на Европската унија.

"Европскиот совет веќе почна да спроведува во дело некои од определбите. Хуманитарните и мировните задачи се во надлежност на Европска унија; тоа може да има решавачко значење за иднината, зашто Унијата, ако е потребно, воено би била присутна во разни региони во светот."³¹

Денес Европската унија има 15 членки, со вкупно население од околу 370 милиони, и претставува економска, политичка и воена сила во светот. Се разбира, со јасни зацртани интереси, каде земјите членки добро ги процениле своите политички, стратегиски, економски и безбедносни интереси. Безбедноста не може да се планира и да се гради само на еден дел од Европа, туку и пошироко.

Организацијата за европска безбедност и соработка (ОБСЕ) денес има повеќе од 50 земји и претставува реален обид за основање ефикасен механизам за разрешување на

³¹ Die Presse Wien - 28.01.1998.

кризите во Европа, затоа што денес сè уште многу прашања не се разрешени и се отворени жаришта, особено на Балканот и во Источна Европа, на просторите на поранешна Југославија (Босна и Херцеговина и Косово), каде што има потреба да се преземат уште многу работи за да се формира систем за безбедност што ќе дејствува ефикасно на почвата на Европа.

Советот на Европа денес брои повеќе од 40 членки. Идејата за постоењето на оваа организација била интегрирање на европските земји, со цел да се постигне политичко, економско и идеолошко единство помеѓу државите врз принципите на граѓанска демократија, со една крајна цел - подобра и по-праведна Европа.

III глава

Политичката толеранција како култура - фактор за зачувување на мирот и безбедноста

1. Политичката толеранција како фактор за зачувување на мирот и безбедноста

За толеранцијата воопшто, а посебно за политичката толеранција, може да се каже дека е дел од прифатеното право на разлики меѓу луѓето. Разликите и нивното признавање претставуваат извор за толеранција и нејзина смисла. Таму каде што не се признаваат разликите и правото за нивното постоење, не се признава ни правото на толеранција. Оттаму, нема толеранција без да се признаваат разликите.

Политичката толеранција не може да се развива надвор од политичките слободи. Колку ќе биде развиена концепцијата за политичка слобода, толку ќе биде развиена и концепцијата или теоријата за демократијата. Ако политичката толеранција на врвот од својот развој е дете на неизбежноста, "факт на плурализмот", тогаш тоа е политичка слобода и не може да се определи надвор од теоријата на политичката слобода, а според тоа - и без теоријата на демократијата.

Од изнесеново може да се заклучи дека не постои универзална теорија за политичката толеранција, туку таа е поврзана со концепцијата за политичките слободи и демократијата. Постојат разни теории за политичките слободи и демократијата, но и многу различни класификации на таквите теории. Вообичаени се теориите на партиципативни и репрезентативни демократии. Исто така, има и други поделби, како на пример кај К. Јанда, кој зборува за процедурална или мнозинска демократија, односно за плуралистичка и супстативна демократија итн., како пат за политичката толеранција.

1.1. Емпириска основа на теориите за демократијата и политичката толеранција

Од аспект на темата што е предмет на обработка, од посебен интерес се повеќето истражувања за демократијата и политичката толеранција, спроведени од поголем број теоретичари.

Како прва релевантна студија што се занимава со проблемите на политичката толеранција е онаа на С. Стоуфер, во која се презентирани резултатите од истражувањето на толеранцијата направено кај неколку групи во американското општество.

Овие истражувања дале определени генерални резултати, кои послужиле за поткрепа или за корекции на тезите за демократијата и политичката толеранција. Како поважни заклучоци извлечени врз основа на овие истражувања, според проф. д-р Трајан Гоцевски, се:

"Компаративната анализа на истражувањето за политичката толеранција покажала дека јавноста во 1955 година била исклучително нетолерантна кон зададените мерки на толеранција. Просечно, околу 60% од испитаниците биле нетолерантни кон појавите кои биле истражувани. Подоцнежните истражувања, направени во 1970 година, покажале дека испитаниците пројавиле повисок степен на толеранција. Така, околу 55% од испитаниците покажале толеранција кон појавите кои биле предмет на испитување. Заклучокот е дека во овој период толеранцијата како феномен го зголемила својот капацитет и покажала позитивно движење".³²

За оваа проблематика, Ј. Соливан со своите соработници, во 1980 година, врз основа на резултатите од дотогашните анализи и истражувања, успеал да направи разлика во однос на ставовите на определена група за толеранцијата и ги добил следниве резултати:

1. Поголемиот број луѓе се нетолерантни кон групите кои самите ги избираат како неприфатливи - непожелни;

³² Гоцевски, Трајан, Неутрална Македонија од визија до стварност, Македонска ризница, Куманово, 1994.

2. Образованието не е подеднакво поврзано со толеранцијата, иако има позитивни ефекти врз процесот на толеранцијата, преку идеологијата или преку варијаблите поврзани со личноста, самопочитувањето и сл.

3. Политичката партиципација има само минимално влијание врз нивото на толеранцијата;

4. Директно влијание врз нивото на толеранцијата имаат две варијабли и тоа - забележана закана, која доаѓа од нетолерантни групи, и поддршка на општо прифатените норми на демократијата, како што се:

- еднаквост пред законот,
- слобода на говорот,
- еднакви шанси за сите и сл.

Овие резултати, добиени од спроведените истражувања за политичката толеранција, им користеле на авторите за поткрепување на теориите за демократијата.

1.2. Политичката култура, демократијата и политичката толеранција

Општ е заклучокот на сите теоретичари дека основа за развојот на секое современо општество претставуваат, пред сè, политичката култура, развитокот на демократијата и политичката толеранција, како процес што постепено треба да се унапредува и да се студира како важен фактор за зачувување на мирот и безбедноста.

Гибсон и неговите соработници сметаат дека демократската политичка култура има вкупно седум темелни субдимензии:

- политичка толеранција,
- слобода и нејзиното позитивно вреднување,
- поддршка на општоприфатените норми на демократијата,
- развиена свест за демократски права,
- право на разлики во мислењето,
- поддршка на независните медиуми и
- поддржување на институции за слободни и компетентни избори.

Истражувањата покажуваат дека без присуство на толеранција не може да се остварува политичка надмоќ во

политичките позиции и функции во државата и дека без толеранција е загрозена легитимноста на постојниот режим.

Според тоа, демократијата мора да биде нешто повеќе од едноставно општество на победници и поразени. Значи, ако власта во општеството се однесува според начелото на победник и поразен, во тие околности за толеранцијата нема место. Во таквите случаи демо-кратијата нужно ќе мора да воспостави консензус во општеството помеѓу сите групи, и тоа за сите проблеми од јавен интерес. Ова е исклучително важно за општествата во кои една партија ја има мнозинската власт.

Во таа насока се движеше и истражувањето на Гибсон за односот на граѓаните кон политичката слобода, односно можноста за слободно политичко дејствување во контекст на ограничените слободи, кои можат да дојдат од системот на власта и во контекст на интерперсоналните односи, во кои поединецот секојдневно живее. Притоа, за основа ја зема либералната дефиниција за слободата, според која слободата се сфаќа како способност на поединецот слободно да избира и да ги следи своите цели, без надворешни ограничувања и притисоци. Од истражувањата спроведени во САД и Русија, Гибсон сакал да добие одговор дали политичката толеранција во структурата на демократската политичка култура е битен тест за неговата ефикасност во воспоставувањето, развитокот и одржувањето на демократијата. Според тоа, толеранцијата треба да се поттикнува, да се негува кај граѓаните, а потоа кај политичарите, сè со цел за брз развиток на заедницата, бидејќи слободата не е апсолутна вистина и едноумие, туку плурализам, индивидуализација и цивилизирано договарање за заедничките интереси. На тој пат толеранцијата има значајно место.

Конечно, и во Република Македонија се прават обиди толеранцијата да се претставува како драгоцен вредност и квалитет за особините на луѓето, особено во услови кога се бара почитување на разликите кај поединците и нивните групи. Без политичка толеранција не може да се воспостави ниту демократски процес во општеството, кон што денес се стремат сите современи општества.

Во таа насока, видувањата на Жељу Желев за значењето на културата, демократијата, политичката толеранција и политичката култура на народот се:

"Големо значење за политичката култура на народот имаат неговите морални основи, како и неговите културно-

историски традиции. Во таа смисла, колку што е повисока политичката култура на еден народ, толку се поголеми неговите шанси успешно да ја коригира шемата, заменувајќи ја воената диктатура со перестројка. Можно е, исто така, земја што тргнала по патот на перестројка, било поради недостиг на политичка култура или поради неповолната комбинација на елементите што ја формираат политичката конјунктура, да ја одвлече перестројката на патот на воената диктатура, едноставно да попусти пред големите внатрешни напрегања на перестројката..."³³

Заложбите на политичарите кои ја раководат државата во сферата на одбраната, насочени кон зачувување на мирот и безбедноста, се од големо значење.

Однесувањата што излегуваат од границите на елементарната политичка култура и толеранција очигледно говорат за злоупотреби на положбата политичар, функционер, и претставуваат непочитување на демократските вредности како општо цивилизациско благо.

Во политичкото дејствување за определена политичка опција не треба да се оди на пресметка без таа да е заснована врз политичка толеранција.

За реализација на оваа ни малку лесна задача, секоја држава што настојува да е демократска, задолжително треба да ги зема предвид демократските принципи.

1.3. Демократската транзиција и толеранцијата

Диспозициската димензија на демократијата се состои во убедувањето на граѓаните дека политичките одлуки и политичките промени, дури и во услови на сериозни политички и економски кризи, би требало да се изведуваат во согласност со параметрите на уставно и правно воспоставените демократски формули. Шансите за демократска консолидација се пропорционални со бројот на граѓаните што веруваат во принципите на демократскиот начин за решавање на политичките и економските проблеми и воопшто, во демократските принципи на организација на севкупниот општествен

³³ Жељу Желев, Фашизмот, Мисла, Скопје, 1993.

живот.³⁴

Оваа димензија на демократизацијата е променлива. Насоките и формите на нејзиното профилирање зависат како од особеностите на затечената, наследената политичка култура (пред сè од нејзината резистентност), така и од состојбите и процесите во одделни сфери на преокупацијата и репродукцијата на човековиот секој-дневен живот во дадените општества.

Во поглед на диспозициската димензија на демократизацијата, како особено интересно се покажува прашањето за можностите и насоките на трансформација на поранешната, во основа авторитарна, а според некои покритички оценки и тоталитарна политичка свест и диспозиција.³⁵

Истражувањата на предусловите за демократизацијата покажуваат дека диспозицискиот однос кон демократските институции е условен и од актуелните остварувања на планот на економската транзиција, особено од можностите за вработување, валоризација на трудот, животниот стандард и со нив поврзаната ефикасност на новите институции во справувањето со општествените проблеми и сл.³⁶

Влијанието на овие процеси врз диспозицискиот однос кон демократијата е посредувано од различните демографски, социјално-економски, културни и социјални психолошки фактори. Согласно со тие сознанија, во истражувањето на диспозицискиот однос кон новите демократски институции е испитуван и од аспект на неговата поврзаност со полот, возраста, занимањето, образованието и местото на живеење на испитаниците...

Мирољубивата активност на интелигенцијата вклучена во политичките процеси значи консолидација на цивилното општество во полза на политичката толеранција.

³⁴ Јуан Линц и Алферд Степан, во книгата Проблемите на демократијата, транзицијата и консолидацијата, сумирајќи ги резултатите од сопствените и други истражувања на демократијата во повеќе земји од Јужна Европа, Јужна Америка и пост - комунистичка Европа, покажува дека демократската транзиција има три димензии: уставна, диспозициска и бихевиорална.

³⁵ V. Gati, *Politička anatomija jugoslavenskog društva*, Naprijed, Zagreb, 1995.

³⁶ S. M. Tipset, *Економските услови на демократизацијата*, *American sociological Review*.

1.4. Политички слободи

По ужасите, смртта и угнетувањето во Втората светска војна, во меѓународната заедница се роди нова политичка волја да се обезбедат човекови права и слободи.

Во Повелбата на Обединетите нации, потпишана во 1945 година, државите членки ја потврдија својата верба во основните човекови права и слободи, во декември 1948 година, Во Генералното собрание на Обединетите нации беше донесена Општата декларација за човековите права. Овој историски документ утврди дека почитувањето на неотуѓивите права на поединецот е основа за слободата, правата и мирот, поставувајќи стандарди што треба да бидат почитувани од сите нации и народи. Општата декларација прокламира дека сите луѓе се родени слободни и еднакви во достоинството и правата. Тие имаат право да ги уживаат сите права и слободи наведени во Декларацијата "без оглед на расата, бојата, полот, јазикот, верата, политичкото или друго мислење, националното или социјалното потекло, имотната состојба, раѓањето или друг статус"³⁷

Европската конвенција за човековите права, како меѓународна гаранција потпишана од министрите на петнаесет европски земји во Рим на 4 ноември 1950 година, влезе во сила на 3 септември 1953 година и до денес е ратификувана од повеќе земји членки на Советот на Европа. Конвенцијата претставува камен - темелник во развитокот на меѓународното право за заштита на човековите слободи и права. Со Конвенцијата се гарантира: правото на живот на секој граѓанин заштитено со закон; никој не смее да биде подложен на мачење, нечовечко или понижувачко постапување или казнување; секој човек има право на слобода и безбедност; секој човек има право на почитување на неговиот приватен и семеен живот; секој човек има право на слобода на мислењето, совеста и верата; секој човек има право на слободно изразување итн.

Уставот на Република Македонија ги гарантира политичките слободи на граѓаните во земјата независно од

³⁷ Збирка на меѓународни документи, Службен весник на Република Македонија, Скопје, 1992.

полот, расата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското убедување и сл.

Право на рамноправност и еднаквост

- Правото на рамноправност, пред сè, ја опфаќа политичко-правната еднаквост на граѓаните и се однесува до негирањето на секоја дискриминација на граѓаните според законот и во уживањето на политичките права.

- Правото на еднаквост Уставот го изразува со формулацијата дека граѓаните се еднакви во слободите и правата, независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба и дека тие се еднакви пред законите. Ова е едно од нај-значајните права, зашто тоа е темелна вредност за остварување на сите слободи и права на човекот и во своето битие ги негира дискриминацијата, привилегиите од секаков вид и според која било основа.

- Политичкото дејствување е од посебно значење ако се успее да се обезбеди јакнење на толеранцијата, меѓусебното разбирање, дијалогот, заемното почитување и довербата на граѓаните од различно етничко и национално потекло.

Во Уставот на Република Македонија граѓанските и политичките слободи и права се утврдени во посебно поглавје за основните слободи и права на човекот и граѓанинот.

Рамноправноста и еднаквоста, без оглед на националноста, е од особено значење за повеќенационалните држави бидејќи ја исклучуваат повластената положба на одделните нации врз основа на нивната бројност.

Слобода на мислата и определувањето

Уставот на РМ ја гарантира слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата (член 16. став 1.). Всушност, станува збор за две слободи кои, поради нивната заемност, секогаш се изразуваат преку една уставна определба.

Слободата на мислата, како најстара слобода на човекот, е предмет на гаранција во сите декларации за човековите слободи и во голем дел од демократските установи. Таа е форму-

лирана како право на човекот во борбата на човековата личност против официјалното и наметнатото незнаење и против сите интелектуални и морални индоктринации.

Слободата на мислата не само што е основна човекова слобода и основен услов за егзистенција на човекот како свесно човечко битие, туку таа истовремено е и претпоставка и услов за сите други слободи и права. Без оваа слобода човештвото многу тешко или воопшто не ќе може да дојде до прогресивни сознанија во ниту една општествена област и во творештвото. Тоа исто така се однесува и за другите политички слободи, т.е. за слободите врз основа на кои човекот станува носител на општествените политички активности. Врз слободата на мислата се темелат и сите слободи го овозможуваат образованието, научното и, воопшто, културното и политичкото творештво.

Паралелно со слободата на мислата, Уставот ја гарантира и слободата на определувањето на човекот. Слободата на совеста историски се појавува во борбата против религиозните монополи, вклучувајќи го тука и монополот во моралната и интелектуалната сфера на човекот. Слободата на определувањето значи неограничена можност на човекот да се определува, без притисок и наметнување отстрана, дали ќе прифати и од кои причини и мотиви определено филозофски и идејно, морално и политичко гледање на светот. Ако слободата на совеста го опфаќа правото на човекот на внатрешен и морален интегритет и на исполнување на личните чувства и сфаќања во согласност со тој интегритет, тогаш слободата на определувањето, како посовремен и поширок израз на слободата на совеста, значи право на единство на мислите и делата, на зборовите и постапките - право на морално единство и интегритет на човековата личност.³⁸

Секоја држава, тоа важи и за Р. Македонија, ако искрено настојува да влезе во евроатланските безбедносни структури, мора да прифати одредени измени и во сегашниот устав, во насока на градење долгорочна внатрешна стабилност.

³⁸ Види: Устав на РМ, Службен весник на РМ.

Проблеми за дефинирање на политиката

Во зависност од појдовната основа, постојат многу различни дефиниции за политиката. Од погоре реченото, не е тешко да се види дека појдовните основи се многубројни. Имајќи ги предвид изнесените забелешки, се чини дека за нашата воведна анализа може да се искористи онаа дефиниција што дава доволно услови за посестрано приоѓање кон сложеноста на политичкиот феномен.

Ја избравме следнава дефиниција: "Политиката ја опфаќа вкупноста на оние процеси, односи и институции во кои се остварува свесно регулирање на конфликтните ситуации и интереси и во кои се одлучува за заедничките работи и животни активности на една глобална општествена заедница.

Поимно определување на категоријата политика

Кога во науката би направиле општ преглед на сфаќањата за политиката, би можеле да заклучиме дека постои прилично големо шаренило во разбирањето на овој поим. Сфаќањата често се сообразени со општите идејни гледања. Може да се рече дека е вонредно тешко, а и прилично одговорно, да се пристапи кон една критичка и истовремено научна систематизација на тие сфаќања. Сфаќањата се употребувани на разни начини, па дури и злоупотребувани, сообразно со низа практично-политички потреби. Општо земено, досегашниот развој на политичката мисла покажува дека е многу тешко да се пронајде соодветен критериум врз основа на кој би се направила систематика на сфаќања за политиката.³⁹

Политиката и нејзината содржина

Вообичаено е при определувањето на етимологијата на зборовите да се почне од значењето на грчките зборови.

³⁹ Glen Tinder, *Mendimi politik, Shtëpia botuese Encipledike, Tiranë, 1993.*

Зборовите политикос, политис главно се однесуваат на јавни работи, на нешто што е сврзано со државата. Меѓутоа, во определувањето на тоа што е државно или вондржавно, разни автори ги имаат предвид следниве содржини на политиката:

- Целите и задачите на државата, со што според некои автори, би се исцрпила идејата за политиката. Но, тоа е уште далеку од процесите низ кои политиката се остварува.

- Политичките методи и средства за одбрана на нечии интереси. Меѓутоа, веднаш може да се види дека има голема разлика помеѓу целите и задачите и методите и средствата за остварување на тие цели, односно задачи. Очигледно, тука има прилично нејасни прелевања: нема чиста идеја во врска со основата за политиката.

- Учеството во државните работи. Учеството недоволно ја определува функцијата на оној што учествува во државните работи. Учеството би можело да биде професионално, непрофесионално и рутинско.

- Насочување, искористување и освојување на државната власт во едно општество, во интерес на една општествена заедница.

Глобални определувања на содржината на поимот политика се:

- политиката како форма на борба за власт,
- политиката како интегративно единство на повеќе фактори.⁴⁰

а) Политиката како форма на борба за власт

Најчесто определување на политиката е она што инсистира на врските на политиката со борбата за власт. Според ова определување, политиката се изразува како конкретна историска институција сврзана со состојбите низ кои минува власта. Во крајна линија, ова определување на политиката, главно, се поврзува со борбата да се дејствува и да се има позиција во државата.

Според некои автори, ова определување на политиката (како форма на борба за власт) претставува таканаречена негативна дефиниција. Негативна во таа смисла, што местото

⁴⁰ Стеван Габер, Политиката и политичката наука, Наша книга, Скопје 1975.

на политиката во механизмот на државата, на власта, на борбата за власт и др. е секундарно, помешано, подредено во однос на остварувањето на некои идни цели, надвор од политичкото секојдневје.⁴¹

б) политиката како интегративно единство од повеќе чинители

За политиката популарно се вели дека "таа ги изразува целите и задачите спроведувани од општествените класи во нивната борба за своите интереси; таа ги изразува методите и средствата со чија помош тие интереси се бранат и заштитуваат".

Во комплексот од разни аспекти со кои се настојува да се определи политиката, во текот на историскиот развој на политичката мисла, забележливи се следниве аспекти низ кои беше прикажувана политиката: морално-религиозен, рационално-економски, формално-логичен, апстрактно-теоретски аспект и др.

Во практичниот живот се среќава и една посебна идеја за политиката. Таа е мотивирана со една поширока масовна компонента во сфаќањето на категоријата политика (како израз на партиципацијата во остварувањето на политиката). Би можело да се зборува за таканаречениот демократски аспект во определувањето на поимот политика во масовни размери, но тој е непогоден како основа врз која би се градел научен концепт за категоријата политика. Во него се меша категоријата со нејзиниот субјективен носител. Во практично-политичка смисла, таквото сфаќање се сврзува во плурален повеќепартиски систем.⁴²

1.5. Политичка рамнотежа

Додека во светската политика и односите главно доминираше и владееше студената војна, речиси сите проблеми и конфликти се посматраа низ призмата на интересите на двете супер сили. Средбите на врвот секогаш имаа големо

⁴¹ Исто.

⁴² Стеван Габер, Политиката и политичката наука, Наша книга, Скопје, 1975.

значење и се исчекуваа или, пак, се насетуваа натамошните координати на светската политика, на политиката меѓу двата блока и нивните лидери. Сегашната ситуација во меѓународните односи е значително изменета, па така и самите разговори меѓу Бил Клинтон и Борис Елцин не претставуваат голема сензација и политички спектакл.

И покрај нагласувањето на еднаквоста и независноста на САД и на Русија, од руска страна се поддржани иницијативите петте нуклеарни сили во светот да склучат нов договор за нуклеарно разоружување и за забрана на нуклеарните проби, како и за натамошно намалување на американското и руското стратегиско оружје. На средбата Клинтон - Елцин на Вашингтонскиот самит, во септември 1994 година, беа поддржани оценките дека е многу постигнато во конкретизирањето на горенаведените активности, и дека тие треба да се надградат во интерес на иднината и на мирот во светот. На оваа средба на врвот во Вашингтон, Русија прв пат нагласено соопшти дека првенствена нејзина грижа е обезбедувањето ред и мир во бившите советски републики и во нејзиното блиско соседство. Исто така, во кругот на клучните теми се наоѓа и напредувањето на реформите во Русија и редукцијата на нуклеарниот арсенал на двете земји, при што Клинтон побара и рускиот Парламент да го ратификува Договорот за натамошна редукција на стратегиското и нуклеарното оружје СТАРТ бр. 2.⁴³

Речиси во сите средби на врвот на суперсилите, во рамките на политичките теми, како што пренесуваат средствата за информирање, не се заобиколува Балканскиот Полуостров, а во него и кризните и воените жаришта, со повик на компромис што би бил во прилог на мирот, безбедноста и сестраната соработка меѓу земјите и народите во регионот, а не само меѓу соседните земји.

1.6. Политика, етика и филозофија

Некои сфаќања феноменот на политиката го внесуваат во сферата на меѓучовечките комуникации, па во врска со тоа,

⁴³ Слободан Димишковски, Војна, војска и политика, Глобус, Скопје, 1994.

нагласувајќи ја комуникацијата во политичките односи, политиката ја прикажуваат заедно со другите средства за комуникации, како што се, на пример, јазикот, печатот, масовните медиуми, писмото, рекламата и сл.

Средствата за информирање поаѓаат поефектно да се оствари масовно организираната политика, но тие не можат да се изедначат со содржината на политиката. Средствата за комуникација, со своето разумно или неразумно и нецелисходно информирање, можат позитивно или негативно да влијаат врз квалитетот и темпото во остварувањето на една политика. Но тие не можат да ја создадат политиката ако таа не е потенцијална човекова потреба и историски интерес на луѓето.

Прикажувањето на политиката во смисла на хуманистичка антиципација, како и други слични прикажувања на таа категорија, е далеку од тоа да е конечно објаснување на низа состојби низ кои се остварува политиката на вистинскиот општествен живот. Тие состојби, како што ни покажува историјата, повлекуваат во себе и определена терминологија. Бидејќи означуваат и конкретно-историски констелации на политиката и политичкиот живот, внатре во класно поларизираното општество, во идејна смисла, доведуваат и до разновидни модификации и девијации на нашата идеја за политиката. Практично, тие означуваат нужни конкретно-историски димензионирања на политиката сврзани и со многубројни рутинско-технички солүции при нејзиното изведување преку класните, односно државните претставнички институции. Поради тоа, поновата историја на класичното класно општество е исполнета со безброј категории, кои добиле и свои термини од следниов вид: "политичка држава", "политичка репрезентација", "политичка структура", "политичка власт", "политичка сфера", "политички устав" и др.

Во практиката не е тешко да се покажат неопходните врски помеѓу моралот и стабилноста на политичкиот систем, но во теоријата не е лесно прикажувањето на сите контрoверзии во односот:

- идеологија,
- политика,
- морал.

Освен оваа, секоја општествена активност, покрај специфичната природа во себе, содржи морална и политичка

содржина. Меѓутоа, присуството на моралните и политичките елементи во сите општествени активности на луѓето, природно, не значи дека не постојат самостојни морални и политички подрачја и дека меѓу нив нема посебни контакти, врски и влијанија.

Бидејќи политиката обично се поставува и остварува во масовни размери, политичкиот настан секогаш носи во себе претставништво, т.е. политички се остварува во името на некого, во името на нешто, на нешто што се претставува како "јавен интерес". Но, во врска со претставничката страна на политиката, во морална смисла, за политиката произлегуваат значајни последици. Политичкото претставништво, во крајна линија, објективно носи опасности за коалиција со оние што треба да бидат претставувани. Тоа значи во политичкото претставништво потенцијално е неморалното однесување. Во оваа смисла, државата, како највисок и најеминентен претставник на партијата на власт, за сите оние што дејствуваат во неа, создава услови за неморалност во политиката.

Во зависност од можноста конкретно да се формулира, политиката може да биде понепрактична и попрактична за дневни решенија. Ете зошто луѓето не ќе бидат секогаш во состојба конкретно да ги одмерат нејзините морални вредности. Затоа временските димензии на политиката можат да влијаат за согледување на моралноста на политичкото поведење.⁴⁴

Во врска со проблемот морал-политика, посебен интерес претставува стариот језуитски принцип: целта ги оправдува средствата. Во политиката од вонредно значење е каков е односот помеѓу средствата и целта, бидејќи врз основа на односот може да се изградуваат различни морални критериуми. Пред сè, целта може да биде морална, а може да биде и аморална. Но, од друга страна, и средствата преку кои треба да се остварува една морална цел можат да бидат дадени така што да ја руинираат моралноста на целта. Значи, во морална смисла не може да има несогласност помеѓу целта и нејзиното средство.

Односот политика - морал понекогаш поставува и други дилеми. Така, на пример, моралноста на политиката, не без

⁴⁴ Стеван Габер, Политиката и политичката наука, Наша книга, Скопје, 1975.

основа често се поврзува со идејата за хуманизмот. Меѓутоа, во споменатиот однос, дилеми внесува застапуваната апстрактна идеја за хуманизам. Бидејќи средствата со кои се служи политиката можат да се разликуваат, и со различни форми и интензитет да вршат притисок врз човекот, лесно можат да се прогласат за нехумани. Во таа смисла, често *воено-насилничкиот облик* на дејствување се прогласува за нехуман.

Освен ова, треба да се сфати и иманентната карактеристика на сите општествени науки, која посебно е нагласена во политичката наука. Во сите овие области (науки), низ дејствувањето на објективните закони, релативниот момент специфично е нагласен. Тоа е основна претпоставка за сериозен методолошки приод кон овие научни области, а и особено кон областа на политичките односи. Но, ако сакаме да повлечеме методолошка специфичност карактеристична за општествените науки во однос на егзактните, тоа никако не значи дека пледираме за релативизам во општествените науки. Особено за политичката област е корисно да се сфати дека нормирањето на програмското прикажување на политичката материја е само едната страна на политичкиот процес, додека етапната реализација на политичката програма, од своја страна, минува низ контроверзии од хуманистички, идеен и методолошки карактер. Сево ова на општествено - политичка материја ѝ дава посебна специфичност и динамика, која се респектира во анализите на разни теоретичари.

Конечно, прашањето за моралното и неморалното не се поставува само во политиката (разбирливо во потесната смисла на зборот, како сфера на управување на луѓето), туку и во правото, економијата, литературата, уметноста и естетиката воопшто. Не треба да се изостави и тоа дека во определена мерка врз моралноста на политиката, на своевиден начин, влијаат и елементите од објективно присутниот романтизам во неа. Политиката реално не би можела да егзистира ако во определена мерка не е инспирирана од романтизмот. Романти-чарскиот занес лесно може да се трансформира во неморално политиканство.

Политиката и филозофијата

Без филозофска инспирација, политиката е осудена на прагматизам и губење на позитивна перспектива. "Тоа посебно го нагласуваме затоа што еден научно фундиран политички став е невозможен без една филозофска, односно теоретска научна концепција за односот на човечките вредности и без создавање организирани услови таков систем не може да се реализира. Значи, границите помеѓу филозофското и политиколошкото се тешко одредливи. Но, не треба да се заборави и нешто друго: историјата е полна со примери што покажуваат дека не мал број реакционерни режими се потпирале врз апсолутизацијата на некое филозофско гледање".⁴⁵

Политичка психологија

Политиката во животот на луѓето е одраз на определени нивни свесни приоѓања кон секојдневните проблеми и интереси. Начинот на нивното разрешување ги изразува безбројните, низ практиката формирани расположливи мотивирања и барања. Заснована, пред сè, врз нивната материјално-класна поставеност, политичката акција добива своја определеност преку потребата за масовно однесување, балансирање и програмско организирање.

Масовното однесување на луѓето е резултат од сознанијата за нивните глобални историски интереси и потреби. Но, бидејќи интересите и потребите извираат од условите на конкретната материјална и духовна егзистенција, кои за сите луѓе не се еднакво можни, социјално-политичките противречности се евидентна основа за нивните политички судири.⁴⁶

Патот од индивидуалното кон колективното и масовното свесно однесување не е праволиниски. Социјалната религија, во релативни рамки формираните јавни (масовни) мисли, политичките делби, предрасудите, критериумите, мерилата за однесувањето на групите, класите слојот - претставуваат

⁴⁵ Стеван Габер, Политиката и политичката наука, Наша книга, Скопје, 1975.

⁴⁶ North atlantic Assembly, Political Committee, 1997 Reports, Brussels.

сигурна основа врз која субјектите ги урамнотежуваат своите интереси и потреби.

Човекот, и покрај своите квалитети, сепак делумно учествува во прецизирањето на програмите. Прецизирањето на интересите на регијата се потчинува на глобалната клима во политичките односи, карактеристични за таа регија.

Сите тие релативни состојби се од вонредно значење за политичката психологија. Поради нивната релативна објективизација, можно е преку методите и техниките на современата наука да бидат глобално осознани. Доколку низ една интегративна студија се користат резултатите на таа техника (испитувањето на јавното мислење, анкети, интервјуа, стапка на однесување и друго), политичката практика може да добие мошне реални претстави за масовната политичка психологија.⁴⁷

1.7. Фактори на политичката активност

Политичката активност е определена од низа фактори. Нив можеме да ги идентификуваме како: фактор човек, фактор цели, фактор организација, фактор природа на политичкиот проблем, фактор средства. Разјаснувањето на односот кон факторите релевантни за политичка активност, во контекстот на политичкиот конфликт, а со самото тоа и за односот на силите, претставува еден од побитните проблеми на политичката теорија и практика, и во таа смисла му се посветува респективно внимание.

Факторот човек е клучена составка на политичката активност. Со својот психолошки, културен, интелектуален и мотивациски профил, човекот е вистинска детерминанта на политиката, третирана како активен однос кон реалноста што не го опкружува. Затоа, актуелизирајќи ја важноста на овој фактор, всушност зборуваме за неговата етика, за целномотивационата рамка, за нивото и насоката на личните аспирации, за неговото доживување на сопствената политичка мисија и за неговата политичка визија; за познавањата на вештината и искуството што го има; за интелектуалното и културното ниво со кое се одликува, за нивото и квалитетот на

⁴⁷ Подунавац Милан, Основне значајне морфологије политичких интереса у Југославенском друштву.

интелигенцијата и способноста за антиципирање или за динамично приспособување кон новонастанатите ситуации; за темпераментот и способноста за самоконтрол и за целосно сообразена активност; за карактерните црти, вклучувајќи ја и димензијата на личната одговорност и способноста да се донесе одлука. Личната одговорност и способноста, иако последна наброена, но во никој случај не и последна по значење, затоа што политиката непосредно ја анализираат, ја креираат и ја спроведуваат конкретни луѓе кои се различно мотивирани и кои се одликуваат со различно ниво на знаење, имажинација, вештина, верба и етика...⁴⁸

1.7.1. Политиката и толеранцијата

Потребата од промена, односно регулација или дерегулација на одделни аспекти на општественото живеење, јавно се проектира како политичко прашање и претставува вовед во политичката толеранција, како фактор за зачувување на мирот и безбедноста. Притоа, најавата на активната спротивставеност на интересите, целите и погледите во врска со конкретното политичко прашање меѓу политичките субјекти кои располагаат со респективна моќ, ја квалификуваме како политички проблем.

Интересите, вредностите, моќта, власта, авторитетот, политичкиот процес и политичкиот амбиент - го прават реалитетот на политичката сфера, чие познавање и разбирање е пресудно за валидноста на политиката што се креира и што се води.

Ако политичкиот процес претставува резултанта од дејствувањето на разнородните политички сили и е израз на политиката како динамична категорија, политичката толеранција е израз токму на тие сили. Таа е, всушност, вистинскиот аспект на настојувањето од определен политички субјект да ги постигне целите што ги прокламирал.

Политичката толеранција интересно е втемелена, од што станува јасно дека ако се има предвид дека мирот и безбедноста претставуваат општествени појави и процеси во кои претставените страни, низ различни манифестации, ќе

⁴⁸ Панде Лазаревски, Политика и стратегија, Лист, Скопје, 1995.

заштитат определени интереси односно ќе постигнат конкретни цели, меѓу страните не може да има загубар.

Политичката толеранција се спроведува на дело преку реализација на предвидените акции, односно со умереното реагирање во новонастанатите околности, имајќи го предвид значењето на мирот и безбедноста. Политичката толеранција е политичка појава во која доаѓа до израз политиката како вештина, односно како реална способност и умеење на конкретен политички актер да извлече максимум од она што објективните околности го нудат.

Позиционирањето на политичкиот субјект за толерантност односно за политичка толеранција, подразбира претходна подготвеност, односно мобилизирање на политичкиот субјект, како и анимирање, мотивирање и инструирање на сите носители на опсервативно-политички ангажирања (функционери, активисти и симпатизери). Целта на проучувањето на современата политика и на политичката толеранција, меѓу другото, се состои и во тоа да се обезбедат соодветни подготовки на политичкиот субјект: тие да се насочат, да се организираат и да се спроведат на начин што ќе обезбеди ефикасност за постигнување на поставените цели. Толерантноста во политиката се постигнува доколку е таа демократска и хумана, доколку во неа се рефлектираат интересите на граѓаните, доколку управувањето се постигнува и се остварува со реална конкуренција внатре во определена политичка групација и со другите политички организирања. Меѓутоа, и во овој случај треба да се исполнат сите правила за почитување на законите од страна на индивидуата и на политичките партии, на законите што водат кон трајна усогласеност меѓу индивидуалната слобода и нормите на заедничкиот живот, затоа што она што ја чини правната држава во современи услови, тоа е правноста на законите, правната содржина што ги исполнува.⁴⁹

1.7.2. Правната држава, политиката и толеранцијата

Со тоа што демократијата поаѓа од човекот, а не само од формата или институциите, таа и државата ја претвора во об-

⁴⁹ Панде Лазаревски, Политика и стратегија, Лист, Скопје, 1995.

јективизиран човек. Во развојниот процес на општеството, демократијата го овозможува општото и посебното, и во неа политичката држава се поставува како посебна форма на опстојување на народот. Развој-ниот демократски елемент е содржан во иницијативата за постојано зголемување на кругот граѓани кои, на овој или на оној начин, ги штити државата.

Надминувањето на спротивноста меѓу субјективното и објективното може да претставува предмет на една идна еманципација. Меѓутоа, ниту еден систем не се напушта додека не ги исцрпи претпоставките на сопственото постоење и додека не ги доведе до крајност и конечност сопствените спротивности. Оттука, не може да стане збор за започнување на некој друг вид човечка еманципација сè додека не биде довршена *политичката еманципација*.

Државата го овозможува највисокото ниво на политичка еманципација кога во себе успева да ги избалансира најапстрактното општо на демократијата и нај-конкретното посебно на либерализмот.

Токму довршувањето на политичката еманципација подразбира воспоставување држава која не може да се апстрахира од разликите на индивидуите, што не значи дека тие индивидуи, нејзини членови, се апстрахираат од овие разлики. Државата ги укинува разликите меѓу луѓето во таа смисла, што тие разлики немаат влијание врз нивното опстојување во заедничката сфера. Само на тој начин државата може да се конструира како општост, независна од посебните елементи. Во контекстот на довршување на политичката еманципација прашањето за легитимациската база на суверената власт се заменува со суштинското прашање за лоцирање на суверенитетот, односно, за можноста за негова атомизација. Всушност, доаѓа до двојно поместување на суверенитетот: кон меѓународната заедница и кон индивидуата.⁵⁰

Оттука и за земјите во транзиција се отвораат погледи за политичка еманципација во развојниот процес кон политичка демократија

⁵⁰ Мирјана Најчевска, Правна држава, Институт отворено општество, Лист, Скопје, 1995.

1.7.3. Културната различност и општествената (дез)интеграција

Проблемот на културната различност и општествената интеграција е мошне актуелен за општествата во кои се вршат епохални промени од еден општествен систем во друг. Имено, промени што ќе траат мошне долго, а кои се карактеристични за општества во транзиција, меѓу кои се наоѓа и Република Македонија.

Културната различност, ако се разгледува од стратификациски или од етнички и расен аспект, не создава систематски плурализам или мултикултуризам, ниту, пак сама по себе води кон етничка или кон расна нетрпеливост или конфликт. Тоа станува во определени историски и општествени услови во кои економските, социјалните и политичките противречности, како и идеолошките и вредносните ставови на етничките и на расните групи се заострени и спротивставени и кои глобалниот општествен систем не успева благовремено да ги разреши.

Кои елементи ќе преовладеат во културната комуникација и дали ќе постои затвореност во етнички мешаните општества - културни разлики и специфичности или заеднички елементи и карактеристики - зависи од многу фактори и од историските околности. Така, во поранешните социјалистички земји природна последица на движењето за демократизација, пред сè, за пазарно стопанство и за политички плурализам, беше појавата и нагласувањето на културната различност, културниот плурализам, како и појавата на социјални, политички, територијални и етнички конфликти.

Самиот поим културна различност не значи сам по себе културна или етничка интеграција во мултикултурните општества, ниту културен или етнички конфликт. Културните или етничките разлики стануваат фактори на општествена интеграција или на етнички конфликт во определен историско-општествен контекст и специфични услови во кои се наоѓа конкретниот облик на глобалното општество.

Националната, етничката и конфесионалната нетолерантност и исклучителност речиси неизбежно се јавува во распространетите и сугестивни позитивни стереотипи за особините на сопствената нација или конфесионална група и нега-

тивните стереотипи во прикажувањето на особините на другите национални етничко-конфесионални групи. Во изразите на екстремните националистички стереотипи е содржан ставот "за неможноста да се живее заедно со другите национални групи и заедници", што го забрзуваат процесот на меѓуетничкиот конфликт и општествената дезинтеграција во секое глобално општество.

Европска културна интеграција не е можна без создавање европска стратегија за решавање на правата на човекот, на етничките малцинства и на другите групи, без придржување кон принципот за реципроцитет на овие права и без намалување на огромниот јаз меѓу сиромашните и богатите на одделни земји, особено на оние што се наоѓаат во транзиција. Во таквите услови на оживотворување на европската стратегија за културните разлики меѓу народите и етничките групи ќе може да се зборува како за духовно збогатување и мост на меѓусебно разбирање, толеранција, доверба и надополнување. Културата е начин на живот, љубов кон другиот човек, без разлика на неговото етничко и конфесионално потекло.

1.8. Идејните прашања за човековиот развoтoк

Во светскиот извештај за човековиот развoтoк од 1955 година, подготвен од УНДП, за оваа проблематика, покрај другото, е констатирано: "Во 1980-те години, буџетите се балансираа за сметка на дебалансирање на човековиот живот... Какво е значењето на развoтoкот ако тој биде преведен со човековите животи?...Рангирањата во индикаторите за човековиот развoтoк отворија еден здрав натпревар меѓу земјите за подобрување на нивната положба... Предлозите во извештаите за човековиот развoтoк имаат стимулирано еден дијалог во светски размери. Целта на развoтoкот е да ги прошири сите човекови можности, а не само доходот, така што концептот на човековиот развoтoк го насочува кон целокупното општество, а не само кон економијата... Секоја тема во традиционалните модели на развoтoкот мора да биде опфатена и од аспект на напредокот на луѓето".⁵¹

⁵¹ UNDP, Human Development report, 1995.

Во веќе изнесените цитати од извештаите на Обединетите нации и од одделни автори од западните земји, сосем јасно и експлицитно се посочени и погледи за социјалните аспекти на трансформацијата, за крајната цел, за положбата на запоставените луѓе итн. Бидејќи овие идеи се изнесени во извори за кои не може да се каже дека се идеологизирани (во негативната смисла на зборот), тие се прифаќаат без дискусија, т.е. како современи хумани етички вредности, кои се разбирливи сами по себе.

Покрај сево ова, концептот на човековиот развој се насочува не само кон тоа да се обезбеди животната егзистенција, туку да се осигураат и шанси за унапредување на луѓето во сите сфери на животот, според личните способности и околности, а не само според личните материјални можности: шанси за школување, за стручно оспособување, за вработување, за трајно издигнување, за партиципација, за еманципација, за рехабилитација итн. Тука се вклучуваат и квалитетите на животот: домувањето, здравјето, културата, рекреацијата, животната средина, па граѓанската слобода, националната рамноправност, еднаквоста меѓу половите, планирањето на семејството, учеството во меѓународните комуникации итн.

Произлегува дека барањата се прилично идеализирани и ако се продолжи така, ќе се појави опасност да се оформи вистинска идеологија или пак идеите да се преточат дури и во вистинска демагогија. Затоа, тука се некои насоки за политиката, т.е. без стриктно програмирање. Исто така, таа задача на политиката да осигури шанси за унапредување на човекот. Во практика резултатите ќе зависат од реалните можности на одделна земја и во даден период, што значи од: нивото на развиеноста, темпото на развојот, наследните проблеми, тежината на новите проблеми и особено од можностите за фискално оптоварување на националниот доход.

УНДП од Њујорк покренала иницијатива за составување на национален извештај за човековиот развој во Република Македонија за 1997 година преку Програмата на ОН за човековиот развој во Централна и Источна Европа, со учество и во планираните средби и конференции, размена на националните извештаи со другите земји од регионот, разго-

вори за размена на искуства итн. Министерството за развој на Република Македонија е овластен носител на проектот.

1.8.1. Европска конвенција за заштита од мачење и нечовечко однесување

Државите членки на Советот на Европа, потписнички на оваа Конвенција, имајќи ги предвид одредбите на Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи;

Потсетувајќи дека според членот од таа Конвенција "никој не може да биде изложен на мачење и нечовечко или понижувачко постапување или казнување",

констатирајќи дека лицата кои се сметаат за жртви на повредите од член 3. можат да се повикуваат на механизмот наведен во таа Конвенција;

уверени дека заштитата на лицата лишени од слобода, од мачење и нечовечко или понижувачко постапување или казнување би можела да биде засилена со несудски средства од превентивен карактер, преку посети на затворениците, државите потписнички се согласија со следново: "Се формира Европски комитет за заштита од мачење и нечовечко или понижувачко постапување или казнување. Преку посети, Комитетот врши увид во постапувањето со лицата лишени од слобода со цел, доколку е потребно, да ја засили нивната заштита од мачење и нечовечко или понижувачко постапување или казнување".⁵²

1.8.2. Национална нетолерантност

Спротивно на прогресивните процеси и глобалните промени што го карактеризираат поширокиот европски простор и што претставуваат основа за соработка, интеграција и поврзување, за жал, сведоци сме на разни меѓунационални нетолерантности.

⁵² Член 1. од Европската конвенција, Стразбур, 26. 11. 1987. Види, Совет на Европа, Краток водич низ Европската конвенција за човекови права.

Национализмот претставува ирационализиран дух, мегаломански менталитет. Објективно гледано, национализмот значи практично загрозување и оспорување на постојното општествено уредување. Синдромот на нацио-нализмот се манифестира со повеќе димензии како, на пример, со: истакнување на националниот суверенитет и авторитет на својата држава, нагласување на националните симболи...

Национализмот се залага за воспоставување нацио-нална исклучителност наспроти националната толеранција, величање на сопствената нација, а потценување на други нации, наспроти вистинското вреднување на историјата и културата на секој народ, создавање многубројни пречки за да се дојде до поврзување меѓу луѓето и идеите, наспроти слободното движење на луѓето и идеите; митологизација на историското минато, наспроти цивилизациските потреби за демитологизација на животот, личноста и идеите; потценување на секаков партикуларизам и сепаратизам наспроти заедништвото и рамноправното поврзување и здружување на сите народи; хомогенизација врз национална основа, која претставува перманентна опасност за директно или индиректно засегање врз територијалниот и моралниот интегритет на еден народ и нација и која може да биде фатална за елементарните односи меѓу луѓето, наспроти перманентниот дијалог врз рамноправна основа, како предуслов за посигурна и подостоинствена перспектива.

Национализмот не дозволува разумен развoтoк, води кон омраза, нетолеранција, демагогија и доктринарна пропаганда, како што покажува примерот со поранешните југословенски републики, "кога се велеше дека национализмот ќе предизвика војна која нема да значи почеток на кризата само на Балканот, туку и пошироко, а политичарите од ЕЗ и ООН седеа и мислеа дека проблемот ќе се реши по мирен пат, што се покажа како катастрофална грешка".⁵³

Актуелните социјални, економски и политички настани ја исполнуваат конкретната содржина на глорификацијата на националното битие, при што рационалното јадро на национализмот се проникнува со силни емоции на нетрпеливост и нетолерантност кон другите, а со тоа, пак, се остварува

⁵³ М. Ташева, Нации, нациоаналност, национализам, Дијалог бр. 1, Скопје, 1992.

безнадежноста и неизвесноста преку создадената илузија за сигурност и извесност во својата глорифицирана нација. Затоа присутните меѓунационални тензии мошне лесно можат да продуцираат и директни конфронтации, со што всушност се создаваат услови да се докажува "национализмот и исправноста на потезите што во негово име се повлекуваат." Во општествено-политичкиот живот, национализмот се манифестира во различни форми, како: шовинизам, сепаратизам, унитаризам, иредентизам и сл.

Штетноста од меѓунационалната нетолерантност доволно јасно ја истакнуваат истакнатите филозофи Русо, Хердер и Кант, кои, иако длабоко поврзани со својата татковина, потенцирајќи ги нејзините основни белези (ја-зикот и традициите), не забораваат посебно да го истакнат фактот дека целото човештво е поголема и повисока татковина, односно дека национализмот, кој не ги третира сите луѓе подеднакво, без оглед на нивната моќ, претставува не само нетолерантност, туку перманентна опасност за избувнување на конфликти од пошироки размери.

Гледано низ призмата на современите збиднувања во меѓународната заедница, горново тврдење можеме да го препознаеме и во говорот на германскиот канцелар Хелмут Кол, кој, на 5 мај 1992 година, зборувајќи за Обединетите нации, изјави дека не смеат да се затвораат очите пред буђењето на национализмот во стилот од XIX век во Источна и Југоисточна Европа, кој покажува опасни експационистички тенденции. "На крајот од овој век никој не смее да се обидува етничките и територијалните проблеми да ги решава на начин како што тоа беше решавано во почетокот на овој век, кога последиците беа катастрофални."⁵⁴

Ова уште повеќе и поради тоа што националните конфликти на просторот на поранешна Југославија толку се влошија што продуцираа сурова етничка конфронтација, па и војна, за која најголема заслуга има токму тој т.н. нов национализам; за него некои теоретичари, како збирно име за сите идејни националистички струења со доминантен емоционален аспект за интеграција на разновидните традиции, религии и класи во единствен ентитет, го употребуваат поимот панна-

⁵⁴ Нова Македонија, Скопје, 07 мај 1992 год.

ционализам, кој, всушност, претставува многу повеќе од обнова на племенството и племенската традиција.

1.8.3. Основни карактеристики на демократската транзиција

Од општествените науки, социологијата посебно се занимава со проучување на разните типологизации на општеството. Под општество подразбираме посебна димензија на стварноста што произлегува од генеричката суштина на човекот, како вкупност на односите што се воспоставуваат меѓу луѓето во кои тие остваруваат определена дејност.

Политиката е поим што глобално може да се сведе на правила утврдени во општествената заедница, со чија помош определен субјект остварува влијанија и врши операционализација на сопствениот програмски проект. Оживотворувањето на таков проект е свесна и организирана дејност на владејачката структура, со цел да се обезбеди правен ред и поредок во заедницата.⁵⁵

Во историјата на општествените науки, особено во политичките науки, при определување на поимот политика се појавуваат многубројни, противречни, спротиставени па дури и исклучителни стојалишта.⁵⁶

Поимот политика ги опфаќа сите облици и видови на свесни општествени акции со кои се обезбедува разрешување на општествените спротивставености, односно на општествените збиднувања.⁵⁷

Врз основа на изнесеново, се поставува прашањето што е тоа политичко? Одговорот е едноставен: сè она што е поврзано за политиката. Глобално гледано, таа е вкупност на односите со кои се стреми да се насочат активностите или да се воспостави власт во определена средина. Политичкото, нужно, ја опфаќа сферата на политиката. Сферата на политичкото е целина, општествената стварност во која постои зона на дејствување на власта, на силата, но тоа истовремено е и

⁵⁵ Китановски, Лазар, Поделба на власта, Анископ, Скопје, 1996.

⁵⁶ Види Јован Ђорђевиќ, Предговор на книгата ; Жан Мејно ; Увод у политичкој науци, Савез удружења правника Југославије, Београд, 1961.

⁵⁷ Климовски, Саво, Политички систем, Скопје, 1997.

вкупност на односите што се воспоставуваат и дефинираат со правила и норми, како и "оние активности што носителите на државната власт не ги забрануваат, или само воопштено се однесуваат кон нив".⁵⁸

Зборувајќи воопштено, под политичко се подразбира, пред сè, димензија на социјалната активност, во која социјалната единка го осигурува својот специфичен идентитет како единка. Идентитетот секогаш се потпира на разграничување. Сопственото имплицира друго и секогаш тоа различно е единствено, посебно, заедничко. Според тоа политичкото е усогласено со системот на цели и средства; дефиниран комплекс на програмски определби, правец и облик на политичката борба; специфичен општествен однос што го одразува тоталитетот на општествените односи (економски, социјални, културни и други) и сл. Политичките партии се елемент во содржината на политичките процеси. Токму низ политичкиот процес, низ изразувањето на политичкото, всушност, се изразуваат и димензиите на идентитетот на политичките партии.

Политичка моќ

Политичката моќ е повеќедимензионален поим. Тој подразбира владеење над природата и владеење над човекот. Владеењето над природата е само духовна моќ. Таа се заснова врз познавањето на законите што владеат во надворешната природа и служат таа да се направи корисна за човекот. Таквото значење е основа за продуктивноста на секое општество. Тоа е моќ без моќта. Тоа не го вклучува владеењето над луѓето.⁵⁹

Политичката моќ е социјална моќ сконцентрирана во државата. Таа го инволвира владеењето над луѓето и се стреми да влијае врз однесувањето на државната власт. Носителите на политичката моќ често се присилени да поттикнуваат рационални и емоционални реакции кај потчинетите и да ги поттикнат, директно или индиректно, да ги следат наредбите на владетелите. Ако не успее во тоа, владетелот мора да

⁵⁸ Китановски, Лазар, Поделба на власта, Анископ, Скопје, 1996.

⁵⁹ Климовски, Саво, Политички систем, Скопје, 1997.

примени сила, а во краен случај и да ги ликвидира потчинетите.⁶⁰

Вториот важен инструмент е сферата на економ-скиот активитет, што, главно, останува надвор од зоната на државната и административната интервенција. Либералната политичка држава ја истакнува својата втемеленост на материјалните лимити.⁶¹

Според тоа, и силата на "граѓанското општество" (сопственоста, семејството, договорното право, моментите на политички и етнички набој и сл.), секако се јавува како значаен инструмент на ограничувањето, контролата и "омекнувањето" на политичката власт (особено во најцврстата зона, сферата на "репресивните државни апарати"). Дефанзивната функција на граѓанското општество може да се претстави, како што добро покажал Хегел, како еден систем од конструкциони лимити на оваа власт. Тој систем на политичка организација на државата е само "истурена позиција на граѓанското општество зад која стои сложен, гломорен систем на фортификации на ова општество".⁶²

Демократијата не е само примена на законот на мнозинството, туку во иста мерка и почитување на малцинството. Но, исто така, демократијата е несфатлива без парламент, синдикати, политички партии и други облици и асоцијации на граѓанската иницијатива и акција.⁶³

Кога се расправа за општествената моќ се врши типологизација, поинаква од вистинските облици на институционализираната моќ. Притоа, се разликуваат политичка, економска и манипулативна моќ. Односот меѓу овие типови е таков што кога се зборува за моќта, всушност се зборува за политичката моќ. Овој облик на моќ се темели, пред сè, врз употребата на физичка сила или врз заканување со неа. Употребата на овој облик на моќ под-разбира примена на органите на присилбата.⁶⁴

⁶⁰ Franc Neuman, *Demokratska i autoritarna država*, Naprijed, Zagreb, 1974.

⁶¹ Климовски, Саво, *Политички систем*, Скопје, 1997.

⁶² Franc Neuman, *Demokratska i autoritarna država*, Naprijed, Zagreb, 1974.

⁶³ Исто

⁶⁴ С. Ј. Фридрих разликува три облици на присилба ; физичка (груба сила, примена на војна акција или акција на полицијата).

1.8.4. Промените на политиката од конфронтација кон акомодација

Иако општествените промени имаат многу заедничко со сите промени во природата, сепак си имаат и свои беле-зи, свои карактеристики. Така, на пример, напуштањето на комунистичкото уредување во источноевропските земји и преминот кон капиталистичкото уредување, во својата основа, значи промена на основите на политиката, и тоа премин во општествен систем кој до вчера се сметаше за непријател. Во оваа смисла, се поставува едноставно прашањево: кои се тие законитости што доведуваат до такви промени?

Секогаш не може свесно да се оди кон промени во политиката од конфронтација кон акомодација. Понекогаш промените ги предизвикуваат и поттикнуваат настани што претставуваат предворје за идеите на политиката. Ваков пример е познат во Корејската војна, кога кинеската интервенција во Кореја ја принуди Америка да ја напушти дотогашната политика на унификација на Кореја и да ја установи политиката на нејзина поделба. Исто така, и француската политика војната во Индокина беше афектирана од привременото запирање на непријателствата во Кореја во јули 1953 година, случај што ја натера Франција да размисли за решавање на индокинескиот конфликт со преговори.⁶⁵

Со оглед на тоа дека промената на политиката од конфронтација кон акомодација претставува процес на конверзија, познати се три нивоа што придонесуваат за оваа конверзија, а тоа се: 1. врвното политичко водство, 2. елитата и 3. широките народни маси. Кога промените се "диктираат" од врвот, тоа значи дека власта е централизирана во државната пирамида. А кога причината за промените на политиката е елитата, во практиката може да се појават повеќе модалитети...

Денес речиси сите средби на европските државни лидери на релевантни земји насочуваат активност кон умереност затоа што ние денес живееме повеќе во транзиција отколку во вистинска трансформација. Овие две работи треба јасно да се обмислуваат.

⁶⁵ Domestic Dynamics of Change from Confrontation to accommodation policies. Research Monograph No 38, Princeton University, 1973.

- Секоја држава што искрено настојува да влезе во европските структури мора да ги европеизира своите закони и прописи, значи својот устав и суверенитет да ги приспособи кон потребите на европската целина, чиј дел сака да стане. Тоа го прават сите држави и во балканскиот регион кои не се обидуваат да се европеизираат со "балкански" политички методи. Во демо-кратските земји вледее суверена демократија, а тоа не може да зависи од нечие моментално расположение, најмалку од расположението и концептите на определени политичари, без разлика на нивната упорност во поинаквото убедување.

Патот до европската интеграција води преку регионални интеграции. Доста јасни се анализите дека земјите во регионот не можат да бараат од Европа ништо што тие не се подготвени да си го дадат една на друга. Тој, засега единствен пат е подолг, а бара и повеќе разбирање. За жал, неретко некои политички субјекти на овие простори се однесуваат како повеќе да сакаат изолираност отколку интеграциона меѓузависност, што со сигурност може да се рече е на нивна штета.

Во транзициониот период посуштински се лоцирани распоредот и влијанието што го имаат политичките субјекти со национален предизвик. Во тој контекст е и ориентацијата кон надворешните влијанија. Со подготвување анализа, особено од меѓународен фактор, лесно може да се најде еден политички баланс врз кој би бил можен стабилен регион.

Новиот закон за расната омраза во мултикултурна Австралија предвидува казна затвор за поттикнување кон расно насилство и омраза, предизвикување подвоеност во политичкиот и интелектуалниот спектрум на австралиското општество, како и збунетост во рамките на самите етнички заедници. Значењето и последиците од неговото усвојување се дотолку поголеми, затоа што, историски гледано, австралиската емигрантска политика до 1973 година беше фундирана врз расистичка платформа, ембарга и рестрикции, а реално гледано, и денес имигрантската обесправеност и дискриминацијата сè уште постојат, и покрај мултикултурализмот.

За некои појаснувања за балканските прилики, ќе се послужиме со интервјуто на Л. Перовиќ, која, меѓу другото, објаснува дека:

"Работите на Балканот, со распадот на Југославија, толку се поместени што, бездруго ќе биде потребно едно поопстојно разгледување на целата ситуација - како таа да се реши на еден долгорочен начин.⁶⁶ И во таа смисла ние, како членка на ОН, односно веќе како присутен субјект во овој регион, мора да имаме еден поактивен однос: да не се занимаваме со некои права и мисли, туку да се однесуваме како рамноправен субјект, со свое мислење и сфаќање и да придонесеме за решавање на тие важни проблеми".

За реалноста на наследените проблеми во балканските земји, Иван Тошевски смета:

"Во политиката никогаш не треба да се има никакви илузии, па и во поглед на границите, во смисла дека тие еднаш засекогаш се дадени. Знаеме дека во историјата границите се менувале многу често, дека постои еден принцип според кој границите лесно се менуваат со сила и дека тоа на определен начин се одобрува, така што во ваквите изјави, бездруго, прво треба да го гледаме интересот на некои сили за промена на границите, а од друга страна треба да видиме каква е нашата реална ситуација, дали таа нивна желба е тоа само желба или може да биде и елемент од процесот на менување на границите".⁶⁷

Потоа, за соочувањето со реалноста со наследените проблеми, Л. Перовиќ, во интервјуто за Пулс, меѓу другото, објаснува:

"Нема сомневање, од перспективата на војна, социјалната беда, гаснењето на науката и културата, смаленото значење на слободата; од перспективата на дивјаштво и насилство - периодот што е зад нас почнува да личи на златно време. Меѓутоа, неизбежно се поставува прашањето - што тој полувековен период му остави на денешното време, кои се никулците на неподносливата стварност зачнати веќе во него".⁶⁸

⁶⁶ Пулс, Долгиот пат до мултикултурното општество, 16 декември 1994.

⁶⁷ Пулс, Интервју, Иван Тошевски, Скопје, 12 ноември 1993.

⁶⁸ Пулс, Интервју, Латинка Перовиќ, 14 јануари 1994, Скопје.

1.8.5. Медиумите и политиката

Рајмер Гајслер (Rainer Geisler) (1973) разликува два типа манипулација, кои не треба да се сфатат како спротивни: а) определени елити, односно една класа, ги окупираат мас-медиумите, б) со помошта на пазарно-економските механизми (максимализирање на реципиентите) се произведува аполитичка масовна култура. Понатаму, Гајслер разликува пет типа манипулативни содржини:

1. интегративни содржини, без критика на постојните општествени и политички состојби;
2. изолирање на индивидуалните судбини од дадена општествена рамка;
3. релевантната политичка информација е квантитативно безначајна во однос на забавните содржини;
4. границите меѓу информацијата и забавата се бришат;
5. квалитативно деполитизирање на неповрзани детални информации.

Во поглед на манипулативните стабилизирачки влијанија на системот, Гајслер ги нагласува намалувањето на дискусиите во примарните групи, незаинтересираноста за политичките прашања, слабеењето на способноста за критичка рефлексција, приспособувањето на постојните односи, како и непостоењето на можноста за пробив на разјаснувачките тенденции наспроти масата на забава, реклама и "деполитизирана" политика.⁶⁹

Херберт Маркузе (Herbert Markuse) укажа на централното значење на мас-медиумите за манипулација со потребите, односно создавањето репресивни потреси. Маркузе, во 1970, пишува: "Нефункционирањето на телевизијата и сродните медиуми може да го постигне она што иманентните противречности на системот не можат, а тоа е распаѓањето на системот."

Политичкото дејствување не е само дејствување за спроведување, туку и прашање на инсценирање од аспект на активноста на медиумите.

⁶⁹ Михаил Кунчик - Астрид Ципфел, Вовед во науката за публицистика и комуникации, Скопје, 1998.

Уште италијанскиот социолог Вилфредо Парето (1962) ја застапуваше тезата дека развитокот кон демо-кратијата е сврзан со намалување на манифестната примена на насилство, а истовремено следува сè поинтензивното користење на манипулативните владејачки техники. Според терминологијата на италијанскиот политиколог Гаетано Моска, на секоја политичка елита ѝ е потребна "политичка формула", идеологија за легитимирање на владеењето. Политичките одлуки не би требало да се почитуваат поради страв од негативни санкции, туку поради убедувањето дека се правилни. Бидејќи мас-медиумите се еден од најзначајните "продуценти на идеологии" на модерните општества, тие во овој контекст добиваат првенствено значење во ширењето информации за стабилизирање на системот. Мас-медиумите имаат моќ за убедување и се во положба да шират свои толкувања за реалноста.

Многу автори се на мислење дека мас-медиумите ѝ штетат на демократијата само во една мерка, бидејќи ја помагаат политичката пасивност кај граѓаните. Врз основа на емпириски докажаната недоволна информираност на народот за политичките проблеми, се заклучува дека начинот на кој мас-медиумите ги шират општествените и политичките настани не води кон политизација на политичката незаинтересираност, туку повеќе го зајакнува "неполитичкиот поим за политиката". Постои политика на политички рамнодушните, која се одликува со пасивно аполитично потрошувачко однесување и во областа на политиката.

Комуникацијата одлучува за успехот или неуспехот на индивидуите, организациите, општествените групи и цели општества. Оној што во борбата против конкурентот нема да успее да обезбеди внимание со помошта на вешти техники, ќе ја загуби играта. Од една страна, доаѓа до сè поголема драматизација на настаните, за да се добијат очекуваните реакции од публиката, но истовремено доаѓа и до отстапување на јавноста со претераните комуникациски содржини. Последиците од оваа "инфлација на зборовите" е губење на вербата на јавноста дека зад зборовите се крие нешто вистинито. Последица од оваа комуникациска работа е недовербата.

Сеедно како ќе се оценат последиците, факт е дека политиката сè повеќе се служи со комуникациските техники и

мас-медиумите, со цел да влијае врз јавноста. Ова се случува и во обликот "односи со јавноста". Овој поим го означува сопственото прикажување на поврзани свесно испланирани, систематски и трајно ширени информации, поврзани со интереси, само со цел: запознавање, постигнување на разбирање, симпатии и пред сè, доверба на јавноста, односно кај определени делови од јавноста. Додека некои автори односите со јавноста ги гледаат како форма на манипулација и се плашат од наведените дисфункционални последици, Франц Ронебергер укажа на централното значење на односите со јавноста за демо-кратијата. Односите со јавноста имаат задача да интегрираат многу комплексни заедници врз основа на минимален консензус, се објаснуваат различни интереси и ставови и врз тоа е заснован нивниот легитимитет. Притоа, доаѓа до постоење на разновидни интереси и почитување на егзистенцијалното право на други интереси.

Фактот дека политичките односи со јавноста не треба во секој случај да се оценуваат како негативни, се потврдува со тоа што германскиот Уставен суд, во 1977 година, во една одлука за јавноста на работата на државните органи, ја дозволил и ја нагласил потребата за јавно информирање. Демократијата ја претпоставува согласноста на граѓанинот со државната одлука донесена врз основа на Уставот. Овој консензус треба да се одржува во живот. Само ако поединецот добие информации за решавачките одлуки или прашања, би можел поодговорно да учествува во создавањето на јавната волја. Меѓутоа, не би требало од владината службена јавна работа да настане изборна кампања. Оваа одлука не значи дека се легитимни свесните фалсификати и изобличувања.

Со гледањето на насилнички содржини, според оваа теза, се зголемува и подготвеноста за агресија. При постоење на определени услови специфични за личноста (на пример, емоционално возбудување) или за ситуацијата (дразби што предизвикуваат агресија, на пример оружје, сличност меѓу потенцијалниот објект на агресија и насилничките протагонисти), доаѓа до зголемување на агресивното однесување. Меѓутоа, зголемувањето на агресивноста предизвикано од медиумите не можеше да се потврди во извршените експерименти.

Со пишувањето или со гледањето на толерантни однесувања (содржини) и теми што ќе влијаат врз развитокот на

личноста, би можел да се очекува модел на релативно позитивни ефекти. Можни се прашањата од каде толку насила, зошто толку се пишува за насилнички содржини итн.

Во "Политиката како занимање" (1919), Макс Вебер ја употребува оваа типологија за анализа на политичкото и новинарското работење. Еден чист етичар на свеста ја презема одговорноста за последиците од своето работење. Ако последиците од свесно стореното дело се лоши, тогаш за тој етичар не е одговорен сторителот. Се смета дека етиката на свеста не е потребен став на новинарите, туку последица од нивната специфична професионална ситуација, односно од недостиг на информации за нивното дејствување. Штом новинарите се здобијат со такви информации, веднаш би дејствувале етички одговорно. Според оваа аргументација, би требало и анкетираниите телевизиски новинари од страна на Комлингер и Фол, да покажат етички одговорно мотивирано однесување, доколку се познати последиците од конкретното однесување. Во овој контекст е можна забелешката дека Мулбергер не го операционализирал достатно добро етички одговорното однесување. Доколку информантите не се поштедат, во дадени услови можат да пресушат изворите на информации, а тоа значи дека внимателното третирање на информантот е во интерес на самите новинари.⁷⁰

1.9. Политичката толеранција како фактор за зачувување на мирот и безбедноста во балканските прилики

Последната деценија на 20 век ќе остане забележана во светските анали како период на крупни промени на глобален план што ќе им даваат печат на меѓународните односи и во наредниот век. Овие промени, за кои подготовките несомнено почнале уште од порано и со кои се поврзуваат новите настани во Европа, се: уривањето на Берлинскиот сид и Заливската војна; распаѓањето на СССР, СФРЈ, ЧССР, почнувањето војна во Југославија, распуштањето на Варшавскиот пакт и, накрај, напуштањето на социјализмот како општествен поредок кој на

⁷⁰ Михаил Кунчик - Астрид Ципфел, Вовед во науката за публицистика и комуникации, Скопје, 1998.

идеолошки план беше во постојана борба со капиталистичкиот систем. Сите овие настани, за кратко време ги изменија воено-геополитичките односи, кои во основа, се манифестирани и во балканските земји.

Во балканските земји сè уште постои голема загриженост дека придонесот на државите за стабилност на овој турбулентен регион не е ценет во целост од страна на меѓународната заедница. Наместо да се придонесе за побрзо решавање на некои повеќегодишни наследени проблеми, тензиите и неизвесноста сè уште се присутни. Наспроти многу пессимистичките анализи во почетокот на деведесеттите, во врска со шансите на балканските држави да седнат на преговарачка маса, се постигна извесен напредок, особено со "Дејтонска спогодба". Република Македонија не се покажа како скриена "темпирана бомба" на Балканот, како што многумина сугерираа или проценуваа. Таа навреме го избегна вмешувањето во конфликтите што резултираа од распаѓањето на Југославија, па, иако страдаше поради економските последици, донекаде ги задржа етничките тензии во своите граници и ги постави темелите на демократското и граѓанското општество и почетоките на пазарната економија. Овие постигања се извонредни, со оглед на предизвикувачката средина во која се наоѓа Република Македонија и проблемите со кои таа се соочува, а неретко некои од нив се и надвор од нејзината контрола. Затоа, Република Македонија и другите балкански земји заслужуваат поголема поддршка и соработка од страна на меѓународната заедница. Зачувувањето на стабилноста на балканските земји е од суштинско значење не само за безбедноста на регионот, туку и за Европа, како целина.⁷¹

Како и секаде, балканските земји, особено оние што се во транзиција, страдаат од голем број структурни проблеми, како резултат од распаѓањето на Југославија и сè уште нерешениот статус на Косово.

За балканските земји интеграцијата во светските, европските и регионалните структури, како и во колективните системи на безбедноста, се поставува како предуслов за развојот и како глобална целина и како нивна најширока политичка определба. Не е тешко да се прифати мислењето дека состо-

⁷¹ North atlantic Assembly, defence and security committee, 1997 Reports, Brussels.

јбите се отежнати и поради ситуацијата во Косово, кое само по себе е услов за зачувување на мирот и стабилноста во балканскиот регион. Ваквата ситуација предизвикува сериозни размислувања за можни негативни импликации во целиот регион, што значи дека евентуалната ескалација на конфликтот од Косово во регионот би можела да доведе до многубројни негативни импликации, односно последици од прелевање на конфликтот во целиот регион. За балканските држави е од голема важност изнаоѓањето прифатливо решение помеѓу југословенското и косовското раководство, со посредување на меѓународниот фактор. Тоа би значело клуч, барем според сегашните проценки, за стабилноста и релаксацијата на односите помеѓу двете страни, па и за балканските држави во целина. Успешното решавање на ова прашање би значело и чекор напред во напорите за интеграција кон ЕУ и НАТО на земјите на Балканот, а со тоа и за стабилизирање на мирот во овие простори.⁷² Проширувањето на НАТО во овој дел на Балканот ќе ја зајакне и меѓусебната економска, политичка и воена соработка во регионот и соработката со земјите членки на Алијансата. На тој начин би се создала подобра иднина и перспектива за народите во овој дел на Европа, со поголема меѓусебна доверба и толеранција. Балканскиот регион веќе не би претставувал товар на Европа, туку неј-зин интегрален дел изразен преку заедничкиот интерес за траен мир и соработка.

⁷² North atlantic Assembly, defence and security committee, 1997 Reports, Brussels.

IV глава

Политичката толеранција заснована врз почитување на разликите: индивидуални, социјални, верски, национални и јазични

1. Искуства од Република Македонија

Имајќи го предвид големото значење на политичката толеранција и, воопшто, на толеранцијата како фактор за зачувување на мирот и безбедноста во земјата и регионот, и во Република Македонија се правени истражувања, што имаат за цел лоцирање на проблемите што стојат на патот на меѓунационалната, етничката и верската толеранција. Такви истражувања се направени од Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања и институтите за социологија и психологија при Филозофскиот факултет - Универзитет "Свети Кирил и Методиј" во Скопје, Агенцијата "Дата прес" при НИП "Нова Македонија", неделникот "Пулс" и др.

Овде ќе споменеме само дел од резултатите до кои е дојдено при овие истражувања. Општ е заклучокот дека Република Македонија како повеќенационална држава со различна вероисповед на населението, мора да ја гради иднината врз основите на сожителство, заедништво и лојалност на граѓаните кон државата, како заеднички имени-тел на личните и колективните интереси на граѓаните, за што е потребно толеранција и меѓусебно почитување.

Граѓанската култура што ги "потпира" западните демократии не е само идеолошки концепт. Оваа култура опфаќа вредности и правила за демократска процедура кои мнозинството граѓани ги прифаќаат како важен дел од политичкиот контекст. Демократската политика особено зависи од тоа дали граѓаните во разумна мерка се толерантни кон мислењата и акциите на другите. Демократијата не подразбира совршена или безусловна толеранција и затоа сите партиски и политички активности треба да се насочат кон тоа граѓаните да имаат политичка култура што дозволува претставување на идеите. Во држава каква што е нашава, важно е да се создава релак-

сирана атмосфера, како предуслов за политичка толеранција, која заедно со политичката и граѓанската култура, претставува важен фактор за зачувување на мирот и безбедноста.

1.1. Улогата на уставните норми и на законските решенија во поставувањето и разрешувањето на проблемите

Република Македонија, во основа, го има задржано базичниот концепт применуван за националностите, што значи уставно-правно го признава постоењето на нацио-налностите на својата територија. Овој концепт е поставен во контекст со долгорочните стратешки определби во конципирањето на правно-политичкиот систем на Републиката, во насока на изградување граѓанска држава од модерен тип. Појдовен момент треба да е во националната рамноправност, доследното изградување на системот на граѓанската демократија и прифаќањето на меѓународните стандарди во оваа област, факт дека во сите досегашни декларации и конвенции на меѓународната заедница и на нејзините тела, формално гледано, се гарантираат, пред сè, правата за припадниците на националностите.

1.2. Граѓаните и нивната улога за зачувување на мирот и безбедноста

Правото на одбрана, како на граѓаните така и на државите, е санкционирано и во меѓународните акти. Така, позната е општата определеност дека секој поединец има право на самоодбрана. Според тоа, секоја држава членка на ООН, доколку биде изложена на вооружен напад од која и да било друга држава, има право да се брани. Во член 51. од Повелбата на ООН е содржана изречна одредба за правото на одбрана на секоја земја.

Во остварувањето на целите и задачите на системот на одбраната и заштитата, пресудно е значењето на човечкиот фактор. Затоа, најголемиот демократски потенцијал што може да го содржи една одбранбена концепција е поврзано со од-

носот кон граѓанинот. И покрај сите настојувања демократијата да се развива првенствено во контекстот и во рамките на граѓанско општество, во кое сите граѓани се еднакви и не-дискриминирани по ниедна основа, се покажа дека модерната држава мора да смета на влијанието на етничкиот фактор.

Во овој контекст највлијателен фактор на овој план е етничката репрезентативност. Затоа, идеален концепт за одбрана постои ако етничките групи се рамноправно присутни и распоредени во сите постапки во сегментот на одбраната, како и во другите животни сфери во државата. Иако за реализацијата на овој однос пред секоја држава со мешовит етнички состав се поставуваат дилеми и искушенија, тоа не може да се избегне.

Овие заложби во сферата на одбраната треба да се изразат во следниве димензии: "Од една страна, нужно е не само елиминирање на секој облик на дискриминација врз национална основа во војската, туку и пошироко во системот на одбраната; но, од друга страна нужно е и навремено и ефикасно реагирање во однос на евентуалните слабости што можат да се појават внатре во одбранбениот систем, а кои би биле резултат на нарушените меѓунационални односи во општеството".

1.3. Малцинствата и нивната улога во зачувувањето на мирот и безбедноста

Во овој дел од трудов се прикажува положбата на малцинствата во рамките на ООН, како и инструментите со кои таа се регулираа. Понатаму, се наведуваат одредбите за малцинските права содржани во определени меѓународни конвенции и во релевантните документи на Советот на Европа и на ОБСЕ, а се презентира и современата практика, фактичката положба на малцинствата во поголем број релевантни европски земји. За проблематиката на малцинствата, исто така, компаративно се изнесуваат: начинот за решавање на прашањата на малцинствата во некои земји од Западна Европа, положбата на малцинствата кај балканските земји и нивната положба во земјите на Централна и Источна Европа. Притоа, се компарира и положбата на малцинствата во нив меѓу двете светски војни

и денес, според бројот на припадниците на одделни малцинства и квалитетот на нивните права. Тоа е донекаде добар начин со кој може да се избегне политизирањето кога се однесува за правата и обврските на граѓаните во одбрана на земјата.

1.4. Одредби за правата на малцинствата содржани во одделни меѓународни документи

Конвенција за забрана и казнување на злосторството на геноцид

Со Конвенцијата за забрана и казнување на злосторството на геноцид, која е донесена на 9 декември 1948 година, а влегла во сила на 12 јануари 1951 година, се заштитуваат некои темелни човекови права кај припадниците на малцинствата. Со прогласувањето на геноцидот за меѓународно злосторство, без разлика дали е извршен во време на мир или војна, се заштитува постоењето на групите, во што се состои и главното значење на конвенцијата. Оваа конвенција е еден од основните инструменти за заштита на групните права и се однесува за основното право на групите да го зачуваат своето постоење.

Конвенцијата има преамбула и 19 члена. Преамбулата се повикува на Резолуцијата 96. (1.) на Генералното собрание на ООН од 11 декември 1946 година, која се однесува за германските воени злосторства "против човештвото" за време на Втората светска војна. Резолуцијата 96. (1.) има поширок опсег од Конвенцијата, бидејќи со неа се опфатени и "политичките групи" како и културниот геноцид.

Во членот 2. од Конвенцијата се прогласуваат за геноцид и се забрануваат делата што се сторени "со намера во целост или делумно да се уништи една национална, етничка, расна или верска група како таква"...

Државите кои ја ратификувале оваа конвенција им даваат право на Обединетите нации да интервенираат. На-

челата што се содржани во неа се начела признати од цивилизираните народи и, како такви, се задолжителни за државите, дури и без преземање на обврските од Конвенцијата, односно се сметаат за дел од императивните норми. Конвенцијата не содржи мерки за нејзина имплементација, односно не предвидува формирање меѓународен кривичен суд, поради што прашањето за судење на луѓето кои би предизвикале геноцид е во надлежност на домашните судови.

Меѓународна конвенција за укинување на сите видови расна дискриминација

Во Меѓународната конвенција за укинување на сите видови расна дискриминација, усвоена на 21 декември 1965, а влегла во сила на 4 јануари 1969 година, изразот "расна дискриминација" широко се дефинира, така што заштитата се однесува и на малцинствата, односно на "расните групи". Во оваа конвенција изразот "расна дискриминација" се однесува на секое разликување, исклучување, организирање или давање првенство што се темели врз раса, боја, предци, национално или етничко потекло, кои имаат за цел или за резултат да го уништат или загорзат признавањето, уживањето или вршењето, под еднакви услови, на човековите права и основните слободи на политичко, економско, социјално и културно поле или на секое поле од јавниот живот.

Конвенцијата предвидува да се формира посебно тело, Комитет за елиминирање на расната дискриминација, за надгледување на нејзиното извршување, односно за решавање на спорите во врска со тоа. Комитетот, кој е составен од 18 претставници - експерти, ги разгледува двегодишните извештаи на државите членки, а може од нив да побара и посебни извештаи, особено во случаите кога смета дека редовниот извештај е недоволен или содржи нејасности. Комитетот еднаш годишно го известува Генералното собрание на ООН за својата работа, при што може да вклучи препораки во врска со извршувањето на одредбите од Конвенцијата.⁷³

⁷³ ООН, Темелни документи, Скопје, 1995.

Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права

Во Пактот на граѓанските и политичките права, усвоен на 16 декември 1966, а влезен во сила на 23 март 1976 година, четири члена, на некој начин, се однесуваат и на малцинствата.

Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи е потпишана од Советот на Европа на 4 ноември 1950 год., а влегла во сила на 3 септември 1953 година. Таа претставува чекор напред во споредба со Универзалната декларација за човековите права бидејќи воведува правни гаранции за заштита на правата што се наведени во неа. Но, системот на овие гаранции има значително поограничени цели од Декларацијата.

Мошне е значајно што со Конвенцијата се формираат два органа чија задача е да го обезбедат функционирањето на системот на граници: Европската комисија за човекови права и Европскиот суд за човекови права.

Имено, од горенаведеното јасно се гледа дека демократијата не може успешно да функционира и да се легализира без остварување на политички консензус за почитување на меѓународните документи, дека без нивното почитување не можат да се реализираат некои важни прашања во општ интерес. И сосем е јасно дека тоа не може да функционира без толеранција воопшто, а особено без политичка толеранција.

"Сметајќи дека според принципите изразени во Повелбата на Обединетите нации, признавањето на достоинството, што е суштествено за сите членови на човековото семејство и нивните еднакви и неотуѓиви права, претставува основа на слободата, правдата и мирот во светот,

Свесни дека овие права произлегуваат од достоинството неделиво од човековата личност, свесни дека, според Универзалната декларација за правата на човекот, идеалот на слободното човечко суштество што ги ужива граѓанските и политичките слободи и е ослободено од страв и беда може да се постигне само ако се создадат услови што секому му овозможуваат да ги ужива своите граѓански и политички права, како и своите економски, социјални и културни права,

Сметајќи дека Повелбата на Обединетите нации им наметнува на државите обврска да го унапредуваат општото и вистинското почитување на човековите права и слободи, водејќи сметка за фактот дека поединецот има должност спрема другите единки и спрема заедницата на која ѝ припаѓа и дека е должен да се залага за унапредување и почитување на правата признати според овој Пакт, државите потписнички на Пакт ги прифатија обврските што произлегуваат од него со Резолуција на Генерално собрание на ОН од 16 декември 1966 година, а влезе во сила на 23 март 1976 година. "

1.5. Политичката толеранција во внатрешните односи како важен фактор за зачувување на мирот и безбедноста во Македонија

Од аспект на безбедноста на земјата, правата на националностите и нивната рамноправност се од големо значење ако се има предвид земја каква што е нашата, во која на релативно мал простор живеат припадници на различни етнички групи, што бара посебно внимание и целосен и прецизен институционален и нормативен опфат. Тоа е релативно добар начин да се избегне политизирање на темата и нејзино постојано актуелизирање. Реалниот пристап во третманот на националностите соодветствува и на глобалниот легислативен систем прифатен од сите граѓани во земјата.

Во законот со кој се регулира проблематиката на одбраната и правата и обврските на граѓаните за одбрана, не постојат елиминаторни, ниту дискриминаторни одредби во однос на етничката припадност. Во законот се гарантира рамноправноста, независно од етничката припадност. Меѓутоа, не постојат ни одредби со кои би се овозможил евентуален заштитен третман на националностите, а посебно за нивната застапеност во административниот дел на Министерството или пак во униформираниот дел, поконкретно во раководниот офицерски кадар. Отсуството на припадници на националностите во овие структури сигурно е во голема мерка ограничено, пред сè, од тоа што е наследено од еднопартискиот систем и пред независноста на Република Македонија. Ова ја потврдува потребата од донесување соодветни програми за зголемување на застапеноста на националностите и за промена на

сегашната ситуација. На пример, албанската националност во Министерството за одбрана е застапена само со 3%. Потребно е да се користи и соодветна практика што ќе обезбеди рационално решение и сведување на застапеноста во реални размери^{73a}.

Учеството во власта и управувањето воопшто, се издвојува како значаен спорен момент во регулирањето на односите со националностите. Во Парламентот и Владата се доаѓа донекаде до соодветна структура, односно до потребен број претставници на припадниците на националностите, иако не е предвиден заштитен механизам преку изборните закони, а посебно со Законот за изборни единици и со Законот за избор на пратеници во Собранието на Република Македонија. Меѓутоа, не можеме да сметаме дека во органите на државната управа, што е надвор од политичката волја на населението изразена на изборите, ќе биде обезбедена застапеност на припадници од националностите.

Општото политичко менување и недоизграденоста на правниот систем создава ситуација во која правата на националностите се поставуваат, пред сè, како групни, а не како индивидуални, а припаѓањето кон определена националност неретко се политизира наспроти другите граѓански права. Но, сепак, постоењето на правен вакуум за кое било важно прашање во однос на правата на националностите предизвикува постојано користење на политички средства во решавањето на конкретните проблеми што секојдневно се среќаваат. Ваквата исполитизирана проблематика станува исклучително погодна за партиски и политички маркетинг. Последните настани со отворањето на Универзитетот на албански јазик во Тетово во целост ја потврдува констатацијата, како со оглед на субјектите кои се ангажирани во поставувањето и решавањето на високото образование на албански јазик, пред сè, политичките партии, така и според механизмите кои се користат - политичката пропаганда, политичките настапи, пред сè предизборни во кои едни се изјаснуваат против додека други (албанските партии) се за.

Тие настапи, без некоја посебна анализа, се критикуваат и веднаш потоа се даваат разни проценки за влошени

^{73a} Назми Маљичи, Влијанието на етничките проблеми и одбраната, Семинарска работа, Постдипломски студии, Филозофски факултет - Институт за одбрана, Скопје, 1996.

меѓунационални односи. Значи, мора да се води сметка за фактот дека идејата за граѓанството кое изразува општа волја може да значи и присилна хомогенизација на граѓаните, односно создавање привилегирани, односно депривилегирани групи, доколку се применува во општество во кое, што постојат групи, посебно етнички, каде што постојат разлики.

1.6. Можни спорни моменти за натамошното подобрување на меѓуетничките односи во Република Македонија

Прегледот на законскиот опфат на материјата за меѓуетничките односи во Република Македонија отсликува ситуација во којашто, во основа, се следи базичната линија исцртана во Уставот на Републиката и од еден квантитативен аспект ја потврдува општата констатација за видливата кореспонденција на внатрешното право со меѓународната регулатива и достигнатиот степен на решавање на материјата во меѓународната заедница. Постојните законски одредби, во основа, се вклопуваат во достигнатото ниво на третманот на проблематиката во споменатите акти на ООН, ОБСЕ и Советот на Европа. Меѓутоа сè уште се смета дека чувствителноста при решавањето на одделни прашања во конкретниот амбиент на Република Македонија и пошироко, во специфично-стите во Југоисточна Европа или во спецификумот на соодносите на Балканот, бара посебно внимание и поспецифичен третман, за што мора да се води грижа во рамките на понатамошното изградување на правниот систем, како и своевидно ослободување од багажот на апстрактноста и нереалноста на некои решенија што не водат кон унапредување на меѓуетничките односи.

Бидејќи никаде во Уставот на Република Македонија не се спомнува потребата за донесување посебен закон што би се занимавал со проблематиката на етничките односи и положбата на националностите во целокупниот општествен политички систем, може да се заклучи дека оваа проблематика би требало да биде опфатена во секој посебен за-

кон што на кој било начин се судира со проблеми и прашања поврзани со дефинирањето на статусот и правата на националностите. Меѓутоа, отсуството на уставна норма која подецидно би упатила на начинот на третирање на оваа материја, остава простор за своевиден волунтаризам и произволности во нејзиниот третман, посебно кога станува збор за обемот и начинот на инкорпорирање на материјата во одделните закони (така, иако е донесен Законот за локална самоуправа, со кој би требало да се конкретизира член 7. од Уставот, сепак во таа проблематика се останати доста отворени прашања, сè уште не е донесен закон за употреба на јазиците, со Одлука на Уставниот суд е укинат Законот за употреба на знамињата на националностите, нема закон за националните симболи на националностите во согласност со гаранциите од член 8. точка 2. од Уставот, не се прецизирани законските определби со кои би се оживотворил член 44. од Уставот, не постојат законски определби со кои се заштитува етничкиот, културниот, јазичниот идентитет на националностите, гарантиран во член 48. од Уставот, Советот за меѓунационални односи предвиден во член 78. од Уставот речиси не функционира итн).

Отсуството на соодветна законска регулатива во којашто ќе најде место во Уставот, како проблематиката поврзана со националностите, претставува постојан генератор на спорни моменти и извор на конфликтни ситуации во соживотот и на меѓунационалните односи во Република Македонија.

Во овој контекст, како базичен, појдовен спорен момент во третманот на материјата на меѓунационалните односи, припадниците на албанската националност го издвојуваат законското регулирање на употребата на јазикот во одделни области на јавниот живот.

Во анкетата на институтите за социологија и психологија, на прашањето: Каков е вашиот однос кон двојазичноста во Република Македонија, 67% од македонската популација смета дека македонскиот јазик мора да биде единствен во службена употреба; 88,5% од припадниците на албанска националност се изјаснуваат дека сите јазици мораат да имаат еднаков третман секаде; додека припадниците на другите етнички групи уставното решение главно го сметаат за прифатливо. Една ваква огромна диспропорција во однос на прашањето на употреба за јазикот укажува на исклучителната важност

којашто му се придава на овој елемент, а истовремено укажува и на несомнената потреба од изнаоѓање задоволително решение што ќе го спречи евентуалниот конфликт.

Една ваква постапка може да се изведе и од формулацијата на член 7. од Уставот на Република Македонија според кој употребата на јазиците би требало да биде регулирана со закон. Ваквиот третман би овозможил и приоритет на принципот на функционалност, наспроти принципот на територијалност во барањата за соодветна примена на овој член. Со усвојувањето на еден ваков закон ќе се создадат и минимум предуслови за расчистување на правниот хаос што во моментов владее при третирањето на оваа материја. И во овој контекст се смета дека треба да се одбележи оти непостоењето закон за употреба на јазиците на територијата на Република Македонија ја отежнува не само соодветната поставеност на јазиците на националностите, туку негативно се одразува и врз поставеноста и третманот што го има официјалниот јазик во Републиката. Имено, вредноста на интеркултуризмот и мултилингвизмот и заштитата и водењето грижа за регионалните или малцинските јазици во ниту еден меѓународен акт не се третира како причина за запоставување на официјалните јазици и потреба од нивното учење.

За некои важни моменти што се поврзани со нормативните определби во Женевскиот извештај децидно се истакнува дека: "...различните пристапи за спроведувањето на обврските во рамките на ОБСЕ (КЕБС) кои се однесуваат на етничките малцинства се логични...".⁷⁴

Тие разлики мораме да ги побараме во:

- историскиот контекст на третирањето на дадена проблематика во одделна земја;
- актуелниот внатрешно-политички момент;
- актуелната социјално-економска положба во земјата;
- актуелниот надворешно-политички момент (посебно односите воспоставени со соседните земји и актуелната билатерала) и
- геополитичкиот фактор.

Со ова немаме претензии за сеопфатност на конкретните субјективни и објективни моменти што имаат влијание во нор-

⁷⁴ Извештај од Советувањето на експертите на КЕБС во врска со прашањето за националните малцинства, Женева, 1991 год.

мирањето на проблематиката за етничките односи која, пред сè, е во функција на зачувување на стабилноста во внатрешните односи.

Во овој контекст впечатлив е податокот добиен од анкетата на институтите за социологија и психологија, дека најголемата одговорност за заштитата на националните права на граѓаните ѝ се припишува на државата (76% од Македонците, 77,22% од Албанците, 71% од Турците, 96% од Ромите, 87% од Власите и 77% од Србите). Во ова светло, посебно важно станува перципирањето на односот држава - етнички односи во рамките на остварувањето на различните приоритети во државата, во тој контекст и кон конкретното остварување на рамноправноста во застапеноста и во подготовките за одбрана и во другите одбранбени активности.

Што се однесува до образованието како важен сегмент во меѓуетничките односи 68% од анкетираниите Македонци сметаат дека државата има еднакви мерила за различните национални колективитети во државата, а 19,75% сметаат дека државата нема еднакви мерила, 89,50% од испитаните етнички Албанци сметаат дека државата нема еднакви мерила, додека 8,50% се изјаснуваат позитивно за ова прашање, 54% од етничките Турци, 42% од Ромите, 40% од Власите и 55% од етничките Срби го делат негативниот став со етничките Албанци.

Како добар аргумент во денешните политички и меѓуетнички односи и како редок момент во светот, во Република Македонија заедничкото историско минато со националностите, а посебно со припадниците на албанската националност, може да се употребува како добар пример за градење добри односи и во денешно време. Во актуелниот момент треба реално да се поддржат обидите за постојниот реалитет на Републиката преку вистината дека Албанците и Македонците никогаш не војувале меѓу себе. Но, со сигурност може да се потврди дека ваквите обиди не можат да ги решат евентуалните тензии без соодветен пристап кон ова прашање на политичкиот субјект во Република Македонија, затоа што актуелната правно-политичка ситуација ја карактеризира недоиз-

граденоста на правниот систем и неуедначеност во законското регулирање на одделни прашања.⁷⁵

Прашањата што гравитираат околу меѓуетничките односи претставуваат многу употреблив материјал во балансирањето и дебалансирањето на моќта на сттруктурите кои се борат за власт. Ова делумно ја објаснува и појавата на случаи што навидум имаат институционално-правен карактер, меѓутоа, во нивната основа се втемелени дневнополитички параметри и секојдневно политички средства.

Одделни барања од припадниците на албанската националност се одбиени, не се прифатени или се одложени со образложение дека тие не се во согласност со одредбите на меѓународната регулатива или дека ќе предизвикаат непотребно финансиско оптоварување.

Што се однесува до различните геополитички фактори кои придонесуваат за различен третман на малцинствата во конкретната држава, како побитни можеме да ги издвоиме:

" - Значењето што го има релативната големина на мнозинството и на малцинските групи во определувањето на третманот од страна на државата, но и многу повеќе, во определувањето на можните пречки за остварувањето на определени позитивни релации со другите етнички групи, а посебно со онаа доминантната. Доколку постои етничка групација што достигнува значаен број од вкупната популација на државата тогаш во односот "националност"- доминантно население е присутна ситуацијата во која не може да има "победник" и компромисот претставува единствена алтернатива наспроти константната војна;

- Присуството во соседството на државата која што го поддржува малцинството или којашто го перципира мнозинството како закана. Во вакви услови е нужно разрешување на односите во рамките и со посредство на определени меѓународни тела, а понатаму, конкретизирање на прифатените обврски од страна на државите во билатерални договори, и

- Видот на културните и обичајните разлики и малцинските групации: религиозните, етнолингвистичките и др."⁷⁶

⁷⁵ Мирјана Најчевска, Успехот на правната компонента во третирањето на материјата на етничките односи во Република Македонија.

⁷⁶ Мирјана Најчевска, Успехот на правната компонента во третирањето на материјата

Една од основните забелешки на либералниот третман на проблематиката е дека потенцијално секој однос меѓу индивидите може да ги допре јавните интереси што се однесуваат до условите во кои тие се јавуваат. Во изборот на најсоодветниот метод се тргнува обично од содржината на очекуваната акција и од фактот дека луѓето повеќе се согласуваат да бидат управувани од принципи отколку од правила донесени во некаков политички компромис. Политиката, во тој случај, станува само место за дебата за тоа кој принцип заедницата ќе го прифати како систем.

Во таквите движења неретко, наспроти демо-кратијата и либерализмот, стои алтернативата на национализмот, како една појавена идеологија. Во услови на прифаќање на оваа алтернатива, доколку мнозинството е шовинистички настроено и кога ќе се прифаќаат мнозински принципи, тоа мнозинство нема да биде расположено за какви и да било отстапки. Од друга страна, доколку малцинството е националистички настроено, ќе се пре-ферираат сопствени правила кои, како исклучителни ќе задираат и во јавната сфера.

Оваа алтернатива е сосем можна со оглед на тоа што во моментов на почвата на Европа национализмот е една од привлечните идеологии. Ова, затоа што, како и другите идеологии, национализмот е атрактивен поради својата пробивност да создава илузија за движење, која може да обезбеди место за своите лидери низ потенцијалната доминација. Со ова се потврдува дека решавањето на меѓунационалните односи ни оддалеку не е едноставно, а најмалку од сè е лесно, дури и со сите средства и принципи на денешните демократски односи воопшто.

1.7. Лојалноста како граѓанска обврска

Интересна, иако дискутабилна, е формулата за пресудување по прашањето за лојалноста на малцинствата кон државата што во својот труд ја нуди Thonnberry Patrick:

- не може да се очекува од малцинствата кои се третираат неправедно да бидат лојални спрема државата која ги угнетува;

- малцинствата кои се третираат праведно треба да бидат лојални; додека пак

- критериумите со кои се проценува лојалноста која се очекува од малцинствата не смеат да бидат поостри од оние со кои се пресудува однесувањето на кој и да било граѓанин.⁷⁷

Несомнено е дека лојалноста е непосредно поврзана со еднаквоста и со недискриминацијата пред законот, но уште повеќе со намалувањето на факторите кои создаваат чувство за фактичка дискриминација. Односот заштита-одговорност може, но не мора да прерасне во лојалност, меѓутоа намалувањето на драстичните разлики кои конотираат со етно припадноста претставува реална основа за дисперзија на етно лојалноста или барем за намалување на нејзината крутост и еднозначност".⁷⁸

Освен гледањето на лојалноста во правец граѓанин наспрема државата (законот, правниот поредок), потребно е овој однос да се гледа и во спротивната насока. Таа насока е посебно важна бидејќи создава услови да се земе предвид под какви легални претпоставки се остварува оваа лојалност, поради постоењето на прејудиирање во нормите што државата ги донесува. Оваа поврзаност и однос на граѓанинот кон системот и повратно е и една од целите на секое истражување на лојалноста, во тој поглед и на политичката толеранција, како важен фактор за внатрешната стабилност и за зачувување на мирот и безбедноста.

Според досегашните искуства, од политички аспект, демократските држави можат да бидат успешни во обезбедувањето релаксирана состојба во внатрешните односи, а со тоа и во обезбедувањето на една реална политичка толеранција како важен фактор за зачувувањето на мирот и безбедноста, доколку постои:

- стабилна коалиција меѓу водечките политички партии на сите сегменти на плуралистичкото општество;

- конкуренција во рамките на мнозинската власт во врска со прашањето за заштита на битните политички права и на

⁷⁷ Thonbery Patric, Minorities Rights, Human Rights and International law, Ethnic and Racial studies, 1980

⁷⁸ Мирјана Најчевска, Успехот на правната компонента во третирањето на материјата на етничките односи во Република Македонија

опозицијата за заедничкиот интерес во поглед на безбедноста на земјата,

- пропорционален состав на институциите за политичко претставување на институциите на системот и на административно-управниот апарат.

1.8. Истражувања со цел да се лоцираат проблемите што стојат на патот на политичката толеранција

Како битен индикатор за обемот на квалитетот на меѓуетничка комуникација, особено во аспект на нејзина нужна претпоставка, е заемниот интерес во економијата, социјалната политика, здравството, одбраната на земјата, вработувањето, информирањето, образованието и др.

Табела бр. 1**Македонци**

економски интереси	23,00%
економски интереси, социјална политика, здравство	16,75%
економски интереси, вработување, социјална политика	14,75%
економски интереси и одбрана	12,50%
вработување	7,75%
одбрана на земјата	7,75%
социјална политика и здравство	6,00%
образование и економија	6,00%
други комбинации	5,50%

Табела бр. 2**Албанци**

Економски интереси и образование	25,55%
економски интереси	16,50%
вработување и образование	11,50%
економски интереси и вработување	11,25%
социјална политика, образование и здравство	8,00%
одбрана на земјата	8,00%
социјална политика и вработување	5,25%
други комбинации	14,00%

Очигледно, постои мошне голем и цврст именител на "заедничките интереси", кој несомнено е доволна основа за

потврден одговор на прашањето: Дали е можна меѓуетничка комуникација?

Резултатите од истражувањата направени од Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, институтите за социологија и психологија при Филозофскиот факултет во Скопје, Агенцијата "ДАТА ПРЕС" при НИП "Нова Македонија", неделникот "Пулс" и др., покажуваат дека постојат низа прашања што стојат на патот кон поквалитетен близок однос, на патот кон подобар соживот, толеранција и меѓусебно почитување и кои водат кон состојбата "живееме заедно, но разделени". Накратко, тие анкети ги констатираше следниве ставови:

На полето на образованието

Постојат поголеми неслагања. Така на пример, кај 70% од испитаниците Македонци не им пречел наставник од друга националност, а кај 30% тоа била причината нивните деца да не ја посетуваат наставата кај тој наставник. Кај испитаниците Албанци таа недоверба е високо изразена, така што дури 75% од испитаниците се произнесле дека нема да дозволат нивните деца да ги учи наставник од друга националност, додека кај 25% тоа не би им пречело. Причина за оваа недоверба е јазикот на кој се зборува во училиштата.

Во употребата на јазикот

Што се однесува до употребата на јазиците, и тука постојат дијаметрално спротивни ставови. Имено, 70% од анкетираниите Македонци сметаат дека единствен службен јазик во Република Македонија треба да биде македонскиот, 28% го прифаќаат уставното решение, а само 2% сметаат дека сите јазици се рамноправни. Кај испитаниците од албанската националност, дури 84% сметаат дека јазиците треба да бидат рамноправни, а уставното решение е прифатливо само за 16% од анкетираниите.

Во врска со улогата на определени институции во државата за подобрувањето на меѓунационалните односи и толеранцијата, добиени се следниве ставови:

- За улогата на Претседателот на Република Македонија 83% од испитаниците Македонци и 76% од испитаниците Албанци се произнесле позитивно.

- За улогата на Собранието на Република Македонија за подобрување на меѓунационалните односи, позитивно се произнесле 56% од испитаниците Македонци и 18% од Албанците.

- За улогата на МТВ, позитивно се изјасниле 45% од испитаниците Македонци, а само 9% од албанските испитаници.

Побарано е мислење и за улогата на верските заедници за меѓунационалните односи, при што се добиени следниве одговори:

- За улогата на МПЦ позитивно се произнесле 67% од испитаниците Македонци, 7% сметаат дека нејзината улога е негативна, а 26% се без одговор, додека 19% од испитаниците Албанци сметаат дека МПЦ има позитивна улога за односите во Македонија, 63% таа улога ја оценуваат како негативна, а 18% се без одговор.

- За улогата на Исламската верска заедница 91% од испитаниците Албанци се произнесле позитивно, 4% сметаат дека таа има негативна улога, а 5% се без одговор. Од друга страна, пак, 6% испитаници Македонци улогата на ИВЗ ја оценуваат позитивно, 64% негативно, а 30% немаат став.

Во врска со правата на националностите се добиени следниве одговори:

- 47% од испитаниците Македонци сметаат дека националностите имаат преголеми права, 49% имаат право колку што треба, 4% сметаат дека имаат помалку одошто треба,

- од испитаниците Албанци 91% сметаат дека имаат премалку права, 3% дека имаат колку што треба, 6% дека немаат одговор, а дури се произнесле и дека се граѓани од втор ред; а 80% од испитаниците Македонци сметаат дека нема граѓани од втор ред.

Ставови за интерперсонална етничка комуникација:

Какво соседство сакате - која националност?

	Македонци	Албанци	Турци	Срби	Власи	Роми
исклуч. чиста	26,5	23,2	4,0	28,0	3,0	2,0
претеж. чиста	40,5	36,0	22,0	45,0	35,0	6,0
не е битно	32,7	40,7	73,0	27,0	62,0	92,0

Дали сакате да соработувате со колеги од друга националност?

да	9,0	12,2	0,0	12,0	1,0	0,0
не	91,0	87,7	100,0	87,0	99,0	100,0

Дали имате потреба да го знаете јазикот на другата националност?

	Македонци	Албанци	Турци	Срби	Власи	Роми
неопходно	5,50	27,25	0,0	13,0	13,0	19,0
корисно, но не е неопходно	72,25	71,50	97,0	61,0	62,0	65,0
непотребно	22,25	1,25	3,0	26,0	25,0	16,0

Констатацијата од истражувањата на "ДАТА ПРЕС" дека стабилноста зависи од меѓунационалните односи во земјата може да се поткрепи со следниве резултати: 2/3 од испитаниците Македонци и 40% од Албанците сметаат дека во иднина сожителството и меѓунационалните односи ќе бидат основа за стабилноста или нејзиното нарушување. Општ е заклучокот дека политичката, етничката и верската толеранција претставуваат предизвик на новото време и дека таа претставува голем простор на кој треба да се работи со конкретни активности, темелно, интердисциплинарно и интензивно.⁷⁹

⁷⁹ Мирјана Најчевска, Успехот на правната компонента во третирањето на материјата

Република Македонија останува отворена за меѓународно опсервирање на состојбата во врска со почитувањето и остварувањето на човековите права и смета дека таквата транспарентност би требало да стане вообичаена практика и во другите земји од регионот. Поради тие причини, сметаме дека меѓународната заедница треба да развие подетален и компаративен приод во мониторингот на различните ситуации за остварување на правата на националностите во земјите од регионот, со јасна потреба да се промовираат перфектни гаранции и контроли.

1.9. Советот на Европа и Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства

Државите членки на Советот на Европа и другите држави, потписнички на оваа Рамковна конвенција,

Оценувајќи дека целта на Советот на Европа е остварување на потесно единство меѓу неговите членки, за да се зачуваат и унапредуваат идеалите и принципите што се нивно заедничко наследство;

Оценувајќи дека еден од начините за постигнување на таа цел е заштитата и развојот на човековите права и основните слободи;

Сакајќи да ја реализираат Декларацијата на шефовите на држави и влади на државите членки на Советот на Европа, прифатена во Виена во октомври 1993;

Решени да го заштитируваат постоењето на националните малцинства на своите територии;

Оценувајќи дека потресите во европската историја покажаа дека заштитата на националните малцинства е од суштинско значење за стабилноста, демократската сигурност и мирот на континентот;

Оценувајќи дека едно плуралистичко и вистински демократско општество мора не само да го почитува етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на секој припадник на национално малцинство, туку и да создаде услови за изразување, зачувување и развој на тој идентитет;

Оценувајќи дека создавањето атмосфера на толеранција и дијалог е неопходно со цел културната разновидност да биде извор и фактор не на поделба, туку на збогатување за секое општество;

Оценувајќи дека развојот на толерантна и просперитетна Европа не зависи само од соработката меѓу државите, туку бара и прекугранична соработка меѓу локалните и регионалните власти при почитување на уставот и територијалниот интегритет на секоја држава;

Имајќи ја предвид Конвенцијата за заштита на правата на човекот и основните слободи и нејзините протоколи;

Имајќи ги предвид обврските за заштита на националните малцинства содржани во конвенциите и декларациите на Обединетите нации, како и во документите на Конференцијата за европска безбедност и соработка, посебно документот од Копенхаген од 29 јуни 1990;

Решени да ги дефинираат принципите што треба да се почитуваат и обврските што произлегуваат од тие принципи со цел, во рамките на државите членки и на другите држави што ќе се приклучат кон овој инструмент, да се обезбеди ефикасна заштита на националностите или националните малцинства и на правата и слободите на припадниците на тие малцинства, со почитување на владеењето на правото, територијалниот интегритет и националниот суверенитет;

Одлучни да ги спроведуваат принципите наведени во оваа Рамковна конвенција низ национални закони и соодветна политика на владите,

Државите членки на Советот на Европа се должни стриктно да ги почитуваат одредбите од оваа Рамковна конвенција. Заради ова, од соодветните комитети се формирани и мониторинг-комисии, со цел да се следи колку државите членки се придржуваат кон Рамковната конвенција.

На пример, член 6. од оваа Рамковна конвенција гласи:

1. Страните ќе го поттикнуваат духот на толеранција и меѓукултурен дијалог, а ќе преземаат и ефикасни мерки за унапредување на заемното почитување и разбирање и соработката меѓу сите лица кои живеат на нивната територија, без оглед на нивната етничка припадност.

2. Страните се обврзуваат да преземаат соодветни мерки за заштита на лицата кои би можеле да бидат жртви на закани

или акти на дискриминација, непријателство или насилство поради нивниот етнички, културен, јазичен или верски идентитет.

Овој член ја одразува задолжителноста кон Декларацијата и Програмата на активности во борбата против расизмот, ксенофобијата, антисемитизмот и нетолеранцијата.

Европска конвенција за човекови права

Поради значајните демократски пресврти во Централна и Источна Европа, што се случија во 1989 година, полноправното членство во Советот на Европа е прогласено за основна цел и за неопходна фаза за "враќање во Европа". Отворањето на оваа организација кон централно-европските и југоисточните европски земји не смее да се постигне по цена на нормите и правилата што таа ги има воспоставено, особено во областа на заштитата на човековите права:

...Обврските заради преземање соодветни мерки за придонес кон мирот и безбедноста со унапредување на демократските односи;

...Темелите на правдата и мирот во светот... чие зачувување се засновува врз вистинска политичка демократија од една страна, и врз заедничкото сфаќање и почитување на човековите права од што тие зависат, од друга страна;

...владите на европските земји кои имаат слични погледи и заедничко наследство, политички традиции и идеали, почитување на слободата и владеењето на правото, ги преземаат првите чекори за колективна примена на некои права наведени во Општата декларација.⁸⁰

⁸⁰ Краток водич низ Европската конвенција за човекови права, Совет на Европа.

V глава

Политичката толеранција и демократските процеси за градење на внатрешните и надворешните односи - фактор за зачувување на мирот и безбедноста

1. Политичката толеранција и демократските процеси за градење на внатрешните и надворешните односи

1.1. Демократските процеси за градење на внатрешните односи

Ако зборот демократија, кој толку често го среќаваме затоа што е толку значаен, сакаме изворно да го преведеме, одговорот ќе биде дека демократија е народно владеење - народна власт (грчкиот збор демократија е составен од зборовите "демос" - народ и "кратеон" - да се владее).

Кога се зборува за демократијата во кое било општество, односно држава, секогаш се мисли на народно владеење - владеење на неговото мнозинство.

Постигнатиот степен на демократија во определена држава секогаш зависи од повеќе елементи. Тие елементи се, во прв ред, дали во една дадена држава средствата за производство се во рацете на народот (приватизација), што е непосреден одраз на односите меѓу партиските сили.

Степенот на демократијата ќе зависи и од повеќе други елементи, подобро кажано фактори кои треба да се стекнат во определена демократска држава. Меѓу нај-значајни такви елементи, односно фактори кои непосредно влијаат врз степенот на демократијата под услов тие да произлегуваат од владејачка положба на широките народни маси во чии раце се наоѓа власта, ќе биде секогаш развиеноста на демократските политички слободи и права на сите граѓани, историските, демократските традиции и сл.

Формална и вистинска демократија

Поделбата на демократијата на формална и вистинска е извршена според критериумот колку граѓаните вистински учествуваат во управувањето на определена држава или прокламираните демократски слободи и права се само обична прокламација и парола зад кои се прикрива недемократскиот облик на политичкиот систем. За разлика од формалната демократија, вистинската демократија, освен тоа што ги прокламира демократските слободи и права, едноставно се труди да ги создаде потребните материјални и други општествени претпоставки и услови за што целосно користење на таквите демократски слободи и права за активно учество на сите граѓани во општествениот и политичкиот живот на државата. Тоа во секојдневниот живот значи дека сите граѓани, секаде каде што постои вистинска демократија, да ги добијат и да можат да ги користат потребните претпоставки и услови за формирање на својата политичка свест и волја и нив да ги изразат на дело, како активни политички субјекти.

Како еден вид резиме, би можело да се каже дека формалната демократија е неразвиен облик на демократија и на политички систем во кој не е развиена ниту економска, ниту политичка демократија. Само во оние држави во кои постои економска и политичка демократија може да се зборува за вистинска демократија. Со поуспешно усовршување на средствата за производство, со развивање на слободно стопанство и со привлекување на сите граѓани во општественото управување, можат да се создадат услови за вистинска демократија.

1.2. Одбранбената политика и внатрешните односи

Според највоопштена дефиниција, политиката "претставува свесна, организирана дејност насочена кон заедничките општествени работи на државата или на некој посебен дел, област и сл. за што се донесуваат одлуки и се води грижа за нивното извршување". Инаку, во теоријата во основа се разли-

куваат две значења и содржини за политиката, иако во најголем број случаи и скоро во сите земји се употребува само терминот политика.

Со еден збор, политиката како дејност претставува сложен процес во секоја земја, па затоа нејзиното објективизирање се поставува како основно прашање на сите демократски промени што се случуваат во денешно време.

Кога станува збор за политика во доменот на одбраната и безбедноста на државата, треба да се напомене дека таа е задолжително дел од глобалната политика што ја води државата, но се однесува на еден сегмент кој е од посебно национално значење, во теоријата познат како политика на земјата во националната одбрана и безбедноста.

За политиката во сферата на одбраната веднаш треба да се напомене дека денес сè повеќе се зборува за силата како составен дел од политиката на секоја држава. Имено, во воено-политичката теорија силата се третира како "моќ и способност на субјективниот фактор (државата, политичките партии, разните движења) да може да предизвикува или спречува определени општествено-политички и други промени во дадено општество, додека под поимот сила, во потесна, специфична смисла, се подразбира можност за употреба на сила изразена во вооружено насилство, за некому да му се наметне сопствената волја, за да се одржи некоја состојба во општеството или пак таа да се менува".⁸¹

Во современата политичка теорија и практика се смета дека во земјите со развиена демократија и долга парламентарна традиција феноменот изместување на односите политика - сила не е можен, или можноста е сведена на најниско ниво, додека во земјите со авторитарен режим, неразвиена демократија и без парламентарна традиција, можноста за доминација на силата над политичките односи е поверојатна и во практиката се јавува почесто.

Земјите во транзиција, со оглед на радикалните промени во политичката и економската сфера, од една страна, и градењето на одбранбените и безбедносните структури во тие земји на постојните кадровски, материјални и инфраструктурни ресурси, од друга страна, упатува на заклучокот дека процесот

⁸¹ Социолошки термиолошки речик, МАНУ и Филозофски факултет, Скопје.

на воспоставување оптимално и за демократските системи прифатливо димензионирање на силата и нејзиното правилно лоцирање во смисла на влијание врз политичките односи ќе потрае подолго. Единствена предност на овие земји во тие релации е можноста да ги согледуваат и позитивните и негативните искуства во оваа сфера во минатото, а кои ги има во изобилство, и да ги користат само позитивните искуства.⁸²

Кога зборуваме за одбранбената политика на Република Македонија, како независна и суверена држава, се среќаваме со јасна одбранбена политика со која прецизно се утврдени националните интереси, детално се дефинирани државните интереси и рационално се поставени целите на таа политика, за кои државата, во согласност со расположливите средства, ќе организира систем на одбрана.

Во однос на ова важно прашање, официјалната политика зад која треба да застане Република Македонија, во овој момент би била:

"- Стабилизирање на политичката состојба и зацврстување на меѓународната позиција на Република Македонија како самостојна и суверена држава;

- постојано подигнување на угледот на земјата како на регионален, така и на глобален план;

- зачувување на мирот и безбедноста со сите расположливи ресурси на земјата;

- постојано структурирање на системот на ефикасна одбрана, безбедност и заштита, кои во секое време можат да се стават во функција на заштита на сувереноста, независноста и територијалниот интегритет на државата;

- развој на демократските односи и постојано унапредување на човековите права и слободи и нивно претворање во мотивирачки фактор за одбрана и заштита на темелните вредности во државата;

- постојано подобрување на материјалната основа и социјалната сигурност на граѓаните преку економски развој заснован врз слободната иницијатива и пазарната економија;

- постојано негување на добрососедските односи и односите во регионот, како битна претпоставка за зачувување на мирот и безбедноста;

⁸² Central European Issues, The transformation of the defense establishment, means democratic control, civil- military realations, defense reform, Buchurest, 1997.

- асоцирање во европските и меѓународните политички и економски групации и структури на НАТО, за што ќе се утврди постоење на национален интерес;

- одбегнување на сојузи што би ја довеле државата во по-дредена положба или би го ограничиле нејзиниот капацитет за одлучување,"⁸³

Постојат и други интереси и цели на националната одбранбена политика што треба да се остваруваат на подолга или покуса патека, а кои треба да бидат предмет на елаборација на соодветниот државен документ кој се именува како Политика за одбрана на државата.

Покрај определувањето на интересите, целите и задачите на државата во доменот на националната одбрана, документот Политика за одбрана треба да ги утврди и дејноста, задачите и начинот на остварување на поставените цели од страна на највисоките државни органи. Овде, пред сè, се мисли на Собранието на Република Македонија, Претседателот на Република Македонија, Владата, вооружените сили и др.

1.3. Нормативно регулирање на одбраната на Република Македонија

Со донесувањето на новиот Устав на Република Македонија, со кој се дефинира како суверена, самостојна, демократска, социјална држава, се создадоа и уставни претпоставки за самостојна одбрана. Уставот на Република Македонија одбраната ја третира во посебно поглавје, во кое се препушта системот на одбраната да се уреди со посебен закон, каде што прецизно се уредени правата и обврските на граѓаните, органите на државната власт и вооружените сили, како АРМ, армија на граѓаните на Република Македонија. Тоа значи дека Република Македонија, како самостојна и суверена држава, сама ги решава сите државни функции, меѓу кои и своја одбрана, "што значи дека со Уставот се поставени и рамките на системот за

⁸³ Трајан Гоцевски, Основите на одбрамбено - заштитниот систем на Република Македонија НИП ЕВРОПА 92, Кочани, јули 1995.
Трајан Гоцевски, Политичкиот и економскиот систем на одбраната на Република Македонија, Универзитет "Св Кирил и Методиј", Скопје 1997.

одбрана на Република Македонија, при што се дефинирани функциите на вооружените сили".

Со тоа се определени и правата и обврските на граѓаните во однос на одбраната, што е утврдено во член 28. од Уставот, дека одбраната на Република Македонија е право и должност на секој граѓанин и дека тоа се утврдува со Закон за одбрана.⁸⁴

Со еден збор, Уставот на Република Македонија ги дава сите релевантни претпоставки за креирање на системот и организирањето на одбраната, која треба да се потпира врз расположливите човечки, материјални, технички и природни ресурси на Република Македонија како држава. Во малите земји, каква што е нашата, ваквиот модел на одбрана е речиси единствено можен.

За изградба на сопствен систем за одбрана, соодветно на државните можности, се потребни мошне сериозни научни и стручни истражувања и проучувања на секој сегмент од тој систем, бидејќи тој мора да се одрази во законската норматива или во посебен закон за одбрана. Како што рековме, оспособувањето на граѓаните и нивното организирање за одбрана се засновува врз утврдените уставни и законски регулативи, а како најважно, според Законот за одбрана на Република Македонија, се организира систем за одбрана на независноста и територијалниот интегритет и суверенитет на земјата.

1.4. Политичките партии и одбраната на Република Македонија

Според Законот за одбрана, граѓаните имаат точно утврдени права и обврски во одбраната на Република Македонија, а тие се однесуваат на извршувањето на воената обврска, учеството во цивилната заштита и вршењето на работната обврска.

Оттука, за Република Македонија, од одбранбено-заштитен аспект, од приоритетно значење е изградбата на оптимално ниво на определеноста граѓаните нашата земја да ја бранат, без оглед на националната, верската и партиската припадност. Изградувањето на таква определеност, во никој

⁸⁴ Трајан Гоцевски, Политичкиот и економскиот систем на одбраната на Република Македонија, Универзитет "Св Кирил и Методиј", Скопје, 1997.

случај не смее да се препушти на акции од кампањски карактер, туку, покрај другото, да се изгради посебен сеопфатен систем за оспособување на граѓаните. Покрај определеноста, која е повеќе елемент на свеста за граѓанска обврска, граѓаните треба да се оспособат да можат, знаат и умеат да извршуваат конкретни задачи од одбраната на земјата, каде што свој удел во нивното организирање имаат и политичките партии.

Карактеристично за нашата политичка сцена е брзото појавување на политичките партии и нивното вклучување во политичкиот живот на земјата, сличноста на нивните програми, начинот на нивното политичко дејствување, меѓупартиската соработка, меѓупартиската толерантност и нетолерантност и сл.

Ако се направи анализа на програмите и на изборните програми на партиите од Република Македонија, ќе се види дека скоро сите од нив се задржуваат на основните прашања со кои се соочува нашата земја, како што се:

- карактерот на политичкото уредување на државата;
- функционирањето на правната држава;
- одбраната на земјата;
- економскиот систем и развојната политика;
- социјалната и станбената политика;
- меѓународните односи;
- односите меѓу Балканот и Европа и местото на Република Македонија во тие односи и сл.

1.5. Војската и политичката власт како внатрешен однос во демократските земји

Поради постоењето на индикации дека во име на одбраната на земјата и постоењето на определена природна одвоеност помеѓу војската како дел од власта, можат да се дефинираат два аспекта на воено-цивилните односи: помеѓу владата и армијата, помеѓу парламентот и армијата и помеѓу армијата и населението. Вакви односи можат да се воспостават само во земји што се демократски и во земји што се движат кон демократија. Во тој контекст може да се прикаже и улогата на војската во демократијата во која и граѓаните во униформа

претставуваат нејзин дел. Во вакви услови може да се постави и демократска контрола со уставна и законска норматива, парламентарна контрола, со отворени јавни дебати за одбраната, со транспарентноста во одлучувањето и др. со цел без разлика од кои слоеви е составена војската сите подеднакво да се чувствуваат посигурни.

"Војската, како институција, стана несомнено едно од најмоќните средства на политиката во современиот свет. Но таа во себе ја носи и латентната можност да се "одметне" од политичкото водство, и практично да го загрози. Широкото отворање на вратите на модерните национални армии за припадниците на различни општествени слоеви, за првпат во историјата, доведе до ситуација во една институција од ваков вид да се најдат обединети луѓе од различно социјално потекло и со различни политички интереси. Затоа, особено се зголеми значењето на лојалноста на војската кон политичката власт, но и на нејзиниот офицерски кор, како слој од пресудно значење за нејзиното функционирање".⁸⁵

Во демократските системи, како еден од специјалните политички постулати, се издвојува принципот на цивилно-политичка димензија над војската. Притоа, основниот мотив лежи во сознанието дека нејзината независна положба претставува реална закана за демократијата, особено од аспект на гарантирањето на човековите слободи и права. Истакнатата позиција на војската и нејзиното наметнување над политичките центри, нужно доведува до милитаризирање и на политичкиот систем и на цивилното општество. Дури и да не дојде до воспоставување воена диктатура, автономниот политички субјективизам на војсакта е сигурен индикатор дека демократијата во тоа општество е загубена.

Меѓутоа, за тоа дека цврстата политичка контрола и подреденоста на војската пред цивилната власт во општеството не мора автоматски да имплицираат постоење на демократски поредок - најдобра потврда претставуваат искуствата на тоталитарните системи. Иако, во основа, тие се одржуваат на власт со изобилна употреба на сила, во најголем број случаи се покажуваат прилично недоверливи кон војската. Всушност, таа

⁸⁵ Б. Ванковска-Цветковска, Војската и демократијата, Детска радост, Скопје, 1995.

претставува несигурна потпора за ваквите режими, па како многу погодна се јавува полицијата.

1.5.1. Деполитизација на војската

Што е суштината на деполитизацијата на војската?

Деполитизацијата на војската значи формално-правно и фактичко оневозможување на дејствувањето на политичките партии (без исклучок) во рамките на воената организација. Со други зборови, таа претставува ослободување на војската како институција од каков било организиран и институционализиран идеолошки и политички притисок и влијание. Меѓутоа, честопати, дури и ваквото сведување на деполитизацијата, во практиката доживува неочекувани тешкотии.

"Политичкиот ефект од деполитизацијата на војската е двоен. Од една страна, таа претставува такво институционализирање на вооружената сила при што војската станува една од државните служби, со особено значајна општествена функција. Нејзината политичка индолентност мора да обезбеди таква позиција што нема да зависи од конкретниот однос меѓу силите на политичкиот систем. Само на тој начин војската може без поголеми потреси да ја доживува смената на власта по редовните парламентарни избори; од друга страна, и политичките субјекти ќе бидат сигурни дека силата (на војската) не е фактор во борбата за власт. На демократското општество му е потребна армија која само ќе ги обезбедува општите услови за функционирање на поредокот, без оглед на конкретните носители на власта".⁸⁶

1.5.2. Војската и граѓанинот во демократскиот политички систем

Досегашната политичка ориентација од аспект на зачувување на внатрешната стабилност е дека во одбраната политиката треба да се потпира врз некоја реална сила-војска, заради подготвеност на граѓаните за спротив-ставување на евентуално загрозување на суверенитетот и територијалниот интегритет на земјата.

⁸⁶ Билјана Ванковска-Цветковска, Војската и демократијата, Детска радост, Скопје, 1995.

Во почетната фаза од остварувањето на оваа задача треба педантно да се проучи нормативно-правното уредување на системот за одбрана и да се утврди дали постои одредба со која се дефинираат правата и должностите на граѓаните и како се поставени контурите на системот за одбрана и демократскиот систем. Согледувањето на односот меѓу граѓанинот и војската во демократскиот политички систем претставува и реална можност за цивилна и вистинска демократска контрола над војската, а во тој контекст и парламентарна контрола. Со тоа се постигнува еден степен на повисока цивилно-воена соработка и се создава внатрешен побезбеден политички простор.

Според овој модел, одбраната и заштитата на Република Македонија ја остваруваат: граѓаните, органите на државната власт и вооружените сили, а определени задачи остваруваат и претпријатијата, јавните установи и службите на локалната самоуправа. Граѓаните на Република Македонија ја прифатија ориентацијата кон поширок развиток на демократските процеси и конституирањето на граѓанска држава, како основен критериум предвиден во највисокиот уставно-правен акт - Уставот на Република Македонија.

Определбата за максимално ангажирање на сите човечки и материјални потенцијали во одбраната на земјата е речиси неизбежна компонента на секој одбранбен концепт. Овој став е резултат на универзално прифатеното сознание и искуство во светски рамки, а кое е потврдено низ многу војни, како нужност во остварувањето на ефикасна одбрана. Од стојалиште на одбраната на која и да е земја, се смета дека најопшт модел и систем на одбрана е оној што останува доследен самиот на себеси. За секој одбранбен систем, всушност посматрано во овој контекст, мошне е значаен политичкиот фактор и неговата заложба кон поширок развиток на демократските процеси и конституирање на граѓанска држава, со што се создаваат претпоставки и услови за стабилизација на внатрешните односи. Ваква политичка ориентација за зачувување на внатрешната стабилност и зачувување на мирот на овие простори имаат Република Македонија и Словенија, иако првите чекори за формирање сопствени одбранбени сили беа преземани пред нивното признавање.

Носителите на политичката власт имаат право, но и одговорност да ги преземат сите неопходни мерки и активности заради обезбедување на заедничката одбрана, што секако подразбира и обврзување на граѓаните со законски средства да го дадат својот придонес во остварувањето на оваа заедничка цел. Но, тоа мора да се врши не во функција на одржување определен систем на власт, туку само во функција на одбраната на земјата од надворешна агресија. Само под тие услови може да се смета на максимално залагање и остварување на законските и други обврски од страна на мнозинството граѓани...

Нужно е ангажирањето во оваа сфера да се деполиктизира, во смисла што ќе се сфаќа и развива како дел на една општествена функција од егзистенцијална важност за сите граѓани, членови на заедницата. Во врска со ова ангажирање, мора да се пронајде, односно да се утврди, општоприфатлива основа врз која е можно да се оствари општествен консензус околу најбитните моменти, а кој ќе ужива најширока поддршка од сите општествени и политички сили. Во заедничкото остварување на правото на одбрана, граѓаните треба да бидат вклучени како припадници на иста општествена и државна заедница, а не како приврзаници на определени идеолошко-политички опции.⁸⁷

1.5.3. Цивилно-воените односи во демократијата

За добро организирани вооружени сили од големо значење е цивилната контрола на војската. Секогаш постојат определени недоразбирања помеѓу цивилите и војската, бидејќи доколку не би постоеле тие разлики во гледиштата во тој однос, тогаш во тие земји не постои ни демократија. Кога се дефинира значењето на цивилната контрола, секогаш е тешко да се објасни како таа се постигнува, односно низ кои структури и процедури е неопходно да се помине, со оглед на тоа што сè уште не постои единствен модел за нејзиното остварување. Со таа проблематика се соочува и Република Македонија.

⁸⁷ Билјана Ванковска-Цветковска, Војската и демократијата, Детска радост, Скопје, 1995.

Демократската контрола главно опфаќа три основни принципи:

- ефикасна поставеност на воената и цивилната власт преку правни и институционални механизми;
- политичка неутралност на војската што наметнува професионална етика, и
- немешање во цивилните работи.

Една од задачите на парламентот е вршење контрола на војската преку надзор на буџетот за одбрана. Но тоа не би било доволно ако не постои постојано парламентарно тело што би вршело редовна парламентарна контрола над војската, во координација со министерот за одбрана, како член на владата. Особено министерството за одбрана треба да врши постојана контрола на војската (службите во одбраната и воените команди), вклучувајќи ја и контролата во реализацијата на буџетот за одбрана; пристапот во разузнавањето односно вклучувањето во стратешкото планирање, развитокот на воените структури и военото унапредување. Од ова се гледа дека во земји со развиена демократија цивилната контрола на војската се извршува на законодавно и извршно ниво.

1.6. Значењето на модерната демократија

Само демократска држава може да создаде демократско граѓанско општество; само демократско граѓанско општество може да поддржи демократска држава. Елементите што ги овозможуваат демократските политики може да се научат само во демократски земји. Демократската држава мора да ги негува еднаквите и широко распространетите способности што се поддржуваат од граѓаните (Michael Walzer).

Постојат онолку различни видови граѓански општества колку што има и општества. Исто така, додава Валцер, токму во рамките на заедничкиот живот на граѓанското општество мажите и жените можат да ја искусат врската на Русо (Jean-Jaques Rousseau) кон поголемите заедници на меморијата, интерес и надеж, која е толку тивка во демократското граѓанство и претставува мошне голем поттик за национализмот.

Зошто тоа да е така? Или, зошто мора граѓанското општество да претставува интегрален дел од програмата за демократизација? Одговорите на овие прашања се расветлени со из-

вонредното изучување на Роберт Путнам за тоа зошто имаше демократски реформи во 1970-тите во северните заедници на Италија, а не во јужните. Путнам истакнува дека клучната варијабла беше присуството или отсуството на "граѓанска култура", заемна доверба и солидарност што го поддржуваат општеството, а кои се поддржани со здравиот заеднички живот. Демократските реформи можеа да се спроведат во оние заедници кои низ времето покажаа богата граѓанска култура (не случајно, тоа беа истите оние заедници чии искуства во Ренесансата служеле како инспирација за раномодерното предавање околу граѓанскиот републиканизам.⁸⁸

Врската со економијата и конкретното значење на капитализмот за процесот на демократизација станува јасно токму со референција кон граѓанското општество. Тоа значење е во создавањето и распоредувањето на богатството, негувањето на појавата на средната класа и доделувањето на поединци, на контролата над материјалните околности на нивниот живот. Економскиот развој, со други зборови, го создава општествениот простор што ја овозможува демократијата, истовремено овозможувајќи (163) го на една нова демократија потребниот простор за дишење, со цел да се спроведат ветувањата.

Кога станува збор за негување на демократско општество, Роберт Дал (Robert Dahl) смета дека критичната варијабла не е економскиот развој, туку социоекономската новост. Оттука, Сидни Вајтрауб (Sidney Weintraub) заклучи дека "откако политички ќе се отворите, ќе следи економско отворање. Политичкото отворање не може само по себе да опстане. Тоа е точка што укажува дека не во сите пазарни економии има демократии, но јас не можам да се сетам за ниту една единствена земја што е демократија а да нема пазарна економија".⁸⁹

Како што истакна Путнам, "долгорочните модели на континуитет и промени не се конзистентни со кој било едноставен економски детерминизам... Граѓанските региони не започнаа побогати, и тие не биле секогаш побогати, но колку што можеме ние да процениме - тие станале граѓански дури од 19

⁸⁸ Vladimir Vujčić, *Politička kultura*, Alinea, Zagreb, 1993.

⁸⁹ North Atlantic Assembly, Economic Committee, Transatlantic Defence trade and SHANGING Markets, 1997 Reports, Brussels.

век". Тој предупредува: "Граѓанските традиции сами по себе не го иницираа... економскиот прогрес... (но тие) помагаат да се објасни зошто Северот успеал да реагира на предизвиците и можностите на 19 и на 20 век толку поефективно".

Исто така, пазарното стопанство е исклучително важно не само за просперитетот што го генерира буржоазијата што ја култивира, туку и за придонесот што го врши за самите изборни процеси. Во врска со ова, Џејн Мансбриџ (Jane Mansbridge) има истакнато: "Опозиционата демократија создава победници и загубари, и поради тоа потешко се вклопува со државниот социјализам, каде што постои само една арена каде што може да се изгуби, бидејќи државата води се друго".⁹⁰

Демократијата претставува континуитет на историски практики развивани во текот на времето, со намера да се овластат поединци, да се ограничи насилната власт на државата и да се негува еднаков социјален ред. Основните карактеристики што ја обележуваат нејзината еволуција во историјата на Западот се: репрезентативна, а оттука и одговорна власт; законитост; отворено општество; определен степен на почит на приватното богатство и дистанцирањето на догматичната идеологија (религиозна или нерелигиозно-секуларна) од машинеријата на власта.

Една основна тензија лежи во срцето на сите расправи околу демократијата, од Грците па сè до денес. Тоа може накратко да се изрази на следниов начин: Демократијата се обидува да ја зголеми слободата и да ја забрани тиранијата по пат на поттикнување на правилото на и од страна на народот. Истовремено, таа слобода на поединецот бара слободно општество, што не е возможно без широко прифатени општествени цели и вредности, вклучувајќи тука и солидни поими за праведноста и доброто. Оттука, тензијата постои помеѓу политичките демоси и непрекорната република, како и помеѓу волјата и желбите на поединецот и привилегираните од заедницата.

Модерната западна политичка мисла истакнува две широки разбирања за фундаменталната структура на демократската политика или за демократскиот момент,

⁹⁰ Славевски Трајко : Македонска економија во транзиција, Институт отворено општество и Експрес, Скопје, 1995.

обележувајќи го обединувањето на слободен демократски политички ред.

Обезбеден е погоден документ со упатување кон двајцата големи творци на модерната политичка мисла, Џон Лок и Жан-Жак Русо (John Locke и Jean-Jaques Rousseau). Накратко, првиот творец работи со потесен модел на демократија каде што самостојните поединци се здружуваат за ограничени заеднички цели и со негибната индивидуалност; во подоцнежниот модел, во голем степен под влијание на романтизмот, поединецот се разложува во "општата волја", каде што може да се најде исполнување, што е поголемо по степен и по значење отколку она што може да го постигне поединецот.

Политичката мисла на Русо кулминира во т.н. од Џејкоб Талмон (Jacob Talmon) "Тоталитарна демократија" - интегрирањето на поединецот во политичката заедница (често, но иако не ексклузивно, во "нацијата"), во и низ која "народот" владее, не како дискретни поединци кои дејствуваат преку своите избрани претставници, туку како органска целина, изразувајќи колективна волја. Ова разбирање за демократијата тесно се поврзува со деструктивните национализми од овој век и затоа во голем степен е дискредитирано. Но, се чини дека е она што сите либерали го имаат на ум кога се повикуваат на демократијата (нешто што тие го прават искрено, а не од потреба).⁹¹

Судејќи според историското искуство, кога Американците зборуваат за "демократијата" како цел на надворешната политика на САД, тие ја немаат на ум визијата на Русо, туку нешто поблиску, но секако не по секоја цена идентично на американското искуство за либерална демократија. Но, тоа секако не е целосен одговор на прашањето. За да се разјасни подобро прашањето, треба да се разгледаат причините за ширење на демократијата како цел на надворешната политика на Соединетите Држави, а исто така и историското искуство на американската демократија.

⁹¹ Savremeni sustavi civilne odbrane, otvoreno sveučilište, Zbornik fakulteta za društvene vede, Ljubljana, 1992.

1.6.1. Големите демократски земји ќе останат демократски

Модерните масовни демократии сочинуваат значајна и растечка зона на мир, богатство и безбедност во денешниот свет. Нивните сложени информационо-интензивни економии му даваат големо значење на образованото население квалификувано во комуникацијата на еден со друг и повеќе се демократски од претходните економии. Ваквите општества признаваат дека луѓето се поголема вредност отколку богатата и дека ниту еден воен конфликт со која и да било друга демократија не може ништо повеќе да придонесе за зголемување на стабилноста од еден или два процента за неколку години. Според тоа, движењето за светски мир во голема мерка зависи од зачувувањето на демократијата во големите светски демократии.

Нешто фундаментално и ново се случува во светот денес. Повеќето луѓе тоа го чувствуваат, но ја одбиваат помислата, кога гледаат дека познати модели секако се повторуваат во области како што е поранешна Југославија.

Но, обидот да го собереме целиот свет во еден модел го замрачува новиот тренд. Ова може исклучително да се сфати со поделба на светот во два дела. Едниот дел се состои од зони на мир, богатство и демократија, а другиот од зони на метеж, војна и развој. Повеќето луѓе денес живеат во вториот - каде што доминираат сиромаштијата, тиранијата и анархијата.⁹²

Овие зони на метеж ќе окупираат голем дел од светското внимание во годините што следат, но има изгледи тие да се намалуваат, како што зоните на мир ќе се зголемуваат. Ова ќе се случи токму поради тоа што значајни нови сили предизвикуваат ширење на демократијата.

Зоните на мир и демократија ги вклучуваат Западна Европа, Соединетите Американски Држави, Канада и Јапонија. Заедно, тие сочинуваат 15% од светското население. Во овие

⁹² Javorević, B, m-r Cvrtila V., Odbrambeno-zaštitna obrazovanja na sveučilištima u svijetu, Defendologija br. 1/94, Zagreb.

зони доминираат богати демократии, што не е случајно. Богатството, демократијата и мирот се чини дека одат заедно. Постојат повеќе причини зошто овие демократии ќе останат демократски и ќе избегнуваат меѓусебни војни. Гледиштата за врските помеѓу овие зони и новиот меѓународен ред што ќе произлезе од нив не прави оптимисти за иднината на демократијата.

1.6.2. Патот кон мир во определени региони на светот

Постоееле многу демократии низ историјата. Повеќето земји од зоните на мир претставуваат посебен вид демократија што не постоеше пред неколку декади - модерни, широки, богати демократии, каде што обичните луѓе се добро ситуирани според историските стандарди. Единствениот начин на кој една земја може да постигне такво богатство е да има високо-продуктивно граѓанство што води сложена информативно-интензивна економија, која ние ја нарекуваме квалитетна економија. Истовремено, начинот на кој овие општества го создаваат своето богатство и начинот на кој тие го управуваат, во комбинација, ги прави демократски и мирољубиви.

Луѓето што живеат во квалитетна економија споделуваат заедничко искуство. Речиси сите млади луѓе завршуваат средно училиште, а многумина имаат и универзитетско образование. Кога се млади, повеќето луѓе во овие земји си ги знаат своите баби и дедовци, а кога се стари, си ги знаат своите внуциња. Имаат многу мало искуство околу смртта на блиските роднини. Животот многу се цени, а смртта на млади луѓе е шокантна.⁹³

Луѓето во ваквите богати земји, исто така, се заштитени од искуства насилства на природата и од трајни физички несреќи и тешкотии. Повеќето работат со својот ум, а не со своите раце. Успехот во ваквите економии најчесто бара зависност од други луѓе, доверливост, ефективно да се комуницира и да се учи на живот со промени.

Раните индустриски општества го започнаа процесот на одвојување на луѓето од насилството и примитивноста на при-

⁹³ Kis Ziltra, *Ekonomska sorabotka*, Ekonomski komitet, SAS, Barcelona, 1998.

родата, но тие беа понасилни и похиерархиски отколку модерните богати општества. Денес, најнапредните економии се карактеризираат со компјутери, електронска комуникација и информациона индустрија, каде што остроумноста, флексибилноста и човековата креативност се повеќе критични отколку масата и власта. Продавањето, финансирањето и преговарањето, како и производните сили и ефикасноста на машините, одредуваат кој е успешен. Упорноста, наместо наредбата, е најсигурниот пат кон успехот.⁹⁴

Односите во квалитетните економии не се во никој случај еднакво демократски, но тие во секој случај се повеќе демократски отколку во тешкоиндустриските економии што ги заменуваат. Според тоа, логично е да се помисли дека модерните, масивни, богати економии ќе ги водат луѓето во насока на демократијата, секако посилно од раните индустриски економии.

Квалитетните економии, исто така, претендираат на мир, бидејќи тие значително го намалуваат значењето на некои работи за кои луѓето се борат. Модерното масовно богатство не потекнува од физички ресурси што можат да се извлечат од други, и поради тоа, да мора да се брани; тоа потекнува примарно од продуктивното однесување на луѓето. Во едно модерно квалитетно општество луѓето имаат голема економска вредност. Речиси сè што се однесува за начинот на кој овие општества функционираат јасно укажува дека луѓето се побитни од сè друго. Не е логично да се жртвуваат луѓе за да се освојат една територија или сировини, бидејќи луѓето вредат повеќе од овие блага. Исто така, видот на работата што ја врши една богата држава не може да се постигне со народ што е победен, што не работи или со граѓани од втор ред.⁹⁵

Тешко е да се претпостави дека ќе настане каква и да било околност каде што агресијата ќе има економска смисла за некоја од овие модерни економии. Меѓутоа, фактот дека војната ќе претставува лоша економија за една модерна држава, не е гаранција дека ваква држава никогаш нема да оди во војна. Но, намалувањето на економските причини за војна е умесно, иако може да постојат и други причини.

⁹⁴ Isto

⁹⁵ North Atlantic Assembly, Economic Committee 1997, Reports, Brussels.

1.6.3. Нови проблеми на патот кон мирот

Постојат повеќе причини поради кои демократиите избегнуваат меѓусебни судири. Во демократиите, главните национални одлуки ги изразуваат чувствата на народот, а повеќето луѓе не сакаат да одат во војна, бидејќи таа предизвикува немаштија, смрт и осакатување, раздвојување од саканите. Потоа, политичкото однесување и ставот потребен да се успее, во демократиите создаваат лидери чии сили се користат со употреба на политички методи и чии искуства ги водат во потрага по ненасилни методи за решавање на конфликтите. Тешко е за демократиите да ги натераат малцинствата да го прават она на што тие се спротивставуваат. Демократските системи бараат висок степен на едногласност за оние одлуки што имаат влијание врз целото население, како што е одлуката да се оди во војна. И бидејќи се потребни силни чувства за да се генерира доволна едногласност да се одобри започнување на војна, демократските народи вообичаено ќе ги поддржат само војните против земји што ги сметаат за различни. Многу е полесно за таквите граѓани да мразат диктатор отколку да мразат демократска влада; и обратно - многу е тешко да се убеди еден демократски народ да оди во војна против друга демократија.⁹⁶

Ако богатството, демократијата и мирот одат заедно како што ние веруваме, со какви проблеми ќе се соочат зоните на мир во иднина? Ако војната не доаѓа предвид, а воената сила е безначајна, што е тоа што ќе влијае врз односите и ќе генерира конфликти во рамките на и помеѓу демократиите?

Распространетоста на евентуална војна со текот на времето ќе создаде суптилна, но и длабока промена во меѓународните односи. Луѓето во големите демократии ќе сфатат дека иднината на нивната држава можеби никогаш веќе нема да зависи од воена сила или од воени сојузи. Ова разбирање ќе има длабок ефект поради фундаменталните разлики помеѓу можноста да се изгубат пари или дури некои граѓани да го изгубат животот, од една страна, и можноста една држава да биде поразена во војната, од друга страна. Ниту една

⁹⁶ Реди Жртин, Заштита националних мањина у Централној и Источној Европи, Меѓународна политика, Београд, бр 1045, 1996.

расправа за постстудената војна им нема посветено доволно внимание на овие разлики.

Крајот на војната нема да значи и крај на конфликтот, или пак крај на омразата. Всушност, може да се случи спротивното: слободата, од опасноста за војна, може да ги намали напорите за совладување на расправите, ослободувајќи ги луѓето од потребата да мразат или да се предизвикуваат еден со друг. Со тоа еден од најмоќните извори на воена рамнотежа на сила, и ниту една држава нема да биде во воен блок, плашејќи се да не стане понемоќна од другиот воен блок.

Решавачката сила што ќе ги обликува повеќето од овие конфликти ќе биде степенот до кој посебните интереси - во или надвор од владата - ќе влијаат врз националната политика. Владите ќе реагираат врз политичката реалност кај овие групи на интереси, и, освен ако владите не се посилни од минатото, тие преговарања ќе ги претставуваат овие интереси наместо националниот интерес во меѓународните односи. Конфликтите ќе се засноваат врз спротивни финансиски интереси или врз прашањата што се од физиолошко или емоционално значење. Клучниот факт е тоа што во напорот ништо нема да влијае врз фундаменталните интереси и чувства на која било од странките. Ниту една независна држава или облик на власт нема да ги предизвика овие конфликти, ниту пак нивниот исход ќе ја создаде разликата помеѓу просперитетот и сиромаштијата.⁹⁷

1.6.4. Што следи во денешно време, како пат за зачувување на мирот и безбедноста

Теоријата според која зоните на демократијата и мирот можеби еден ден ќе го покриваат целиот свет, мора да се анализира со сомнение. Доколку е тоа вистина, треба да се објасни како нешто што е толку долго очекувано и може да се оствари навидум далеку од реалноста. Разумните луѓе долго се прашуваат како, би можело без светски суверенитет (Hobbes; Leviathan) некогаш да се постигне светскиот мир. Поради неразумностите околу очекувањето на светска влада, светскиот мир се чинел како неостварлив сон. Но, сега имаме прет-

⁹⁷ Griffils S. Ivan (1993) Nationalism and Ethnic Conflict. Threats to European Security.

става како да постигнеме мир без миротворец. Исто како што во меѓународната економија еден друг самоорганизиран систем создава економски развој без светски план или светски планери, така и мирот евозможен преку внатрешни промени без моќни нации кои, според нивниот пример, можат да ги охрабрат другите да се променат на сличен начин.

Никој не може да знае дали демократијата ќе опстане во Соединетите Американски Држави, Европската унија или во која и да било друга држава, и покрај причините што се наведени погоре. Но, нашето мислење не е дека мирот е сигурен во зоните на мир бидејќи сите големи демократии ќе останат демократски. Размислувањето е дека сè додека тие се демократски, нема да има закани од војна помеѓу државите".⁹⁸

Одбегнувањето голема војна во иднина не зависи од меѓународната политика и стратегија, туку од континуитетот на демократијата кај големите сили, особено во Соединетите Американски Држави, Европската унија и Руската федерација.

Повеќето нови демократии доста ефективно имаат опфатено два главни проблема на управувањето. Еден од нив претставува нивниот однос кон воениот естаблишмент. Бидејќи мнозинството од овие нови демократии поминале воени режими од еден или друг вид, главен проблем е воспоставувањето ефективна граѓанска контрола над војската. А ова е сторено. Новите влади ги исчистија своите воени естаблишменти, воведоа ограничувања за политичката инволвираност во војската, ги реструктурираа нивните наредби (што често резултираше со создавање централни министерства за одбрана и повремено назначување цивилно лице како министер на одбрана) и елиминираа многу од посебните привилегии на војската. Воените офицери кои имаа високи политички мандати во почетната фаза на демократизацијата, како што беа претседателите на Турција и на Португалија, беа заменети со цивилни лица. Во Турција и Кореја, две земји каде што војската претставуваше доминантна политичка сила повеќе декади, граѓанските лидери имаат отпуштено високи воени командири.⁹⁹

⁹⁸ Vladimir Vujčić *Politička kultura*, Alinea, Zagreb, 1993.

⁹⁹ Smit, D. (1993) *Between Urgencies and Impossibilities : New Security Architecture for Europe; Security Dialogue*.

Во многу земји, воениот естаблишмент не само што вршеше воени функции во надворешната одбрана и внатрешната безбедност, туку, исто така, беше многу инволвиран во широк спектар на економски, деловни и индустриски активности. Новите демократски влади се обидоа да ја ограничат улогата на војската со отстранување на воените лица од цивилните претпријатија и нивно понепосредно вклучување во националната одбрана и националната безбедност. Во неколку случаи, новите демократски режими ги реорганизираа своите воени сили покрај границите, намалувајќи ја нивната концентрација околу главните градови, со што им се отежнува спроведувањето на маневри. "Речиси во сите случаи, новите демократски режими го намалија обемот на својата воена сила и се обидоа во неа да внесат поголем степен на воен професионализам, како што е на пр. снабдувањето со модерна опрема. Овие нови демократски режими се релативно успешни во воспоставувањето граѓанска контрола, во ориентирањето на нивните војски кон професионализам, во намалувањето на воената сила, во стеснувањето на воените улоги и во воспоставувањето модели на цивилно-воен однос што се слични на оние од воспоставените демократии. Исто така, во поранешните комунистички режими, комунистичките партии или беа елиминирани или беа принудени да се натпреваруваат за власт."¹⁰⁰

Втората област, како што објаснува Кис Зилтра, во која новите демократски режими заслужуваат внимание - е економската реформа. Очигледно дека ова претставува главен проблем за поранешните комунистички земји и повеќето земји од Третиот свет, каде што имаше голема инволвираност на државата во економијата. Но, ако тие сакаат да просперираат економски и да се натпреваруваат глобално, неопходна е голема економска либерализација. Потребно е да ги отворат своите пазари и да ги отстранат дотациите и рестриktivните регулации. И, секако, тие се движат во оваа насока. Ниту еден нов демократски режим не пропаднал, ниту е исфрлен поради обидот за економска реформа. Напротив, многу поранешни комунистички земји усвоија стабилизациони програми и ги им-

¹⁰⁰ Марко Коноволе, Безбедност во демократијата, Рос-Рот Семинар, Безбедност во југоисточна Европа, Охрид, 1998.

плементираа со определен степен на успех. Приватизационите проекти често се поздравени со голем ентузијазам.

1.6.5. Кој е народот во денешниот свет

Еден проблем што е присутен и е од различен вид, и кој ги конфронтира и старите и новите демократии, е проблемот што произлегува од етничката припадност и национализмот. Недемократските режими можат ефективно да управуваат над народ од различни националности, меѓутоа во демократиите народот ги избира владетелите. И, како што Ивор Џенингс (Ivor Jennings), истакнат британски уставен научник, истакна од пред многу години, народот не може да одлучува сè додека некој не одлучи кој е народот. Во време кога идеолошките разлики и идентитети исчезнуваат, а етничките, националните, религиозните и старите вредности добиваат ново значење, проблемот за дефинирање на еден народ добива ново значење. Во отсуство на комунизмот, нема рачио за постоење на Советскиот Сојуз, Југославија или Источна Германија, и сите тие исчезнаа. Но, проблемот е поопшт. Како ќе го дефинирате политичкото тело на општеството? Според географијата, јазикот или етничката идентификација може ли да биде наречен граѓанин? Кога луѓето имаат право да се исклучат себеси од пошироките политички тела и да формираат свои, помали?

Во демократиите, кои се правата на етничките или религиозните малцинства? Овие прашања се централни за функционирањето на новите и старите демократии.¹⁰¹

Нема задоволителни одговори на овие прашања. Може да се даде еден аргумент за самоопределување - на секоја група треба да ѝ се овозможи да го следи својот курс, - но, тоа може да доведе до зголемена фрагментација и распаѓање на општеството и државата. Понатаму, демократиите не се доволно обучени за овој проблем. Целиот процес на демократизација и функционирањето на демократијата можат да го зацврстат односот помеѓу етничките, религиозните и другите општествени групи. Поради тоа што овие идентитети стануваат сè поцентрални, политичарите ќе апелираат до нив и со тоа ќе

¹⁰¹ Central European Issues, The transformation of the defense establishment, means democratic control, civil-military relations, defense reform, Bucharest, 1997.

го интензивираат конфликтот помеѓу нив. Овој проблем е присутен во новите демократии, а исто така постои и во Соединетите Американски Држави и во други држави.

Соединетите Држави го дефинираа својот национален идентитет низ историјата на два начина. Едната дефиниција е културна, потекнувајќи од фактот дека Соединетите Држави беа претежно англиска, северноевропска и протестантска нација. Таа основа за национален идентитет се менува и мора да се менува, како што нацијата станува сè поразлична во својата културна, етничка и расна шминка. Културната дефиниција не е веќе добра кога се во прашање американското национално единство и идентитет. Остануваме со политичката дефиниција за Соединетите Држави, како општество основано од народ приврзан кон конкретни политички идеали и верувања. Со тоа Соединетите Држави се и многу осетливи.. Тоа наметнува многу сериозни прашања за иднината на Соединетите Држави.¹⁰²

1.7. Процесот на трансформација на земјите во транзиција

Меѓу пошироките констатации во врска со процесот на трансформација, првата е дека очекувањата на двете страни - во старите комунистички држави и на Запад - беа премногу големи и по малку наивни. Ослободените народи на поранешните комунистички земји го преувеличија едноставниот поим за видот на помошта што требаше да ја добијат од Запад. Се очекуваше општо чудо, некој нов Маршалов план што ќе се примени нашироко, без спротивставување на суштинското и интелектуалното незначајно искуство од Маршаловиот план за поранешните комунистички земји. На Запад, пак постоеше општо потценување на системската комплексност од потребните промени, на отпорот од воспоставените и сè уште присутни номенклатури, како и времетраењето на самиот процес.¹⁰³

Американските програми за помош што беа иницирани веднаш по 1989 - 90 година за Полска, а потоа и за другите

¹⁰² Daniel Patric Moynihan, *Ethnicity in international politics*, Oxford University Press, 1993.

¹⁰³ Постојана конференција на месните и на регионалните органи на власт на Европа, Европа 1992, 2000.

централноевропски земји, се пример за погоре изнесеното и се засновуваат врз претпоставката дека процесот на транзиција ќе трае околу 5 години. Сега знаеме дека тој ќе биде многу подолг од тоа, минимум 10 години за централноевропските земји, а најверојатно од 15 до 20 години за другите земји - пред да може да се каже дека трансформацијата е завршена. Може и да се додаде дека Запад беше премногу оптимистички расположен, дури и наивен во проценката на Горбачов - за неговите намери, како и за неговата програма - и дека до определен степен моментално изразуваме слична тенденција на реакции и кон Елцин.¹⁰⁴

Втора, и нешто покомплицирана констатација е дека самиот процес на трансформација не претставува континуитет, туку секвенција на различни фази. Исто така, не сите поранешни комунистички земји се во иста фаза во процесот на трансформација, ниту пак ги поминуваат истите фази со еднакво темпо. Треба, исто така, да се забележи дека брзината на преминувањето од фаза во фаза, во голема мера зависи од она што политички и економски се прославило во последната фаза на поранешните комунистички системи.

Погоре наведеново бара појаснување. Првата клучна фаза, што следеше веднаш по падот на комунистичкиот систем, опфаќа комбиниран напор да се постигне политичка трансформација во горните структури на политичката власт, како и почетна стабилизација на економијата. Претходното, всушност, значи елиминација на еднопартиската држава и полицискиот систем, елиминација на арбитрерни државни контроли, воспоставување слобода на печатот и почетоци на демократската коалиција за промена. Втората фаза типично бара стабилизација на валутата (со помош на итни кредити и помош од Запад), додека се елиминира контролата на цените и дотациите, со што се става крај на колективното производство и на спроведувањето случајна приватизација. Овој почетен стадиум е и мошне тежок бидејќи опфаќа фундаментални промени во воспоставените политички и економски процеси. Потребна е смелост и истрајност, затоа што едноставно се прави скок во непознатото.

¹⁰⁴ G. Brankert, Political freedom, Rottlegete, London, 1994.

Првата фаза, всушност, е и критичната, бидејќи нејзиниот успех претставува и услов за вториот стадиум, стадиум во кој потрагата по поширока политичка стабилизација мора да се комбинира со напори за поприсутна економска трансформација. Тоа се усвојувањето нов устав и нов изборен систем, спроведувањето избори, воведувањето децентра-лизирана регионална самоуправа и обединувањето на стабилна демократска коалиција - нова политичка елита, до оној степен до кој демократските процеси навлегуваат во општеството, со цел да се институционализира функционирачка влада. Истовремено, треба да се лансира поширока економска трансформација, вклучувајќи го тука, на пример, воспоставувањето банкарски сектор, потоа демонополизација, како и приватизација на мала и средна скала заснована врз правно дефинирани имотни права. Во овој стадиум, Запад може да помогне по пат на обезбедување кредити за инфраструктурни проекти, техничка и менаџерска помош, трговски преференции и пристап, како и со странски вложувања.¹⁰⁵

Само кога и ако таа фаза успешно се заврши, може да се премине во третата фаза, во која навистина започнуваат сеопфатни демократски ситуации и процеси на траен начин, додека економскиот растеж настанува како последица од сеопфатното развивање на приватната иницијатива. Во овој стадиум се формираат стабилни демократски партии и се создава демократска политичка култура, со независно судство и правна култура. Во економијата, постои голем степен на приватизација, појава на капиталистичко лоби и реализација на деловна култура. Се појавуваат големи странски инвестиции и земјата е вклучена во клучните организации на Запад, како што се Европската заедница и Северноатлантскиот пакт (НАТО). Оваа, трета фаза може да се опише како вклучување во политичка консолидација и трајно поттикнување на економијата. За да се конкретизира ова, може да се донесе суд дека Полска, Република Чешка и Унгарија се наоѓаат на работ на влегување во таа трета фаза, за што е потврдено нивното зачленување во НАТО.

Исто така, значајно е да се напомене дека можноста за конкретно спроведување на првата од овие фази многу зависи

¹⁰⁵ Gullikstad. E. (1994), Collective Security Post – Cold War Europe, Hupi Report.

од степенот до кој определен пропаднат комунистички режим дозволува политичка релаксација и економска либерализација во своите последни години. Значаен факт што треба да се забележи е дека крајната агонија на комунизмот беше симултана - најмалку во некои случаи - како период на политичка и економска инкубација за појавата на посткомунизмот. Последниците од таа инкубација, во случајот на Унгарија (режимот на Кадар од 1970-тите и 1980-тите) и Полска (режимот на Герек од 1970-тите и последните пет години на Јарузелски во втората половина на 1980-тите), се очигледни.

Третиот процес, констатација што произлегува од она што го видовме во процесот на трансформација, ја опфаќа примесата на политичката реформа како основа за ефективна економска реформа. Демократскиот политички консензус и ефективните политички процеси се битни за успешно започнување и завршување на првиот клучен стадиум на промените. Теоретски би можело да се направи еден постулат за потребата од авторитарен систем на дисциплина во овој стадиум, бидејќи се бара голема општествена жртва - и генерирана - за време на имплементацијата. Меѓутоа, при колапсот на комунистичкиот режим во Централна Европа и во Советскиот Сојуз, авторитарниот пристап се чини дека не е ни практичен, ни пожелен.

Напротив, демократскиот консензус претставува императив. Но тој мора да биде организиран и институционализиран. Во почетокот тоа бара присуство на ефективен, секако шармантен и популарен водач - Хавел, Валенса или можеби Елцин - кој може да има поддршка на народот. Тоа, исто така, бара присуство или брза организација на политичко движење што ќе го поддржува лидерот на институционализиран начин и ќе дава поддршка за напорот при општествените дислокации и лишувања, што типично настануваат во оваа фаза. Но, пред сè, почетната фаза, со својот чест еуфоричен посткомунистички ентузијазам, мора соодветно да се експлоатира за изградба на темелите на легитимни и формални демократски процедури во чии рамки се поттикнуваат долгорочни економски реформи. Додека стигне втората фаза, јавната еуфорија се намалува како што разочарувањата од трансформацијата ескалираат. Според тоа, многу зависи од еластичноста на новите демократски процеси. Повеќето тешкотии на Русија потекнуваат од Горбачов, а потоа и од неуспехот на Елцин да ѝ се посвети на

потребата од сеопфатна политичка реформа како ургентен приоритет.¹⁰⁶

Ова не води во правец на четвртата констатација, која се слева од претходните три: брза и сеопфатна трансформација, шок-терапија на т.н. "голем бум" пристап - е можна само доколку постојат неопходните субјективни и објективни услови. Случајот на Полска претставува добар пример за комбинација на тие два услова. Беше вклучено постоењето на спротивната политичка елита ширум државата, главно движењето "Солидарност" кое го пробиваше општеството, не се сруши во текот на декадата на материјалното право и можеше да служи како ефективна спротивна политичка елита на ниво на држава (наместо, како што беше тоа во некои други случаи, затворена со неколку дисиденти, одеднаш вметната на врвот од националната хиерархија на власта). Таа елита, меѓутоа, беше поддржана од присуството на моралната власт, способна да ја негува општествената волја за жртвување, поточно - на Католичката црква. Покрај тоа, еден шармантен лидер, кој уживаше посебни овластувања во рамките на класата што имаше изгледи најмногу да страда од општествените жртвувања, ја персонализира политичката промена. Една слободна класа селани и голема подземна економија обезбедија економска застапеност на законот за понудата и побарувачката откако контролата на цените беше отстранета, како и дотациите. Конечно, Полска извлече корист од поддршката што ѝ беше дадена на површната деловна култура од страна на ангажираната дијаспора, составена од десет милиони Полјаци кои живеат надвор од земјата.¹⁰⁷

Набројувањето на овие фактори претпоставува дека полскиот пристап можеби е примерен, но истовремено тој е и исклучителен. Во отсуство на некоја комбинација на политичка кохезија, обврска и консензус со економска примамливост и одговорност, шок терапијата најверојатно ќе создаде политички конфликт и економски хаос, со добро позиционирани монополи што ќе ја искористат предноста на либерализацијата на цените за зголемување на цените, со што ќе се стимулира инфлацијата.

¹⁰⁶ Chaliot Papers, WEN: A regional partner of the United Nations, Institute for Security Studies, Paris, 1994.

¹⁰⁷ Klare M. (1994): Peace and World Security Studies.

Петтата, општа констатација во врска со посткомунистичката реконструкција тргнува од оваа последна точка: не треба да се исклучат стратегиите за трансформација кои опфаќаат побавни движења низ неопходните неколку стадиуми и кои зависат од постојаното владино водство, наместо чисто од ослободувањето на независни и динамични пазарни сили. Предупредувањата на мошне познатиот јапонски економист Сабуро Окита овде доаѓаат до израз. Тој во неколку труда расправаше дека владината интервенција е потребна во земји во кои за механизмите на слободниот пазар недостигаат традиција, искуство и соодветна социјална култура. Тој истакна дека постојат општества во кои определена комбинација од пазарните механизми и од владино планирање е неопходна поради историски причини, особено поради тоа што пазарниот механизам не е секогаш сигурен.¹⁰⁸

Примерите на Јапонија и Кореја се мошне слични со примерот на Окита. Во летото 1993 Светската банка направи исцрпна анализа за сето она што се случи на Далечниот Исток во изминативе три декади и кои поуки можат да се извлечат од тоа искуство. Според еден преглед во "Financial Times" еден од заклучоците на Банката во врска со искуството на Кореја беше "...од почетокот на 1960-тите, владата внимателно го планираше и го диригираше развојот на државата... (таа) го користеше финансискиот сектор за насочување кредити кон преферирани сектори и поттикнуваше индивидуални фирми за постигнување национални цели... (таа) го социјализираше ризикот, создаде огромни конгломерати, создаваше државни претпријатија кога тоа беше потребно, и обликува јавно-приватно партнерство што претставуваше ривал на јапонското " Истото би можело да се каже и за Сингапур, како пример на успешно насочен развој.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Isto

¹⁰⁹ Klare M., (1994): Peace and World Security Studies.

**1.8. Политичката толеранција како фактор
за градење на внатрешните односи
за зачувување на мирот и безбедноста
во Република Македонија**

Во современата политичка теорија и практика се смета дека во земјите со развиена демократија и долга парламентарна традиција феноменот на изместување на односите политика - сила, мир и безбедност не е можен или можноста е сведена на најниско ниво, додека во земјите со авторитарни режими, неразвиена демократија и без парламентарна традиција, можноста за доминација на силата над политичките односи е поверојатна и во практиката се појавува почесто.

Може да се заклучи дека воената сила ќе игра значајна политичка улога во сите односи, а особено во креирањето на политиката на државите сè додека таа се става во функција на стратегиските, надворешно-политичките, внатрешно-политичките, економските, одбранбените, безбедносните и други интереси на државата. Колку повеќе политичкиот фактор и политичката власт проблемите ќе ги решаваат со политички средства, толку ќе се зголемува политичката улога над силата, сè додека таа не остане да си ја извршува својата функција, а тоа е зачувување на независноста на државата и нејзиниот територијален интегритет.

Земјите во транзиција, состојба во која се наоѓа и нашата држава, исто така се исправени пред феноменот утврдување на релациите политика - сила, што е нормално ако се има предвид дека во тие земји настануваат темелни промени на политичкиот систем, па оттаму настанува измена и во улогата на силата, особено на воената сила во системот. Единствена предност на овие земји од тие релации е можноста да ги согледуваат и позитивните и негативните искуства од оваа сфера во минатото, а кои ги има во изобилство, и да ги искористат само позитивните искуства.

Сугестиите на овој план би биле да се исцрпат искуства од државите со долга парламентарна демократија и традиција, како и да се одбегнат сите можности за предимензионирање на силата од секаков вид, која понатаму, речиси без исклучок,

доколку е предимензионирана, ќе бара и политичка улога во општеството.

Секоја држава има разновидни интереси што најчесто се дефинираат како национални интереси од долгорочна природа, кои се остваруваат на долги патеки, и краткорочно, кои се остваруваат тековно, преку секојдневната надворешна и внатрешна политика на земјата. При формулирањето на националните интереси на една држава, најчесто пресудна улога играат таканаречените внатрешни фактори, од кои понатаму произлегува и надворешната политика на државата, која, пак, во зависност од состој-бите, може да биде мирољубива, агресивна или експанзионистичка.

Во контекстот за дефинирање на политичката сила на една држава, се појавува и воената сила, како најбројна, најорганизирана, опремена и подготвена за разни дејствија, вклучувајќи ги воените, па оттука таа може да се стави во функција на вкупната моќ или сила на државата што може да се употреби. Политичкото искуство и практиката покажуваат дека за стабилноста на државата не е пресудна силата, туку дека влијание имаат и други параметри, како што се: степенот на демократијата, почитувањето на човековите права и слободи, меѓуетничките односи, економската и социјалната состојба и сл. Така, треба да се избегнува практиката на недемократските држави и авторитарните режими кои најчесто ја практикувале силата за одржување на правниот поредок утврден со нивните устави. Треба да се прифатат примерите на државите што се демократски и што силата ја практикувале многу рестриктивно, за прецизно утврдени цели и според строго пропишана процедура.

Следствено, Република Македонија, како независна и суверена држава, треба да ја утврди својата одбранбена политика со која прецизно ќе се установат националните, детално ќе се дефинираат државните интереси, за кои државата, во согласност со расположливите ресурси, ќе организира систем на одбрана.

Можните државни интереси што треба да бидат официјална политика зад која ќе застане Република Македонија, би биле:

"... Стабилизирање на политичката состојба и зацврстување на меѓународната позиција на Република Македонија,

како самостојна и суверена држава; подигнување на угледот на земјата како на регионален, така и на глобален план; зачувување на мирот и безбедноста со сите расположливи средства; постепено структурирање на системот за ефикасна одбрана, безбедност и заштита, кој во секое време може да се стави во функција за заштита на сувереноста, независноста и територијалниот интегритет на државата; постојани подготовки на населението според Законот за одбрана; развој на демократските односи и постојаното унапредување на човековите права и слободи и нивно претворање во мотивирачки фактор за одбрана и заштита на темелните вредности на државата; постојано подобрување на материјалната основа и социјалната сигурност на граѓаните преку економски развој и пазарна економија; постојано негување на добрососедските односи и односите во регионот како битна претпоставка за зачувување на мирот и безбедноста; асоцирање во европските и меѓународните политички, економски и воени структури (НАТО), за што ќе се утврди постоење на државен интерес."¹¹⁰

На планот на внатрешните односи, заради зачувување на безбедноста, Република Македонија, секако, треба и понатаму да ги заштитува човековите права, а особено рамноправноста на сите граѓани, без разлика на националната припадност.

1.9. Политичката и воено-политичката положба на Република Македонија

Во овој дел, основните сегменти што ќе бидат предмет на проучување, се политичкиот систем и надворешната политика на Република Македонија од аспект на нејзината воено-политичка положба и демографскиот фактор, како една од детерминантите на доктринарно-стратегиските решенија на одбранбениот концепт на државата. Прашањата кои се однесуваат на државата во однос на водењето вооружена борба, како што се:

- доктринарно-стратегиските стојалишта во однос на факторите на војната;

¹¹⁰ Трајан Гоцевски, Современи тенденции во одбраната, Македонска ризница, Куманово, 1997.

- определбите во однос на цивилниот отпор;
- концептот и ставовите за цивилната одбрана;
- определбите и ставовите за организирање и водење вооружена борба и давање отпор во услови на навлегување или обид на противникот да создаде состојба на окупација (привремено запоседната територија) и -националните доктринарно-стратегиски определби во врска со оспособувањето на граѓаните на Република Македонија за одбрана и заштита, ќе бидат предмет и во други понатамошни студии.

Општествено-политичкиот систем и надворешната политика на Македонија

Бидејќи внатрешната и надворешната политика се мошне поврзани и комплементарни, вообичаено е нивното влијание врз воено-политичката положба да се разгледува интегрално и заемно. Но, поради некои методолошки и чисто практични причини, а со давање нагласки врз одделни особености и посебности на овие два сегмента, ќе се разгледуваат следниве три прашања:

- заемното влијание на општествено-политичкиот систем и надворешната политика врз воено-политичката положба на Република Македонија,
- влијанието на општествено-политичкиот систем врз воено-политичката положба,
- влијанието на надворешната политика на Македонија врз воено-политичката положба.

Интегралната безбедносна политика на Република Македонија предвидува:

1. Политичка и економска интеграција во Европската унија.

Полноправното членство во Европската унија е стратешка цел на Република Македонија и се настојува да се приспособи кон политичките и економските системи и да се создадат потребните претпоставки за зачленување во сите меѓународни политички и економски организации и асоцијации.

2. Политичка, односно воена интеграција во колективните системи за безбедност и одбрана - ООН, ОБСЕ, ЗЕУ, иницијатива Партнерство за мир и НАТО, како воена алијанса.

Овие стратешки цели се во согласност со стратешкиот интерес за европска интеграција и интеграција во северноатлантските политички структури, како и во нивните колективни системи за одбрана.

3. Развивање на политичкиот систем и заштита на демократските институции.

Во Република Македонија е извршена трансформација на политичкиот систем со премин кон парламентарна демократија и поделба на власта на законодавна, извршна, судска и локална власт. Заштитата на граѓанските права се смета како неразделив фактор за безбедноста на Република Македонија. Заштитата на правата на националностите е втемелена во Повелбата на ООН, Хелсиншкиот и Копенхашкиот документ на (КЕБС) ОБСЕ и во документите на Советот на Европа.

4. Одржување подеднакво добри односи со сите соседи.

За одржување подеднакви односи со сите соседи Република Македонија развива соработка со соседните земји, како и со повеќе земји од регионот со кои има дипломатски односи, со почитување на принципот за непроменливост на границите по пат на сила, немешање во внатрешните работи со прифаќање на сите меѓународни стандарди.

5. Развивање на сопствен систем за одбрана.

Одбраната на Република Македонија се организира како систем за одбрана на нејзината независност и територијалниот интегритет, со што овој систем има само одбранбен карактер. Вооружените сили треба да се димензионирани според стандардите на ЕУ и НАТО.

VI глава

Конфликтите како современа појава и нивното разрешување

1. Конфликтите како современа појава

Во историјата на човештвото отсекогаш постоеле определени недоразбирања, спротивставености, како и поделби врз разни основи. Сите овие појави и причини низ историјата на човековиот развиток на како единка, како и на општеството во целина, се појавиле и одвивале во разни форми и на разни начини. Познато е дека во развојниот процес на развитокот на општеството воопшто, овие појави на недоразбирања, несогласувања, спротивставености и сл. се назначени со еден збор како конфликт. Според причините, содржините и учесниците, конфликтите можат да бидат: психолошки, физиолошки или биолошки, социолошки и конфликти што произлегуваат од:

- ограничени ресурси,
- незадоволени базични потреби,
- различни вредности,
- спротивставени интереси,
- стереотипи и др.¹¹¹

1.1. Поимно определување на конфликтите

Во секојдневниот говор под конфликт најчесто се подразбира судир помеѓу две или повеќе лица или групи кои применуваат сила, како средство за да победат или да се одбранат. Притоа, под примена на сила најчесто се подразбира на несудување физичка повреда или штета, иако сè почесто се признава дека е можно да се зборува за примена на психолошко насилство врз противникот. Ваквото определување на конфликтот е многу ограничено, па дури и погрешно, затоа што може да постои вистински конфликт и тогаш кога ниту една страна од учесниците не манифестирала насилничко однесување.

Конфликтите се нормален и неизбежен дел од жи-

¹¹¹ Митко Котовчевски, Извори на загрозување на мирот и на националната безбедност, Балкански центар за мир, Скопје, 1999.

вотот. Претставуваат составен дел на меѓучовечките односи, па дури и на односите меѓу припадниците што најмногу си значат едни на други. Од првиот па сè до последниот момент од животот, луѓето се постојано вклучени во конфликти.

Покрај сета очигледност дека конфликтите се составен дел на секојдневниот живот, малкумина се готови да признаат дека постојано се соочуваат и активно се вклучуваат во конфликти. Зошто? Помислете на што сè ве асоцира зборот "конфликт". Кога ќе слушнете, најверојатно помислувате на некои од зборовите дадени во претходно наведената листа, што им се многу чести асоцијации на луѓето од различни возрасти и од различни краишта на Земјината топка...

Сè додека не се сфати дека конфликтот е заеднички проблем што може да се реши само со заеднички напори и соработка, и двете страни во конфликтот не можат да добијат.^{111a}

Во стручната литература се среќаваат голем број дефиниции за конфликтот. Некои од нив го нагласуваат однесувањето на учесниците во конфликтот (било да се работи за прикриен отпор или за отворена агресија), други се концентрираат на изворите на конфликтот (какви што се ограничените средства или спротивставените интереси), а трети се однесуваат на ставовите и чувствата што се јавуваат во конфликтот (какви што се стереотипите, непријателствата).

Дефиницијата што би ги обединила сите суштествени аспекти на конфликтот треба да укаже на трите негови компоненти:

- страни во конфликт,
- конфликтно однесување и
- конфликтни интереси.

Значи, конфликтот е резултат од истовремено по-стоење и на конфликтни интереси и на конфликтно однесување меѓу страните во конфликтот.

Од исклучително голема важност е со политичка одговорност да се соберат сили што ќе понудат реален политички концепт за почитување на демократските институции на системот, за политичка толеранција на политичките партии, за меѓунационална толеранција, за верска толеранција итн.

^{111a} Виолета Петровска - Бешка, Конфликти, Филозофски факултет, Скопје, 1995.

- Стабилноста, безбедноста и мирот на земјата да се сфатат како константа врз принципите на граѓанска рамноправност, меѓуетничко разбирање и политичка толеранција, како реални можности за одење кон една поперспективна иднина, со демократски аспирации врз мирољубивоста.

1.3. Конфликтите и меѓународниот мир и безбедност

Конфликтите станаа една од најсериозните теми во современите меѓународни односи. Ова го потенцира и фактот дека дистинкцијата помеѓу т.н. "внатрешен конфликт" и "меѓународен конфликт" е сè помалку јасна, особено кога тие се корелираат со прашањето на мирот и безбедноста.

Оваа дилема може да се постави и на релацијата мир-конфликт-војна, релација што во студената војна се лоцираше во односите помеѓу големите сили - блоковската поделеност и трката во вооружување. Наспроти тоа, крајот на студената војна покажа дека во однос на релацијата мир-конфликт-војна настанале извесни поместувања, односно дека мирот и безбедноста подеднакво се загрозени од "конфликтот" како и од војната. Притоа, треба да се нагласи дека војната по своите суштински карактеристики може да се сфати како "специјален вид на овој општ феномен и треба да се третира повеќе како супкатегија, отколку како издвоена суштинска категорија."¹¹²

Меѓународната заедница денес се соочува со многу поширок ранг на конфликти. Најчесто станува збор за следниве:

- Регионални конфликти помеѓу локални ривали, или помеѓу растечка сила од Третиот свет и една или повеќе големи сили. Во овој домен се вклучуваат и конфликтите што ги опфаќаат и новосоздадените држави по дезинтеграцијата на Советскиот Сојуз;

- војни за ресурси што се резултат на конфликти помеѓу држави или групи околу контролата или поседувањето на витални ресурси (вода, енергија, минерални ресурси итн.);

- иредентистички конфликти што ги опфаќаат настојувањата на определена етнонационалистичка група да ги

¹¹² Митко Котовчевски, Извори на загрозување на мирот и на националната безбедност, Балкански центар за мир, Скопје, 1999.

прошири границите на сопствената држава и да ги вклучи соседните области населени со припадници на иста група;

- етничка, религиозна и родовска борба за моќ што ги опфаќа конфликтите во државата заради пристап до територија, работа, фондови за помош и други државни ресурси;

- револуционерни и фундаменталистички борби што опфаќаат акции од идеолошки мотивирани движења (вклучувајќи ги религиозните фундаменталисти), за да воспостават определен вид социјален систем во државата по пат на примена на сила, и

- преддемократски антиколонијални борби, кои ги вклучуваат напорите на народи што не се почитувани или се колонизирани, за да воспостават слобода и демократија.¹¹³

Може да се констатира дека конфликтот претставува предизвик за национална безбедност, во смисла што таа треба да го лоцира како во сферата на ранливоста на државата, така и во сферата на загрозувањето. Доколку се лоцира во сферата на ранливоста на државата, нејзините внатрешни слабости можат да се насочат како извор на конфликт. Но, доколку се лоцира во сферата на загрозувањата на националната безбедност, тогаш станува збор за меѓународен конфликт. Во таа смисла, значајно е да се дефинира конфликтот како форма на загрозување, неговата структура и импликациите од него, како и начините за справување со конфликтите.

1.3. Основни човекови потреби, фрустрации и етнички конфликти

Бартон поставува врска меѓу фрустрациите и основните потреби за идентитет, како и за безбедност и други цели (пр. признавање, автономија, достоинство). Според него, теоријата на човековите потреби смета ...дека има определени онтолошки и генетски потреби кон кои ќе се стреми и дека процесот на социјализација, доколку не е компактибилен со овие човекови потреби, се оддалечува од социјализацијата и води кон фрустрации, вознемиреност и антисоцијално индивидуално и групно однесување. Индивидуите не можат да се социјализираат во однесување што го уништува нивниот иден-

¹¹³ Митко Котовчевски, Извори на загрозување на мирот и на националната безбедност, Балкански центар за мир, Скопје, 1999.

титет и другите потреби и ради тоа, мора да реагираат против опкружувањето што го прави тоа.

...Однесувањето, кое е надвор од фрустрациите на вакви основи и потреби често ќе изгледа агресивно и контрапродуктивно, меѓутоа тоа е разбирливо во овој контекст.¹¹⁴

Некои автори ја подвлекуваат и поврзаноста на етничките конфликти со "стравот од групно исчезнување" сметајќи дека не е изненадувачки тоа што "доскоро немаше решение за кој било мултикултурен или мулти-етнички конфликт. Етничките и културните конфликти претставуваат и стануваат составен дел на социополитичкиот систем или избувнуваат, водејќи кон насилство и деструкција на системот".¹¹⁵

1.4. Меѓународен конфликт

Истражувачите на конфликтите тргнуваат од позицијата дека политичките и социјалните процеси целисходно можат да бидат истражувани како различни комбинации на конфликти и кооперација. Во таа смисла, истражувачите на конфликтите и покрај фактот што се јавуваат на сосем различни нивоа (од индивидуално до меѓународно), никогаш не поседуваат доволно заеднички атрибути за да ги оправдаат студиите што се ограничуваат на даденото поле. Од оваа констатација Мичел го потенцира ставот дека "конфликтите, како фундаментални слични феномени, се јавуваат во општеството а војната, е само специјален случај на овој општ феномен. Како надополнување на ова е аргументот дека меѓународните и внатрешните конфликти се толку поврзани, што во практиката е скоро невозможно да се раздвојат. Оттука се појавуваат тешкотии во повеќе сфери, но особено е значајна онаа во која се манифестираат различните ставови за конфликтот како феномен што го изучуваат и истражувачите на конфликти и оние од доменот на меѓународните односи, што сметаат дека настаните што се својствени и внатрешни за државата претставуваат уникатност. "Дипломатските практичари во минатото ја почнуваа својата активност со претпоставката дека меѓународниот кон-

¹¹⁴ Телат Џафери, Конфликтите како современа војна, Семинарска работа-посдипломски студии на Институтот за одбрана, Скопје, 1996.

¹¹⁵ Huntigton, Samuel: Sukob civilizacija i preustroj svjetskog porjetka, Zagreb, 1998.

фликт е резултат на сили кои, и според својата генеза и според своите динамики, е единствен за меѓународниот систем. Според тоа, меѓународните односи во смисла на конфликт или кооперација би требало да се истражуваат како поединечни феномени, без референции кон социологијата или социјалната психологија. Наспроти ова, истражувачите на конфликтите сметаат дека конфликтот егзистира низ човековото искуство, појавувајќи се од индивидуално до меѓународно ниво, и бара компаративно истражување кога и да се појави.

Да се опфати вкупната експресија на "социјален конфликт" или "меѓународен конфликт" претставува предизвик во смисла да се воспостави јасна дефиниција за нешто што претставува амбициозен концепт.

Кога се зборува за кој и да било конфликт или спор, се прави фундаментална разлика помеѓу две поврзани компоненти на:

- конфликтно однесување и
- конфликтни ставови и перцепции.

Тродимензионалниот формат на конфликтот може да се илустрира со едноставната формула усвоена од Галтунг.

1.5. Хронични конфликти

Во практиката се појавуваат разновидни конфликти што траат подолго и се пренесуваат од една на друга генерација. Тие неретко добиваат историски димензии, бидејќи не се решаваат, така што можат да опфатат една национална заедница или меѓунационални заедници, групи и други кои на еден или друг начин секојдневно се оптоварени со тој конфликт. Хроничните конфликти се пренесуваат речиси секаде во светот и се на различни релации, како што се:

- конфликти помеѓу различните возрастни групи,
- конфликти врз основа на полот,
- конфликти врз основа на верска припадност,
- конфликти врз етничка, расна или јазична основа,
- конфликти помеѓу соседни држави,
- регионални конфликти и сл.

Хроничните конфликти, по правило, можат да бидат инспирирани од следниве причини, како што наведува проф. д-р

Трајан Гоцевски, "... политички, економски, воени, социјални, демографски, верски и од комбинирани причини... и со сигурност може да се констатира дека тие конфликти се пренесуваат од генерација на генерација, со тоа што во определени периоди се манифестираат со намален интензитет, додека во други - ескалираат. Таквите конфликти се карактеристични за најголемиот број региони во светот, а меѓу нив и на Балканот и во неговата непосредна близина, како еден од регионите со висок интензитет на конфликтност".¹¹⁶

Разрешувањето на хроничните конфликти значи напор да се заштитат цивилизациските вредности градени со децении. Со тоа се настојува да се изградат концепти, да се изградат правила, по пат на преговори да се дојде до нивно надминување и разрешување и тие да се сведат на подносливи димензии. Таков пример е настојувањето да се разреши конфликтот во Босна и Херцеговина со Дејтонската спогодба, која нуди решенија што за првпат се применуваат во практиката на решавање на конфликти. Меѓутоа, искуствата покажуваат дека со иста таква спогодба на меѓународно ниво ќе се постапи и во косовскиот конфликт. Како пример за примена на преговори за решавање на хроничните конфликти со кои се соочува меѓународната заедница, може да се посочат следниве: преговорите меѓу Израел и Палестина за автономија на Палестина, ирското прашање и Англија, Заливската криза, конфликтот на Косово и Југославија, македонско-грчкиот спор околу името и симболите и низа други. Сите тие ги оптоваруваат меѓусебните односи но, и меѓународната безбедност, поради што се вложуваат огромни напори за нивно надминување.

Постојат повеќе пристапи за надминување на хроничните конфликти, со цел да се постигне помирување помеѓу страните во конфликтот. Во литературата тие се класифицирани во неколку групи:

- методолошки пристап;
- правен пристап;
- барање на историска вистина за конфликтот;
- заедничка реконструкција на настаните и
- комбиниран пристап.

¹¹⁶ Митко Котовчевски, Извори на загрозување на мирот и на националната безбедност, Балкански центар за мир, Скопје, 1999.

Еден од начините за надминување на конфликтите е можноста за трансформација. Преку разни постапки се доаѓа и до сознанија како можат да се задоволат основните интереси на страните во конфликтот, како основа без која нема решение, а потоа кон тоа се додаваат и другите елементи што доведуваат до помирување.

"За трансформација на хроничните конфликти е потребно учество на три елементи од општествената структура:

- високи државни структури;
- среден слој на интелектуалци и бизнисмени и
- база создадена од невладини организации и граѓанство".¹¹⁷

1.6. Културата на мирот и трансформацијата на конфликтите

Успешното разрешување на конфликтите несомнено бара низа претпоставки помеѓу кои најзначајни се - градење мировна инфраструктура и градење култура, а со тоа и политичка подлога за мир. Практиката покажува дека за разрешување на современите конфликти е потребна соодветна мировна инфраструктура, едуцирани кадри за такви мисии, пропаганда за маркетинг на мировните мисии и сл. Особено за трансформирањето на хроничните конфликти и за нивното разрешување се потребни искусни, флексибилни преговарачи кои се оспособени да ја остварат поставената цел, но ако затреба - и да ја променат во текот на преговорите. Исто така, потребни се кадри кои ќе бидат оспособени да ги проценуваат и амбициите на лидерите на страните во конфликтот, нивните намери, слабите и силните страни, врз база на што ќе ја градат стратегијата на преговорите.

Насекаде треба да се градат мировни авторитети, мировна инфраструктура и мировна култура, како основни елементи за надминување на конфликтите во секое општество.

1.7. Политички конфликт

¹¹⁷ Гоцевски Т. Ортаковски В. и Георгиева Л., Разрешување и трансформација на конфликтите, Македонска ризница, Куманово, 1999.

Политичкиот конфликт претставува општествена појава и процес во кој спротивставените страни, низ различни манифестации, настојуваат да заштитат определени интереси, односно да постигнат определени цели што не можат да бидат истовремено задоволени. Низ него се согледуваат целите и карактерот на политиката како заокружен систем на аспирации и мотиви во врска со промените што се во тек или пак се навестуваат. Поаѓајќи од тоа, политичкото конфронтирање (во смисла на практика на политичкиот субјект) би можело да се определи како израз на политичкото однесување (настапување или спротивставување) насочено кон спротивставената страна, со намера да се принуди да ги напушти или да ги модифицира своите цели. Всушност, станува збор за систем од политички активности, кој има диференцирани цели и се одвива согласно со основите дадени во утврдената политичка концепција, доктрина и стратегија.

Политичкиот конфликт секогаш се одигрува на конкретен политички простор и во утврдено време. Тој се јавува во врска со проблематизирани прашања од јавен интерес, кои веќе стасале до видното поле на политичката јавност, а се одигрува на определен простор и во периодот на политичката релевантност на прашањата и проблемите што се причина за неговото појавување.

"Што се однесува до исходот на политичкиот конфликт, гледано низ призмата на учесниците, во него може:

- едната страна да губи, а другата да добива;
- двете страни да добиваат, и
- двете страни да губат.

Во првиот случај, клучен фактор е моќта на спротивставените страни, во вториот способноста да се постигне компромис, додека пак во третиот до израз доаѓаат "тврдоглавоста" и неспособноста да се стави крај на нешто што има негативни реперкусии и за двете страни. Како и да е, зборувајќи за исходот на политичкиот конфликт, се има предвид дека:

1. во конфликтите каде што исходот е или добивка или загуба и за двете страни, секогаш едната страна добива или губи повеќе од другата;

2. добивката или загубата, од една страна, се објективно мерливи факти, но од друга за нив се пресудува врз основа на личната перцепција на конфликтот од страна на субјектот и врз основа на неговата процена што се добива (или губи). При тоа, тој како критериум ги има сопствените цели и она што го добива (или губи) противничката страна.

3. Она што во моментот изгледа како победа (добивка) или како пораз (загуба), исто така, на средни или долги "патеки", може да значи токму спротивното".¹¹⁸

1.8. Разрешување на конфликтите

Секој конфликт е резултат од постоење на определен проблем, односно несогласување помеѓу страните што учествуваат во конфликтот. Оттука произлегува дека, за да се реши конфликтот - потребно е да се реши постојниот проблем, односно да се надмине несогласувањето помеѓу страните. Токму поради ова, до вистинското разрешување на конфликтот ќе дојде тогаш кога ќе се изнајде решение за надминување на проблемот, т.е. да се изнајде решение што ќе ги задоволи сите страни во конфликтот.

Разрешувањето на конфликтите може да биде: вистинско и правно.

Под вистинско разрешување на конфликтите се подразбира разрешување на конфликтите со целосно отстранување на причините што довеле до конфликтот помеѓу страните. Се постигнува со колаборативност, што значи наместо да појдат од претпоставката дека ќе мора да се откажат од нешто, страните во конфликтот ќе соработуваат, настојувајќи заеднички да откријат на кој начин може да се реши проблемот, а ниту една страна да не изгуби, туку двете да добијат. При ваквото однесување на страните, конфликтот не се посматра како проблем кај една страна, туку на него се гледа како на заеднички проблем кај двете страни.

Привидно разрешување на конфликтот најчесто се постигнува на тој начин, што страните вклучени во конфликтот се откажуваат од дел од своите барања. "Ваквото откажување од одредени барања во полза на разрешување на конфликтите

¹¹⁸ Трајан Гоцевски, *Современи тенденции во одбраната*, Куманово, 1997.

се нарекува компромис. Од тоа произлегува дека, наместо едната страна во конфликтот да добие, а другата да изгуби, со компромисот секоја страна делумно добива и делумно губи." .

VII глава

Националната безбедност и меѓународните односи како фактор за зачувување на мирот и безбедноста

1. Националната безбедност и меѓународните односи

При димензионирањето на безбедноста на современите меѓународни односи неопходно мора да се тргне од промените што настанаа во меѓународниот политички систем, но никако не може да се прифати дека тоа претставува и основна причина за настанатите промени во сфаќањето за безбедноста.

Со тоа би се потпреле врз промени што одат кон проектирање на иднината, односно дека секоја промена во меѓународното опкружување ќе бара и пошироко димензионирање на безбедноста. Современото сфаќање на концептот за безбедноста мора да произлезе не само од промените во меѓународното опкружување, во кое треба да се формулира безбедносната политика, туку и од самата идеја за безбедноста.

Безбедноста, независно од тоа на кој сегмент се однесува, индивидуална, национална или меѓународна, претставува еден од ургентните проблеми на меѓународната заедница. Во таа смисла, националната безбедност зазема централна позиција. Ова произлегува од фактот дека во содржината на државата егзистираат и доминираат најголемиот дел од проблемите што ја детерминираат безбедноста. Оттаму, централна позиција на националната безбедност значи најцелисходен начин сферата на безбедноста да се толкува низ позициите на националната безбедност.¹¹⁹

Во таа смисла, националната безбедност се сфаќа како системски безбедносен проблем во кој индивидуите, државите и меѓународниот систем имаат свој удел, во кој економските,

¹¹⁹ Лидија Георгиева, Механизмите за одржување на мирот и безбедноста, Универзитет "Св. Кирил и Методиј", Филозофски факултет, Скопје, 1997.

социјалните и факторите на животната средина се подеднакво значајни како и политичките и воените. Ваквата интегрална перспектива, изразена преку различните нивоа и сектори на националната безбедност, претставува платформа за согледување на проблемите од доменот на безбедноста. За современото поимање на овој концепт од исклучително значење е улогата на меѓу зависноста во современите меѓународни односи, кој има фундаментален одраз врз неа.¹²⁰

Внатрешната несигурност на државите може, но не мора, да доминира во дефинирањето на безбедносниот проблем на државата, меѓутоа надворешните загрозувања речиси секогаш го сочинуваат најголемиот дел од безбедносниот проблем.

Оттука, идејата за меѓународната безбедност најдобро се објаснува со тоа да се опишат условите што влијаат државите меѓусебно да се чувствуваат помалку безбедни. Во оваа смисла, значи, не само агресијата или нападот, туку и внатрешната нестабилност на државите, како елемент што се прелева надвор од државата, може да се толкува како извор на закана за националната безбедност, односно да го дефинира безбедносниот проблем. Во тој домен може да се дефинира и загрозувањето на меѓународниот мир и безбедност.

Меѓутоа, новите предизвици и закани за меѓународниот мир и безбедноста што произлегуваат поради внатрешна нестабилност на државите, потврдуваат дека во меѓународната заедница нешто се менува, факт на кој сметаат и ОН. Всушност, механизмите на ОН за дејствување во сферата на меѓународниот мир и безбедноста ги опфаќаат превентивната дипломатија и миротворството, чувањето и градењето на мирот, разоружувањето и санкциите.

Она што навистина се измени е природата на закани за меѓународниот мир и безбедноста. Воените и идеолошките закани за определен број држави се намалија, но затоа ги заменија разновидни економски, социјални и еколошки закани.

Во политичкиот сектор безбедносната логика се по-крива со анализа на елементите на индивидуално, државно и систематско ниво. Во тој домен главната контрадикција лежи во контрадикторните безбедносни интереси во и помеѓу индивидуите, општествените групи и државите. Воената политика,

¹²⁰ Георгијева, Л. , Творење на мирот, Судео АДА, Скопје, 1999.

која води кон дилемата сила - безбедност помеѓу државите, исто така ја поттикнува и одбранбената дилема што како контрадикција е дистинктивна за воениот сектор. Според аргументите на хегемонистичката теорија и историската анализа на Кенеди за ерата на големите сили, може да се констатира дека воената политика има далекосежни и долготрајни ефекти врз економскиот развој. Употребата на сила во современите услови на војување има очигледни импликации врз развојот на животната средина, движејќи се од долготрајно хемиско загадување до нуклеарна зима. Употребата на воената сила е проследена и со тешки социјални и политички последици.

Вокабуларот на политиката на дваесеттиот век евидентно е збогатен со референции што се однесуваат до безбедноста на меѓународно ниво, национална, колективна, заемна, кооперативна, сеопфатна, регионална, легитимна и еднаква безбедност. За некои од овие термини, кои подеднакво се среќаваат и во научните анализи и во политичкото секојдневје, можат да се набројат и соодветни референции. Меѓутоа за поголем дел од нив може да се констатира дека имаат повеќе реторичка отколку аналитичка вредност.

1.1. Предуслови за создавање современ концепт за безбедност

Кога се зборува за безбедност, значи дека се зборува за потрага по состојба што може да се означи како отсуство на страв. Доколку таквата дискусија е во контекстот на меѓународниот систем, безбедноста ја опфаќа способноста на државата и општеството да го одржат својот независен идентитет, како и својот функционален интегритет. Во стремежот кон безбедност, државите и заедниците понекогаш се во меѓусебна хармонија, но понекогаш се спротивставени. Во каков и да е однос, безбедноста на националните колективитети ја определуваат овие главни сектори:

Воената безбедност: се однесува за толкувањето на две нивоа: за воените офанзивни и дефанзивни способности на државата; и за оценките на државата и на другите.

Политичката безбедност се однесува за организациската стабилност на државата, системот на владеење и за идеологијата што и дава легитимитет.

Економската безбедност се однесува за пристапот кон ресурсите, финансиите и пазарот, неопходни за да се оствари прифатливо ниво на благосостојба и државна моќ.

Социјалната безбедност е содржана од прифатливи состојби за напредок, од традиционален јазик, култура и религија на национален идентитет и обичаи.

Безбедноста на животната средина се однесува за одржувањето на локалната и планетарната биосфера, како основен потпорен систем од кој зависат сите други човечки потфати.

Национална безбедност - државата како референтен објект на безбедноста

Државата претставува централен елемент на интегралниот концепт за безбедноста. Нејзината суштина е изразена како композиција на индивидуи опфатени во колективна политичка заедница.

Одговорот на прашањето што е тоа национална безбедност и за што се однесува таа може да се даде преку "распакување" на поимот држава. На тој начин, може да се добие одговорот на прашањата: Како нејзините составни елементи, или како целина, се однесуваат кон идејата за национална безбедност и каква основа претставува таа во однос на меѓународната безбедност?

На меѓународно или систематско ниво, државата исто така претставува централен елемент на безбедноста, со што нејзините внатрешни карактеристики не можат да се раздвојат од карактерот на безбедносниот проблем на меѓународниот систем како целина.^{120a}

1.2. Меѓународни димензии на националната безбедност

Безбедноста, независно од тоа на кој сегмент се однесува, индивидуална, национална или меѓународна, постојано се вбројува меѓу ургентните проблеми на човештвото.

^{120a} Исто.

Доколку во тој контекст се лоцира и проблемот за националната безбедност, може да се констатира дека таа зазема централно место поради самиот факт што во рамките на државите доминираат повеќето од проблемите што ја определуваат безбедноста на другите нивоа, но и поради неможноста државите взаемно да коегзистираат во хармонија. Низ историјата, секоја држава се чувствувала несигурна покрај егзистирањето на другите држави. Притоа, воените и другите активности, кои се насочени да ја зајакнат сопствената национална безбедност, во комбинација со другите, паралелни активности, предизвикувале нестабилност и војни.

Структурата и карактерот на внатрешниот политички процес ја прави процесот на политичко одлучување од доменот национална безбедност. Внатрешниот политички процес не само што предизвикува голем број силни и спротивставени интереси во безбедносната политика, туку тој исто така предизвикува политика на натпреварување со другите приоритети на државата.

Меѓутоа, се чини дека меѓународното ниво нуди најголем простор за натпреварување и дека прашањето за национална безбедност своите најизразени димензии ги добива токму на тоа ниво, со потенцирање на меѓународните димензии на проблемот за национална безбедност. Имајќи го предвид веќе споменатиот факт дека државите претставуваат првенствено политички конструкции, може да се каже дека меѓународниот политички систем претставува најважен дел од нивното опкружување. Врските меѓу нив се толку суштински, што нивното раздвојување претставува голема опасност за анализите. Низ нив може да се провлечат сериозни недоразбирања кои се појавуваат дури и со самото раздвојување на државата од меѓународниот систем. Нивното раздвојување во контекст на научна анализа треба да се сфати во смисла дека државата и меѓународниот систем претставуваат спротивни краишта на единствениот политички феномен.

Оттука, наспроти внатрешната сфера на државата која во моделот на Вивер е одземена во субдржавното ниво и неговите различни динамики, како и нивото на државата што го прави концептуалниот фокус на безбедноста, стои меѓународното ниво со неговите различни динамики. Затоа, е од суштинско значење разгледувањето на карактеристиките

на меѓународниот политички систем, кој конструира база во која државите ја остваруваат својата безбедност.

Политичките загрозувања во однос на конститутивните елементи на државата првенствено се насочени кон нејзината организациска стабилност. Рангот на намерите би можел да се движи од притисок на владата во однос на определена политика па сè до нејзиното заминување; поттикнување на сесија или предизвикување на политичка нестабилност како вовед во агресија.

Политичките загрозувања произлегуваат од диверзитетот на идеите и традициите, кои претставуваат и клучна потврда за меѓународна анархија. Во таа смисла, контрадикциите помеѓу многубројните идеологии се исклучително комплексни. Кон тоа заканите за националниот идентитет се најдиректни. Тие вклучуваат намери да се зголеми поделеноста помеѓу етно културните идентитети на групите во определена држава. Целите на ваквите намери можат да се движат од создавање тешкотии на владата, преку поттикнување на сецесија, па дури и до создавање подлога за анексија.

Меѓутоа, суштинскиот проблем во однос на политичките загрозувања, независно дали тие се идеолошки или национални, се содржи во тоа да се направи разлика во однос на нивниот карактер, односно - дали тие се намерни или пак произлегуваат структурално од влијанието на надворешните алтернативи врз легитимитетот на државата.¹²¹

Намерните политички загрозувања се движат од директно политичко загрозување на радикалните режими, како што тоа го практикувале САД во Куба, Чиле, Гватемала, Никарагва, Хаити итн. или пак преку директна поддршка од страна на поранешниот Советски Сојуз за комунистичките држави во периодот на студената војна.

Но политичките загрозувања можат да бидат и структурални, што претставува резултат повеќе од природата на состојбите отколку од интенциите на една држава кон друга. Всушност, структуралните политички загрозувања произлегуваат кога организациските принципи на државите се меѓусебно контрадикторни, во кој контекст тие не можат да го игнорираат егзистирањето на другата. Преку таквиот однос достигнуа

¹²¹ Георгијева, Л. , Творење на мирот, Судео АДА, Скопје, 1999.

или успехот на едната автоматски ја еродира политичката структура на другата, поттикнувајќи ја трката кон поинтенцијални (понамерни) политички загрозувања.¹²²

Надоврзувајќи се на политичките загрозувања, може да се констатира дека е извонредно сложено од нив да се извлече суштината на социјалните и другите загрозувања.

1.4. Современи аспекти на меѓународното градење на мирот и безбедноста

Кон крајот на 80-тите години од нашиов век, сè повеќе е застапено мислењето дека настапува период на порелаксиран светски поредок, период во кој ќе има повеќе мир и безбедност. Надежите се свртени кон новите односи меѓу супер-силите, кон новите договори за контрола на вооружувањето и разоружувањето, кон признавањето на индивидуалните човекови права и потреби. Во 90 години имаме најава на период кога е забележлив посериозен пристап кон новите видови конфликти и новите пристапи за меѓународно градење на мирот. Меѓутоа, во рамките на овој процес се јавија несогласувања околу тоа, што претставува успешно миротворство? За некои аналитичари успехот се протега од распаѓањето на Советскиот Сојуз кон возобновената способност на ООН да функционираат така како што се замислени - како градител и чувар на мирот. Во САД, како воена, економска и политичка сила, тие во овие околности ја гледаат основната причина за завршување на Студената војна. За нив, централен елемент претставува реставрацијата на капацитетот на ООН за присилна акција, под водството на САД.¹²³

За други, пак, успехот се состои во реставрација на ООН во организација што ќе се раководи од принципот на единство; ќе дејствува кооперативно во остварувањето на индивидуалните и групните права, на меѓународната безбедност, економскиот развој и квалитетот на животната средина. За овие аналитичари лидерството на САД и не е толку централно, колку што е значењето на децентрализираните политички движења. За нив глобалните промени во доцните 80-ти не нас-

¹²² North Atlantic Assembly, Defence and Security Committee, 1997, Reports, Brussels.

¹²³ Лидија Георгиева, Механизмите за одржување на мирот и безбедноста, Универзитет "Св. Кирил и Методиј", Филозофски факултет, Скопје, 1997.

танаа толку како резултат од воената, економската и политичката сила на САД, колку поради организираната сила на социјалните движења насекаде во светот.

Овие два пристапа, како и нивните варијанти, се потпираат врз различните концепции за мирот и безбедноста, врз различните погледи на државата и односот меѓу државата и индивидуите, како и врз различните концепции за силата. Како резултат на тоа, тие претставуваат различни методи и пристапи кон видот и меѓународното градење на мирот. Затоа, кога станува збор за современите пристапи за градење на мирот, неодминлив е фактот, дека тие треба да се потпираат и да произлезат од две комплементарни компоненти.

Првата се однесува на промените и модификациите во меѓународниот систем кои се рефлектираат врз мирот и безбедноста.

Втората се однесува на концепцискиот фундамент, кој како резултат од промените во меѓународниот систем, се потпира врз реконцептуализираните основи на безбедноста, мирот, државата и силата.^{123а}

Промени во современите меѓународни односи

По завршувањето на Студената војна доминираат термините како триполарност, пентагоналност, универзалност или нов систем на меѓународни односи, нов светски поредок итн. Како и да се одмери научната или политичката тежина на сите овие термини, неоспорен останува фактот дека централната карактеристика на меѓународниот систем претставува изменетата структура на моќта. Ваквата композиција на глобалната меѓународна сцена може да се протолкува како последица од еден широк децентрализиран процес во кој значајна позиција зазема обединувањето на Германија, распаѓањето на Советскиот Сојуз и Варшавскиот договор, дезинтеграцијата на Чехословачка и СФР Југославија. Но интеграциските процеси во Западна Европа, како и кон силите на САД и Јапонија, ги приклучија и ги зацврстија позициите на Европската унија.¹²⁴

Во контекстот на промените, а како последица од конверзијата на принципот за конфронтација во принцип за

^{123а} Исто.

¹²⁴ Трајан Гоцевски, (1996), Нов светски поредок - но каков?, Одбрана бр.3.

соработка, се вбројува и новата позиција на ООН која веќе е во можност да применува поширок спектар механизми за одржување на меѓународниот мир и безбедност. Во контекстот на промените би ги вброиле и новите билатерални и мултилатерални договори за контрола на вооружувањето, кои исто така им даваат нова димензија на меѓународните односи.¹²⁵

Надоврзувајќи се на промените, во однос на модификациите... би можело да се констатира дека, покрај фактот за новосклучените договори во доменот на вооружувањето и разоружувањето, нема големи промени во однос на конфигурацијата на вооружувањето. Како што определени категории оружје исчезнуваа од Првиот и Вториот свет, така неговото присуство порасна во Третиот свет. Доколку регистарот на ООН се примени доследно, би можеле да се лоцираат каналите на трансферот. Но, како и да е, оружјето единствено ја промени локацијата.

Во контекстот на модификациите би ги вметнале и определените форми и видови конфликти и насилства кои секако претставуваат врвна тема на анализите од доменот на мировните и безбедносните студии. Ова, пред сè, се однесува за етничките и националните конфликти и за тероризмот, кон кои се пристапува како кон нов предизвик во меѓународните односи.

Иако овој вид конфликти и насилства често пати се третираат како нова закана за мирот и безбедноста, она што би можело да го прифатиме како ново, во прв ред, се однесува за нивната егзистенција во поранешните авторитарни држави од Источна Европа, Советскиот Сојуз и просторите на Балканот. Внатрешните состојби, кои во овие држави претставуваат можен генератор на конфликти, долги години во периодот на студената војна беа поттикнувани. Затоа не е ништо ново егзистирањето на ваквите конфликти, туку ново е тежиштето и желбата да се стори нешто околу нив.

1.4. Еволуирање на концептот за мирот

Европските трансформации од 1989 подготвуваат трета криза - опасност и можност - за европските мировни ис-

¹²⁵ ООН, Темелни документи, Скопје, 1995.

тражувања. Идната агенда на Европските мировни истражувања може да се набљудува како склоп на три агенди. Старата агенда, од една страна, ја сочинуваат причините за војната и средствата за решавање на конфликтите, а од друга трката во вооружувањето, контролата на вооружувањето и разоружувањето. Таа не ја загуби својата ургентност, туку уште ѝ е придодаден и проблемот на конверзијата...^{125a}

Критичките мировни истражувања, наспроти традиционалните, се одликуваат со фокусирање на тежиштето врз социолошките анализи. Овие анализи ги третираат и вредностите како социјален феномен од аспект на нивното влијание врз манифестациите на индивидуалното и колективното насилство. Поместувањата во концептот се направени со тоа што е прифатено дека структуралното насилство не само што влијае врз состојбата на поединецот, туку ги зголемува и тензиите што водат кон конфликти и војна.

Концептот е проширен и со опфаќање на прашањето за основните човекови права и заштитата на индивидуата. Во таа насока, мировните истражувања се фокусирани на прашањето за слободите и основните човекови права на повеќе нивоа, вклучувајќи мали групи, етнички групи, меѓународни колективитети, како и за односот меѓу човекот и природата.

Нови пристапи во градењето на мирот

Операциите на ОН за зачувување на мирот веројатно се здобија со најголемо внимание. Повелбата на ОН и принципите врз кои таа функционира прават дистинкција помеѓу зачувувањето на мирот и присилната акција на ОН кон мир.

Зачувувањето на мирот, во најширока смисла, секако вклучува воздржување на непријателските страни од насилство или од поинаков начин на меѓусебно наште-тување. Затоа во насоките за активностите кон мир и зачувување на мирот се прифатени методите на превентивната дипломатија и хуманитарната интервенција.

Во однос на овие нови пристапи за градење на мирот се присутни многубројни дилеми и контрадикции што нај-изразито се манифестираат во прашањето за односот меѓу силата и

^{125a} Wiberg H. (1993), *European Peace research in the 1990 s*, Budapest.

правото, заради примена на средства што може да се неприфатливи за заинтересираните држави.

Напорите за зачувување на мирот секогаш претставувале клучен елемент за истражување на пристапи кон мироградителството. Такви се: невоените санкции од член 41. од Повелбата на ОН, кој се однесува на мерките што може да ги преземе Советот за безбедност заради ефектуирање на неговите одлуки, а кои не вклучуваат употреба на воена сила. Во периодот по Првата светска војна санкциите се сфатени како превентивна гаранција во рамките на системот на колективната безбедност, односно како средство за спречување на војните. Неретко санкциите се прифаќаат како дел од меѓународното влијание кои се потпираат врз поширока концентрација на силата, отколку што е тоа заканата. Ненасилната санкција е еден реален пристап во градењето или враќањето на мирот и претставува зголемена успешност во дејствувањето и придонесот кон политичките промени.¹²⁶

Наредниот, особено важен пристап кон мироградителството е лоциран во сферата на медијата, односно решавањето на конфликтите со посредството на трета страна. Новите варијанти за решавање на конфликтите на овој начин вклучуваат употреба на трета страна која не е директно вовлечена во конфликтот, со цел да придонесе за комуницирањето помеѓу страните и да им помогне во постигнувањето заемно решение, прифатливо за страните во конфликтот. Таа може да вклучи и методи на судско одлучување, арбитража (кога од третата страна се очекува да предложи решение што може да биде обврзувачко за страните), медијација и олеснување на решавањето (кога од третата страна се очекува да ја олесни комуникацијата и да им помогне на страните да дојдат до сопствено решение на конфликтот). Решавањето на конфликтот со посредството на трета страна може да се движи од присилна до убедувачко-консензуална динамика на сила, при што поновите пристапи на медијацијата во решавањето на проблемите настојуваат да практикуваат консензуална сила.

Она што претставува новина во однос на различните пристапи кон градењето на мирот е реалноста која упатува на фактот дека мироградителството мора да претставува актив-

¹²⁶ ООН, Темелни документи, Скопје, 1995.

ност што ќе се спроведува заеднички, со препознавање на заемните интереси и потреби, вклучувајќи ги оние на индивидуата и на системот во целина. Новите пристапи во градењето на мирот ќе бараат натамошна реконцептуализација на безбедноста, но експериментирање со методите кои целосно ќе го вклучат целиот ранг на динамиката на силата, и тоа со поместување од заканата или дејството со сила, врз која сè уште се потпира, кон подобар баланс помеѓу присилбата и консензуалната сила.

1.5. Одржување на мирот и безбедноста во современите меѓународни односи

Креирањето на "новиот светски поредок", повторно го актуелизираше прашањето за мирот и безбедноста во меѓународните односи, како фундамент на новиот поредок и односите меѓу државите. Денес со терминот "нов светски поредок" премногу често се манипулира или пак му се додаваат атрибути: како нов меѓународен систем, нов систем на меѓународни односи и сл.

Првично лансираната синтагма "нов светски поредок" ги инкорпорира владеењето на правото и мирното решавање на споровите, цврстата демократија и солидарноста против агресијата, смалувањето и контролата на воените арсенали, јакнењето на ОН и праведното третирање на сите луѓе. Во ваквиот систем на односи безбедноста добива нови димензии. Доколку се прифати нејзиното најопшто значење, како состојба во која државите не чувствуваат опасност од надворешно загрозување, може да се констатира дека глобалната опасност што извираше од блоковското конфронтирање е отстранета, но затоа и натаму останува отворено прашањето за другите облици на загрозување.

Опасностите со што се соочува современата меѓународна заедница имаат помала тежина во однос на катаклизмичните сценарија од периодот на Студената војна, но и во тој обем тие претставуваат алтернатива на несигурност. Етничките судири, радикалниот национализам и внатрешните конфликти го прават сценариото на современата меѓународна

сцена, изрежирани од односите и од старите придушени содржини.¹²⁷

Во таа смисла, новиот систем на односи треба:

- на сите држави да им обезбеди гаранција против агресија;
- да кодификува и воспостави средства за заштита на правата на малцинствата и етничките групи во составот на државите;
- да создаде механизам за решавање на регионалните конфликти без унилатерална акција на големите сили;
- да ги обврзе големите сили да престанат со помош на едната од страните во конфликт;
- да се зголеми научната и техничката помош на земјите во развој, и
- да се заштити природната околина.

Соочени со фактот дека политичките, економските, социјалните и националните фактори станаа клучни елементи низ кои денес се остваруваат безбедноста и соработката во меѓународните односи, имајќи ја предвид испреплетеноста на безбедноста и меѓузависноста, својата перцепција за безбедност државите ја поставуваат врз нови основи.

1.6. Механизми за одржување на меѓународниот мир и безбедност

Зачувувањето на мирот е механизам што не е официјално санкциониран во Повелбата на ОН. Таа, поради сега веќе историски причини што го компонираа периодот на студената војна, го одбегна институционализирањето на ваков механизам. Тоа значи дека зачувувањето на мирот не функционира како елемент во рамките на утврдениот систем, туку напротив, функционира врз принципи воспоставени врз преседани. Тие вклучуваат:

1. согласност на страните во спорот за самата мисија, за мандатот и за составот на силите;
2. немешање во односите на вовлечените држави;
3. неупотреба на сила, освен во самоодбрана;
4. непристрасност;

¹²⁷ Георгиева, Л., Творење на мирот, Студио АДА, Скопје, 1999.

5. постојана поддршка од Советот за безбедност и државите членки, вклучувајќи ги учесниците во мисијата,

6. пренесување на одговорноста врз генералниот секретар на ОН за напредувањето на мисијата.

Од гледиште на развојот за зачувување на мирот, како средство за справување со конфликтите, многумина сметаат дека неговата ад хок природа е најкарактеристичниот аспект. Доскоро присутната флексибилност не дозволи вовлекување на Советот за безбедност во стапцата наречена "вето".

Според Холст, зачувувањето на мирот придонесува мерките за градење доверба и им помага на страните во одржувањето на прекинот на огнот.^{127a}

1.7. Фактори на успех за зачувување на мирот

Во многубројните анализи што се спроведуваат во однос на комплексот прашања сврзани со зачувувањето на мирот, определени фактори се предмет на перманентна преокупација.

Како значајни фактори за успехот на операциите за зачувување на мирот се наведуваат:

- соодветен политички контекст;
- постојана и сеопфатна политичка, дипломатска, воена и финансиска поддршка за операцијата;
- репрезентативност на силите;
- јасен мандат;
- соработка со страните во спорот;
- вештина и осетливост при раководењето на силите;
- квалитетно командување и воена дисциплина на тру-
пите;
- ненаметнување надворешни желби или решенија.

Кога станува збор за внатрешните конфликти, ако нивното ескалирање се случува во границите на една држава, тогаш тие тешко се вклопуваат во одредбите на Повелбата. Советот е концентриран за примена на силни мерки и справување со итните случаи на спорови што се изнесуваат пред Советот за безбедност, на штета на спречувањето потенцијални конфликтни состојби. Оттаму, функцијата на Советот за безбедност во голема мера се сведува на итно справување

^{127a} Исто.

со кризите, наспроти ангажирање за избегнување на конфликтите или јавување во улога на креатор на мирот. Ова се оправдува со фактот дека Советот за безбедност е орган на ОН што е овластен да дејствува со присилба, согласно со одредбата од Повелбата да се реагира итно во случаи што го загрозуваат меѓународниот мир и безбедност, справувањето со кризите и одржувањето на мирот.

Повелбата не предвидува механизам за справување со другите глобални проблеми што на различен начин задираат во одржувањето на меѓународниот мир и безбедност. Отсуството на непристрасност во многу случаи, како и поларизацијата во Советот за безбедност, значеше блокирање на системот на колективна безбедност во справувањето со кризите. Всушност, во периодот на Студената војна и суперсилите во своите стратегии за справување со конфликтите преферираат спречување на нивното проширување, наместо разрешување на конфликтите, кои ги оставаа да тлеат.

Политички функции за зачувување на мирот

Во рамките на политичките функции, како значаен фактор за зачувување на мирот, спаѓаат:

- одржување на територијалниот интегритет;
- обезбедување на политичката независност;
- преговарање со невладини ентитети;
- спроведување на избори или референдум;
- помош во создавање локална администрација;
- верификација на договори за човековите права;
- креирање на безбедност за возобновување на економскиот живот на локалното население.

Превентивната дипломатија своите активности ги реализира низ следниве инструменти:

1. *Мерки за градење доверба.* Овие мерки, во рамките на превентивната дипломатија на ОН се утврдени како основно средство за јакнење на заемната доверба и за редуцирање на веројатноста од избивање конфликти меѓу државите. Како мерки што треба да придонесат кон јакнење на заемната доверба се препорачуваат: систематска размена на воени претставници, склучување договори за слободна размена на ин-

формации, набљудување и контрола на регионалните договори за разоружување.

2. *Утврдување на факти.* Преземањето превентивни акции за спречување на конфликтите од страна на ОН мора да се базира врз точни и навремено осознани податоци. Порастот на конфликтите, чии корени произлегуваат од економските и социјалните проблеми, само го потенцираат значењето на информациите кои, покрај политичките, ги содржат и социјално-економските трендови што водат кон конфликтна состојба. Во овој домен ОН дејствуваат преку мисиите за утврдување на факти. Иницијатива за утврдување на факти и за воспоставување мисија за таа цел може да поднесат Советот за безбедност и Генералното собрание и, се разбира, генералниот секретар на ОН.

3. *Рано предупредување.* Во изминатиот период, во рамките на Обединетите нации, се разви соодветна мрежа на систем за рано предупредување во однос на загрозувањето на природата, ризиците од нуклеарни несреќи, природните катастрофи, масовните движења на населението, ширењето на болестите и др.

Синтетизирањето на податоците од овие области се политички индикатор во конкретните услови и претставува основа за проценување дали и во колкава мера постои закана за мирот и безбедноста.

4. *Превентивно распоредување.* Во рамките на превентивната дипломатија, специфично значење во спречувањето да избувнат конфликти е дадено како овластување за превентивно распоредување сили на ОН.

5. *Демилитаризирана зона.* Создавањето демилитаризирана зона, вообичаено, се практикува откако ќе заврши конфликтот, со договор меѓу страните што биле во конфликт. Денес, како дел од операциите за зачувување на мирот, Обединетите нации распоредуваат свои сили во овие зони, притоа, во рамките на превентивната дипломатија, демилитаризираната зона е предвидена како форма на превентивно распоредување.

Мироградителство

Со завршувањето на Студената војна, определбата на Советот за безбедност да ги разрешува меѓународните спорови во согласност со Повелбата, отвора простор за преземање многу поактивна улога во сферата на миротворството. Во таа насока и Агендата за мир се обидува да го зајакне овој механизам низ неколку аспекти.

Во однос на улогата на Советот за безбедност и неговата примарна улога за одржување на меѓународниот мир и безбедност, се предлага тој целосно да ја преземе улогата и, согласно со Повелбата, да предлага соодветна процедура или методи за решавање и, доколку тоа го прифатат, сите страни во спорот, да даде предлози за негово мирно решавање.

1.8. Градење на мирот

Градењето на мирот е, исто така, област од активностите на ОН поврзана со мирното решавање на споровите. На неговата врска за зачувувањето на мирот можеби ѝ се придава помало влијание отколку на врската помеѓу мироградителството и зачувување на мирот. Но, како средство за превенција од возобновување на непријателствата, реконструирање на економските и социјалните врски и за олеснување за процесот на разрешување на спорот, градењето на мирот има клучна улога.

Во заклучокот на Меѓународната конференција за градење на мирот, одржана во 1986 година, е дадена следнава дефиниција:

"Градењето на мирот е позитивно, постојано кооперативно човеково настојување да гради мостови меѓу спротивставени народи и групи. Неговата цел е да воспостави разбирање и соработка и да ги отстрани камењата на недоверба, страв и омраза."¹²⁸

¹²⁸ Лидија Георгиева, Механизмите за одржување на мирот и безбедноста, Универзитет "Св. Кирил и Методиј", Филозофски факултет, Скопје, 1997.

Активноста на ОН за градење на мирот се спроведува преку бироа, како што се: UNHCR, UNEP, UNDRO и низата автономни агенции, како WHO, UNICEF, UNESCO, UNDP и др.

Исто така, во активностите за градење на мирот се вклучени низа невладини организации, и тоа честопати паралелно со мисиите за зачувување на мирот.

Координацијата на активностите за градење на мирот со другите облици на вклучување на ОН при справувањето со конфликтите претставува растечка потреба. Во таа смисла, намерата за подобро реализирање на активностите за градење на мирот е поткрепена со одлуката на Генералното собрание да воспостави нова позиција на ОН за поврзаност и координација на активностите во рамките на ОН.

Постојат некои ситуации кога ОН се овластени да влезат во земја без согласност на владата т.е. Советот за безбедност може да реши да употреби копнени, поморски или воздушни сили како неопходност да се зачува или да се поврати меѓународниот мир и безбедност.

1.9 Интегрирање на балканскиот регион во евроатланските структури како важен сегмент за зачувување на мирот и безбедноста

Иднината на народите од Балканот лежи во Европа, т.е. во Европската унија и во НАТО, како два главни столба за стабилност и просперитет на континентот во наредните декади. Интеграцијата во евроатлантските структури значи демократија, почитување на човековите права и фундаменталните слободи, мир со соседите, средување на внатрешните односи меѓу земјите и функционирање на пазарната економија. Меѓу земјите на поранешна Југославија засега само Словенија е блиску до остварување на овие стандарди и според тоа, е вклучена во потесниот избор на земји што треба да се земат предвид при наредната рунда на проширување на НАТО и веднаш да се започнат преговори за зачленување во ЕУ.

Република Македонија е членка на Партнерството за мир - програма на НАТО, на која меѓународните набљудувачи и посветуваат посебно внимание за економската, политичката и внатрешната стабилност, посебно за релаксирањето на

меѓуетничките односи. Во врска со процесот на безбедноста и воспоставувањето на евроатланската безбедносна структура, која е заснована врз постојните колективни безбедносни и одбранбени системи, Република Македонија е сè поблиску до исполнување на стандардите за зачленување во НАТО. Ова, со оглед на прифаќањето на обврски уште од првите денови на независноста за: радикални реформи во политичкиот и економскиот систем, развиток на институциите на правната држава, заштита на основните човекови права и слободи и заштита на правата на припадниците од националностите, развиток на пазарната економија, како и градење на еднакво добри односи со сите соседи и активно учество во сите регионални иницијативи.¹²⁹

Имено, во однос на зачленувањето на евро-атлантските структури, иднината на сите земји од југоисточниот регион лежи во регионалната соработка. Поради тоа, ЕУ и САД регионалната соработка ја сметаат како важен дел на нивната политика кон регионот. Од 1996, ЕУ разви "Регионален пристап" за Југоисточна Европа, покривајќи ги главно оние земји што немаат асоцијативни спогодби. Таа, исто така, промовира поскупо проект, како што е Рајомонт - иницијативата, насочена кон развој на активни граѓански општества во сите земји и преку границите на Југоисточна Европа. САД ја спонзорира Иницијативата за соработка во Југоисточна Европа (СЕКИ) договорена во Женева во декември 1996, со цел да ја охрабри регионалната соработка за практични прашања, како што се подобрувањето на трговијата, природната средина, соработката во областа на енергијата, транспортот итн. При зголеменото внимание за настаните во Југоисточна Европа од земјите на ЕУ и НАТО, поради високиот потенцијал на нестабилност на регионот и поради нестабилноста на Косово, Република Македонија е во реални проценки да се задржи военото присуство на Алијансата на нејзината територија.

Иницијативите за регионална соработка наидоа на многу воздржан прием кај засегнатите земји. За земјите што настанаа од поранешна Југославија, искуството од војната е сè уште блиско за да го разгледаат повторното создавање на врските од кои неодамна се ослободија. Исто така постои страв дека со

¹²⁹ North Atlantic Assembly, Civilian Affairs Committee, 1997 Reports, Brussels.

поткрепувањето на регионалната соработка, ЕУ можеби се обидува да држи во тесно определени земји, со тоа што наметнува исти чекори за интеграција за сите. Секоја од овие земји верува дека "може подобро" од својот сосед да се интегрира и поради тоа треба да биде држана како заложник на неможноста на оваа или онаа земја да ги постигне потребните стандарди.

Поради тоа, и покрај подразбирањето на потребата за економска, политичка и друга соработка со своите соседи, неколку од пораките на стратегијата на ЕУ за регионална соработка не треба да се сфатат во смисла дека таквата соработка треба секогаш да биде услов за нивно приближување до Унијата и НАТО.¹³⁰

Постои, исто така, посебна реакција на Хрватска и Словенија, кои изразуваат силно незадоволство поради тоа што се класифицирани меѓу "балканските" земји, уверени дека со својата историја, култура и со неодамнешните напори за демократизација, припаѓаат кон Централна Европа. Словенија веројатно се чувствува дека е доволно близу до ЕУ и до интеграција во НАТО и, поради тоа, своите грижи не ги изразува толку силно. Република Македонија и нејзиното раководство, без разлика на партиската припадност, како приоритети на својата политика ја истакнуваат интеграцијата на земјите во светските, европските и регионалните процеси, а со тоа и во колективните системи за безбедност, како и одржување добрососедски односи. Интеграцијата се поставува како предуслов за развојот и како глобална и најширока политичка определба. Не е тешко да се прифати мислењето дека оваа состојба е отежната поради нерешениот статус на Косово, кој сам по себе претставува услов за зачувување на стабилноста и мирот во регионот.¹³¹

Ваквата ситуација сè уште предизвикува сериозни размислувања за можните негативни импликации во регионот, што значи дека евентуалната ескалација на конфликтот од Косово во регионот би можела да доведе до многубројни негативни

¹³⁰ North Atlantic Assembly, Report "The transatlantic agenda and the New NATO" General Rapporteur Karsten Voigt (Germany), Barcelona, 1998.

¹³¹ North Atlantic Assembly, defence and security committee, SFOR: A Transatlantic Coalition for Peace.

последници, односно до прелевање на конфликтот во регионот. За државите на Балканот од голема важност е изнаоѓањето прифатливо решение помеѓу косовското и југословенското раководство, со посредството на меѓународниот фактор. Тоа би значело клуч за стабилност и за релаксација на односите помеѓу двете страни. Успешното решавање на овој проблем би значело чекор понапред кон интеграцијат во ЕУ и НАТО на земјите од Балканот, а со тоа и да се стабилизира мирот на овие простори. Проширувањето на НАТО во овој дел од Балканот ќе ја зајакне и економската, политичката и воената соработка во регионот и ќе обезбеди подобра иднина и перспектива.

Европа и балканскиот багаж

Овој дел од багажот Европа чека да го решат балканските земји меѓусебно, бидејќи на Европската унија, барем засега, не ѝ е до Балканот; во секој случај, не онолку за да ги подведе сите негови земји под единствен режим и критериум.

Од аспект на европско-американските односи, балканското прашање, всушност, претставува нова можност за внатрешна поларизација во рамките на земјите членки на НАТО. Од аспект на геополитичката позиција на балканските земји, присутен е интересот за зачувување на единството меѓу западните сојузници за определени отворени прашања како кризни жаришта.

"Еве, на пример, познатиот слоган "Македонија на Македонците" јас би го формулирал: "Македонија за Македонија". Не прифаќам ниту една поделба на жителите по националност и вера кога се работи за државата Македонија, единствена наша татковина. И само тогаш можам да поддржам некој слоган. Слоганите се чиста индоктринација на тие слоеви, меѓутоа во определени ситуации тие слогани можат да пораснат во историски непобитни или познати вистини и треба да служат за пример како треба или како не треба да се манипулира со народот. За жал и во нашата средина интелектуалниот дел од општеството се држи на страната на таквите манипулации."¹³²

¹³² Владимир Борозанов, Интервју "Пулс" 25.11.1994., Скопје.

1.10. Меѓународните организации и мирот

Како последица од војните кои зад себе оставиле пустош, страдања, жртви, раселувања, етнички чистења и сл., светот почнал да размислува како да се зачува или да се воспостави мирот. Поради тоа се пристапило кон формирање меѓународни организации кои, наместо со сила и принуда, споровите и недоразбирањата помеѓу државите и народите ќе ги разрешуваат по мирен пат и со преговори. Направена е институционализација, изградени се механизми, а во последно време се формирани и сили кои во основа ја имаат функцијата за зачувување на светскиот мир и безбедност или за нивно воспоставување доколку мирот е нарушен од која било држава или сојуз.

Меѓународни организации кои најмногу се ангажирале за зачувување на светскиот мир и кои денес се носители на меѓународната безбедност и зачувувањето на светскиот мир се:

- Лигата на народите,
- ООН,
- НАТО,
- ОБСЕ,
- Советот на Европа,
- Европската унија,
- Арапската лига,
- Земјите на африканското единство и сл.

1.10.1.Организацијата на обединетите нации и мирот

Со Повелбата се утврдени целите на ООН:

"1. Да го одржуваат меѓународниот мир и безбедност и заради таа цел: да преземаат ефикасни колективни мерки за спречување и отстранување на заканите врз мирот и заради спречување акти на агресија или други нарушувања на мирот, да постигнат со мирни средства и, во согласност со начелата на правдата и меѓународното право, регулирање и решавање

на меѓународните спорови или ситуации што би можеле да доведат до нарушување на мирот;

2. Да развиваат пријателски односи меѓу нациите засновани врз почитување на начелата на рамноправност и самоопределување на народите, како и да преземаат други соодветни мерки, со цел да се заштити мирот во светот;

3. Да остваруваат меѓународна соработка при решавањето на меѓународните проблеми од економски, социјален, културен или хуманитарен карактер, како и преку поттикнување и развивање на почитувањето на човековите права и основните слободи за сите, без оглед на раса, пол, јазик или вера;

4. Да бидат центар во којшто ќе се усогласуваат постапките на нациите насочени кон постигнување на овие заеднички цели."¹³³

Врз основа на наведеново, може да се извлече заклучок дека најважна задача на ООН е зачувувањето на светскиот мир и безбедност. Во целина земено, светскиот мир се одржува со примена на два вида мерки:

- употреба на колективни мерки за зачувување на мирот,
- употреба на мирни средства за решавање на спорите помеѓу државите членки на Организацијата.

Редоследот на преземање мерки за зачувување на мирот и безбедноста е овој:

- давање насоки и предлози за мирно решавање на спорите преку директни преговори, добри услуги, посредување, помирување, арбитража, судско решавање, обраќање до регионалните организации и други средства;

- преземање мерки што не повлекуваат употреба на вооружена сила, како на пример: делумен или целосен прекин на економските односи, на железничките, поморските, воздушните, поштенските, телеграфските и други средства за комуникација, заострување и прекин на дипломатските односи, блокада на финансиските трансакции и други мерки,

- формирање меѓународни вооружени сили кои ќе преземат воздухопловни, поморски или сувоземни дејствија, со за цел повторно воспоставување на меѓународниот мир и безбедност.

¹³³ Трајан Гоцевски, Колективната безбедност и одбраната на Македонија, Просвета, Куманово, 1994 година.

ООН своите функции и цели ги остваруваат преку следниве органи:

- Генерално собрание,
- Совет за безбедност,
- Меѓународен суд на правдата, и
- Секретаријат.

Секој од овие органи има свои функции и овластувања прецизирани со Повелбата на ООН.

1.10.2. Советот за безбедност на ООН

Овој Совет претставува еден од најзначајните органи на ООН. Се состои од 15 членови од кои 5 се постојани членови на Советот за безбедност, а другите 10 се непостојани членови со мандат во траење на две години. Постојани членови се: Народна Република Кина, Франција, Русија, Обединетото Кралство на Велика Британија и Северна Ирска и Соединетите Американски Држави.

Советот за безбедност ги има следните надлежности:

- се грижи за меѓународниот мир и безбедност;
- ги повикува државите кои учествуваат во споровите за нивно мирно решавање;
- посредува во решавањето на споровите;
- се залага и овозможува директни разговори за решавање на споровите;
- учествува во анкети, помирувања, посредување, арбитража, судско порамнување и др.;
- учествува во испитувањето на сите спорови и случаи на насилство;
- дава препораки за исклучување од членство на ООН, учествува во изборот на судии во Меѓународниот суд на правдата;

- ги определува условите под кои некоја земја, која не е членка на Советот може да учествува во расправа на Советот;
- извршува и други работи согласно со Повелбата на ООН.

Дека Советот за безбедност претставува еден од најзначајните органи на ООН и тоа, пред сè, како орган на ООН за зачувување на меѓународниот мир и безбедност се потврдува во член 24. од Повелбата на ООН, кој гласи:

"За да се осигури брза и успешна акција на ООН, нејзините членки му доверуваат на Советот за безбедност главната одговорност за одржување на меѓународниот мир и безбедност и се согласни Советот за безбедност при вршењето на своите должности, врз основа на оваа одговорност, да дејствува во нивно име."¹³⁴

Првенствената одговорност за зачувување на меѓународниот мир и безбедност, државите членки на ООН му ја доверуваат на Советот за безбедност, кој всушност дејствува во нивно име. Со тоа се постигнува брза и ефикасна акција во зачувувањето на мирот и безбедноста и решавањето на споровите и конфликтите. Советот за безбедност при вршењето на должностите дејствува со целите и начелата на ООН. Со давањето согласност Советот да дејствува во нивно име при донесувањето одлуки, земјите членки на ООН се согласни да ги прифатат и реализираат одлуките на Советот за безбедност во согласност со Повелбата на ООН, што се истакнува и во член 25. од Повелбата. Со тоа членовите 24. и 25. од Повелбата на ООН претставуваат основни решенија на системот за колективна безбедност во зачувувањето на светскиот мир и безбедност, а членовите 39. и 51. претставуваат оживотворување и иницирање на моќта на меѓународната заедница во зачувувањето на мирот.

Во член 39. се истакнува: "Советот за безбедност утврдува дали постои закана за мирот, нарушување на мирот или акти на агресија и ќе дава препораки или ќе решава за тоа какви мерки ќе се преземат во согласност со членовите 41. и 42. за да се одржат или повторно воспостават меѓународниот мир и безбедност..."

При утврдувањето на загрозеноста на меѓународниот мир, Советот за безбедност дава упатства, им наложува на

¹³⁴ Трајан Гоцевски, Колективната безбедност и одбраната на Македонија, Просвета, Куманово, 1994 година.

страните вмешани во спорот што да преземат за да се надмине таквата ситуација и, доколку тоа не вроди со плод може да ги повика членките на ООН да преземат мерки како што се: целосен или делумен прекин на економските односи, железничките, поморските, воздушните, поштенските, телеграфските и другите средства за комуникација, како и заострување на дипломатските односи.

Со тоа членките на ООН, во интерес на мирот и безбедноста, како свој придонес, се обврзуваат на повик на Советот за безбедност, во согласност со посебна спогодба, да стават на располагање вооружени сили, помош и олеснувања.

Во контекст на тоа се и членовите 51. и 52. од Повелбата. Член 51. говори за правото на членките на ООН на индивидуална или колективна самоодбрана во случај на вооружен напад до моментот на преземање мерки на Советот за безбедност за одржување на меѓународниот мир, а во член 52. се истакнува правото на постоење регионални договори или организации што ќе преземат дејствија за одржување на мирот во тие региони, но под услов нивното дејствување да биде во согласност со целите и начелата на ООН. Овие одредби се во интерес на поефикасното дејствување на зачувувањето на мирот и безбедноста.

1.10.3. Европската унија и одбранбениот идентитет

Европската унија денес има 15 земји членки, со вкупно население од околу 370 милиони жители и претставува економска, политичка и воена сила во светот. Се поставува прашањето: Кои се интересите за стапување на овие земји во Европската унија? Без сомнение, сите земји членки на Европската унија, пред да стапат во полноправно членство, добро ги процениле своите политички, стратегиски и економски интереси. Така, Франција и Германија раководејќи се, пред сè, од политичките, економските и безбедносните интереси, ги направиле првите чекори кон интеграциските процеси во Европа пред формирањето на ЕЕЗ, односно Европската унија.

Новонастанатата состојба во Европа, по распадот на Варшавскиот договор, предизвика големи немири на европска почва. Определени држави, како што беа СССР, СФРЈ,

Чехословачка, се распаднаа на помали единици, а сето тоа е проследено со вооружени судири - војни, разурнувања, уништување на човечки и материјални потенцијали. Јасно, тоа не можеше да ја остави рамнодушна Европската унија како политичка и економска сила. Жариштата на Балканот и во Источна Европа ги загрозуваа интересите и на Европската унија, а сè уште се свежи сеќавањата дека токму на овие простори почнале двете светски војни. Сето ова придонесе да се реактивира идејата за формирање сопствени воени сили, која низ историјата на Европската унија не можеше да се реализира поради несогласувањата за ова прашање на САД, и создавање паралелизам со НАТО. Земјите на Европската унија сакаа да формираат воени сили како воена компонента на системот за европска безбедност.¹³⁵

"Европската безбедност не може да се планира и да се гради за сметка на интересите на целиот западен свет. Студената војна е завршена, но општите европски интереси - од внатрешната безбедност до надворешните опасности што можат да го загрозат европскиот континент, ги погодуваат суштинските интереси на САД, па затоа европските воени сили не би можеле да се издвојуваат од НАТО. Поради тоа, Вашингтон енергично е против формирањето западноевропски воени формации кои би дејствувале надвор и независно од НАТО."¹³⁶

Меѓутоа, во односот на интереси помеѓу ЕУ и НАТО сè повеќе постои зголемена координација, што значи дека не се доведуваат во прашање суштинскиот интереси на САД.

¹³⁵ Трајан Гоцевски, Современи тенденции на одбраната, Македонска ризница стр. 213 (Становиште на САД изречено при посетата на американскиот министер за одбрана Дик Чејни на Франција во мај 1991 година).

¹³⁶ North atlantic Assembly, defence and security committee, SFOR: A Transatlantic Coalition for Peace.

1.10.4. Организацијата за европска безбедност и соработка (ОБСЕ)

ОБСЕ постои од 1 август 1975 година, кога во Хелсинки, по неколку години преговори, беше потпишан Завршниот акт на Конференцијата за европска безбедност и соработка од 35 членки. Денес бројот на членките на ОБСЕ изнесува 52, меѓу кои, и Република Македонија. Завршниот акт на Конференцијата за европска безбедност (тогаш: КЕБС) претставува долгорочна декларација што се темели врз следните вредности:

"- надминување на блоковската поделеност и односите кои произлегуваат од блоковската припадност, како долгорочна цел на КЕБС;

- демократизација на меѓународните односи;
- елиминирање на примената на сила во меѓу-народните односи и политиката базирана врз сила;
- неделивост на европската безбедност како една од основните претпоставки за зачувување на мирот и безбедноста;
- градење на европската безбедност и одбрана врз основа на сестрана соработка;
- афирмирање на хуманитарната компонента преку прашањето за заштита на човековите права и слободи, како и улогата на поединецот во процесот на унапредување на безбедноста и соработката во Европа;
- светска димензија на европската безбедност;
- афирмирање на КЕБС како долгорочен процес."¹³⁷

Од аспект на континуитетот на КЕБС, значаен е и моментот во Париската повелба со кој КЕБС (ОБСЕ) поминува од колективна континуирана акција во систем на односи и институционализирање. Сето ова се гледа низ:

- "- воведување редовност на седниците;
- утврдување на организациона поставеност (Совет, Комитет на високи функционери, Апарат за итни случаи, Секретаријат, Центар за спречување на судири);
- создавање на три административно - организациски центри (Секретаријат на КЕБС во Прага, Центар за спречување на судири во Виена и Биро за избори во Варшава)."¹³⁸

¹³⁷ Трајан Гоцевски, *Современи тенденции на одбраната, Македонска ризница*, Куманово, 1997.

¹³⁸ Трајан Гоцевски, *Современи тенденции на одбраната, Македонска ризница*,

И покрај сите настојувања за основање ефикасен механизам за разрешување на кризите во Европа, денес многу прашања сè уште не се разрешени и се отворени жаришта, особено на Балканот и во Источна Европа, што не наведува на размислување дека уште многу работи треба да се преземат за формирање систем за безбедност што ќе дејствува ефикасно на почвата на Европа.

1.10.5. Советот на Европа

Советот на Европа, всушност, е реализирана идеја за интегрирање на европските земји, со цел да се постигне политичко, економско и идеолошко единство помеѓу државите врз принципите на граѓанската демократија, зајакнато со НАТО како воена поткрепа на Советот на Европа. Основни цели за кои е основан Советот на Европа се:

"- обезбедување на единство во реализацијата на идеите и принципите од заедничкото наследство на народите на земјите членки;

- остварување на правата и слободите на човекот;
- владеење на правото, како основен принцип во демократските системи;
- поттикнување на економскиот и социјалниот развој на земјите членки на Советот."

Форми за остварување на целите:

- разгледување на прашањата од заеднички интерес на членките;
- договори за решавање на прашања помеѓу членките;
- заедничко дејствување за економски, културен, научен, правен и административен развој;
- зачувување и унапредување на човековите права и основните слободи на граѓаните."

Советот на Европа бил основан во 1949 година во Стразбур, каде што 10 земји го потпишале Статутот на Советот. Оттогаш бројот на членките постојано расте и денес изнесува 39 земји членки, меѓу кои и Република Македонија, која е примена во полноправно членство во ноември 1995 година.

1.10.6. НАТО

Основни принципи врз кои се базира НАТО:

- решавање на меѓународни спорови со миролуљубиви средства;
- елеминирање на конфликти во меѓусебни односи;
- воздржување од закана или употреба на сила;
- развивање на економска соработка;
- самоодбрана или заемна одбрана во случај на напад врз која била од земјите членки.

Партнерство за мир

Иницијативата " Партнерство за мир", првпат е промовирана во октомври 1993 година од страна на заменикот - државниот секретар за одбрана на САД, Строут Талбот, на состанокот на министрите за одбрана на земјите членки на НАТО.

Потоа на самитот за шефовите на држави и влади од земјите членки на Североатлантскиот сојуз, одржан на 10 и 11 јануари 1994 година, Партнерството за мир е конкретизирана со посебна точка (13) во тогаш усвоениот документ. Имено, во овој документ се вели: "Ние се одлучуваме да воведеме непосредна и практична програма што ќе ги трансформира односите меѓу НАТО и земјите учеснички во програмата. Новата програма оди понатаму од дијалогот и соработката, кон вистинско партнерство. Ги повикуваме другите држави што учествуваат во Советот за североатлантска соработка како и другите земји на (КЕБС) ОБСЕ, способни и готови да придонесат за оваа програма, да ни се придружат во партнерството. Активното партнерство за мир ќе има значајна улога во евентуалниот процес за проширување на НАТО."¹⁴³

Овие организации (ООН, НАТО, ОБСЕ, Европска унија, Совет на Европа) се резултат на човековата цивилизација од најраната фаза до денес кој се карактеризира со напори на сите полиња на човековата дејност за подобрување на условите за живот, како и со напори во сфера-та на мирот и безбедноста, а кои се актуелни и за сегашната стварност.

¹⁴³ North atlantic Assembly, Defence and security committee, SFOR: A Transatlantic Coalition for Peace
North atlantic Assembly, defence and security committee, SFOR: A Transatlantic Coalition for Peace, Brussels, 1997.

Резиме

Референциите што се однесуваат до проблемот за политичката толеранција, како фактор за зачувување на мирот и безбедноста, го збогатуваат речникот на одбранбената политика, но и го проблематизираат прашањето за нужноста од почитување на разликите во современите, демократски организирани општества. Демократијата не може успешно да функционира без остварување на политичкиот консензус за прашањата од општ општествен интерес, како што се мирот и безбедноста на земјата, а да не се земе предвид толеранцијата, и особено политичката толеранција.

Преокупацијата со прашањето на политичката толеранција резултира и со нејзино проучување од страна на различни научни дисциплини (политичките науки, економијата, социологијата и правото). Денес, и покрај постоењето на различни видови толеранција (културна, верска, конфесионална толеранција и др.), не случајно на политичката толеранција ѝ се придава особено значење. Во димензионирањето на политичката толеранција на внатрешните односи во државите и во современите меѓународни односи, неопходно е да се тргне од промените што настанаа во меѓународниот политички систем. При појаснувањето на оваа појава и нејзиното лоцирање во современата реалност, треба да се тргне од претпоставка дека политичката толеранција во различно време и на различно место има различно сфаќање. Потребата од толеранција, а особено за политичка толеранција, постојано се нагласува, затоа што со прашањето на политичка толеранција се поврзани и прашањата за општествената моќ на луѓето, за мирно решавање на општествените судири, за решавање на различните спорови меѓу луѓето и сл.

Промените што настанаа во меѓународниот систем со завршувањето на Студената војна, кои некои аналитичари линеарно ги пресликуваат и тврдат дека настапило ново сфаќање за мирот и безбедноста, иако безбедноста, независно од тоа до кој сегмент се однесува - индивидуална, национална или меѓународна, претставува сè уште еден од ургентните проблеми на меѓународната заедница. Во таа смисла, националната безбедност има централна позиција што произлегува од фактот дека во внатрешната стабилност на државата егзистира

раат и доминираат најголемиот дел проблеми што се од безбедносна природа.

Врз основа на опстојните проучувања, се заклучува дека политичката толеранција и, воопшто, толеранцијата имаат големо значење за безбедноста и мирот во земјата и во регионот пошироко. Во Република Македонија се направени и неколку истражувања, кои имале за цел да ги лоцираат проблемите што стојат на патот на меѓунационалната, етничката и верската толеранција. Бидејќи политиката обично се поставува и остварува во масовни размери, политичкиот настан секогаш носи во себе нешто што се претставува како јавен интерес. Односот политика, мир и безбедност И, во тој контекст, факторот човек - е клучен фактор на политичката активност, а со тоа и на политичката толеранција. Таа е интересно втемелена, ако се има предвид дека мирот и безбедноста претставуваат општествена појава и реален процес. Политичката толеранција се рангира во важните фактори за зачувување на мирот и безбедноста кога се спроведува во дело преку реализација на предвидените активности, односно преку реагирање со умереност во новонастанатите околности, имајќи го предвид значењето на мирот и безбедноста. Политичката толеранција е политичка појава во која до израз доаѓа политиката како вештина, односно како реална способност и умеење на раководствата на државите како политички актери да искористат максимум од она што објективните околности го нудат во сегментот зачувување на мирот и безбедноста.

Во случајот на политичката толеранција, како фактор за зачувување на мирот и безбедноста во балканските прилики, сè уште постои голема загриженост во балканските земји затоа што придонесот на државите за стабилноста во овој регион не е доволно ценет од меѓународната заедница. Наместо да се придонесе за побрзо решавање на некои веќе наследени проблеми, тензиите и неизвесноста се сè уште присутни. Наспроти многуте песимистички анализи за шансите на балканските земји да седнат на преговарачка маса, сепак во тој поглед се постигнува виден напредок. Во тој контекст, многу ќе е значајна интеграцијата на балканските земји во светските, европските и регионалните структури, како и во колективните системи за безбедност. Со интегрирањето во горенаведените структури ќе се зајакне и економската, политичката и воената

соработка и, на тој начин, можно е балканскиот регион веќе да не претставува товар на Европа, туку нејзин интегрален дел.

Кога зборуваме за одбранбената политика на Република Македонија како независна и суверена држава, потребна е јасно дефинирана одбранбена политика со која прецизно ќе се утврдат државните интереси и реално ќе се определат целите на таа политика, за кои државата, во согласност со расположливите средства, ќе организира систем за одбрана. За изградбата на сопствен систем за одбрана, соодветно на државните потреби и можности, потребни се мошне сериозни научни и стручни истражувања и проучување на секој сегмент од тој систем, бидејќи тој како таков мора да најде свој израз и во законската норматива.

Секоја држава има разновидни интереси што најчесто се дефинираат како национални интереси од долгорочна активност, кои се остваруваат во еден подолг период и краткорочни интереси што се остваруваат преку секојдневната внатрешна и надворешна политика на земјата. При формулирањето на државните интереси, најчесто пресудна улога играат таканаречените внатрешни фактори, од кои понатаму произлегува и надворешната политика на државата, која пак, во зависност од состојбите, може да биде мирољубива, агресивна или експанзионистичка.

Во однос на конфликтите и меѓународниот мир и безбедност, дилемата може да се постави во релацијата мир-конфликт, при што може да се констатира дека конфликтот претставува предизвик за националната безбедност во таа смисла што треба да се изнајде решение за надминување на проблемот, т.е. да се дојде до вистинско и правилно решение. Во оваа постапка секако ќе се почитуваат моделите на меѓународните односи. Општа е проценката дека зголеменото ниво на внатрешни конфликти е загрижувачко и има негативно влијание врз меѓународниот мир и безбедност, поради тоа преокупацијата со прашањето за политичката толеранција, како фактор за зачувување на мирот и безбедноста, е нужност за сите демократски општества.

Наспроти многу песимистички проценки дека не е можна добра соработка помеѓу балканските народи, но имајќи ја предвид геополитичката, економската и безбедносната зависност на сите држави од овој регион, соработката е

неминовна, особено ако се оди кон алките што водат до нивното членување во ЕУ и НАТО. Затоа актуелната власт во државите на Балканот би требало да вложуваат напори за остварување активен дијалог, сè со цел да се надминат стереотипите од минатото и да се креираат по перспективни визии за иднината. Оваа активност се условува и по безбедносната ситуација, која е постабилна, односно сè помалку постои стравување дека во овој дел од Југоисточна Европа можат да настанат непредвидливи ситуации што би го загрозиле мирот и безбедноста. Во моментот не е тешко да се прифати дека оваа безбедносна ситуација е по интервенирањето на НАТО, која имаше за цел да се запираат масовните кршења на човековите права, со тоа и спречување на планираните етнички чистења на Косово од страна на белградскиот режим што беа модели на недемократски режими во овие поминати десет години и порано.

Во време кога идеолошките разлики видно се кон исчезнување и кога целиот процес на демократизација и функционирање на демократијата во овие простори, која се гради врз основа на нови вредности за да се постигне политичка, економска и воена трансформација на политичката власт, ова заслужува посебно внимание поради тоа што ефектите од евентуални немири во една земја можат да се прошират, затоа мирот и стабилноста во сите балкански земји се од посебно значење. Покрај внатрешната стабилност со сите потребни параметри која треба да ги гради политичките структури што се на власт, и успехот на УНМИК во Косово во поглед на институционална и економската реконструкција е од големо значење. Со меѓународната мисија, која има за цел зачувување на мирот и безбедноста на Косово, наедно и да се постават темелите на идниот економски демократски поредок, покрај УНМИК, КФОР, ОБСЕ, Косовското раководство, потребно е и активна економска, политичка, дипломатска активност на соседните земји со Косово. Особено земјите што се приклучени во активности за зачленување во ЕУ и НАТО. Затоа што, ситуацијата на Косово сама по себе ја условуваше зачувувањето на мирот и безбедноста во регионот, што непосредно беа запрени интеграционите процеси, регионални, европски процеси и процеси во делот на колективните системи на безбедност.

Сегашната ситуација на Косово која vodi кон стабилизирање, и промените на власта во Србија за државите на балканскиот регион и за нашата земја се од голема важност, што значи дека постои широк простор за изнаоѓање поприфатливо решение и сериозно размислување за отстранување на негативните импликации што би довеле до некој евентуален конфликт. Во овој контекст е поврзана и успешната мисија на НАТО на Косово која би значело клуч за стабилноста и релаксација на односите помеѓу балканските земји и перспектива за нивно зачленување во ЕУ и НАТО, како два главни столба за стабилизирање на мирот во овие простори.

Со ова значи дека влијанието на интеграционите процеси во балканскиот регион со проширување на НАТО и ЕУ е од голем интерес и за Република Македонија, интерес кој може да се поврзува и со внатрешната стабилност, бидејќи за еден таков процес се нашло разбирање, заеднички концензус од сите релевантни политички партии. За евентуалното членување Република Македонија, Албанија и Бугарија и со присуството на НАТО-силите на Косово, по проценки на експерти и дипломати кои ги пратат интеграционите процеси, би значело голема перспектива зајакнување на економската, политичката и воената соработка и, на тој начин, овој дел од југоисточна Европа повеќе не би претставувал товар за Европа туку нејзин интегрален дел изразен преку заеднички интерес за мир и соработка.

САД, со земјите од западна Европа оправдано продолжуваат со напорите да ги поттикнуваат земјите во југоисточна Европа да соработуваат едните со другите, низ понудените програми за регионална соработка. Но истото не може да биде докрај оправдано условување за оваа соработка за да биде главна основа за нивното членување во ЕУ и НАТО, се разбира, освен ако неподготвеноста за соработка создава закана за мирот и безбедноста.

Сите движења кон НАТО, со предвидените параметри на програмата „Партнерство за мир“ и стратешкиот пристап на ЕУ балканските земји, со предложените договори за стабилност и асоцијација, да се насоки за целосно функционирање преку „Пактот за стабилност во југоисточна Европа, постепено најдоа разбирање и државите кои стремат за нивното членување. Со овие правила се условуваат и односите и се осниваат

механизми за регионална соработка со соседите, за внатрешни стабилни односи (политички, економски, меѓуетнички), како потреба за вистинска регионална стабилност.

Во духот на Европски и НАТО интеграции ќе се најдат, заеднички допирни точки е политички, економски и безбедносен план. Во овој контекст политичките субјекти во Република Македонија треба да ја користат можноста која ја води земјата кон овие интеграции, со вклопување во интеграциони програми, затоа што граѓаните пред се имаат потреба да се чувствуваат сигурни да се рамноправни и да имаат благосостојба и како земја да бидеме што подалеку од периоди на сиромаштија и внатрешна нестабилност. Со тоа се создават основи за поголема доверба, толеранција од секаков вид и зближување на народите, кои живеат во овој регион и оживотворување на напорите на демократските сили за изградба на мир и стабилност.

SUMMARY

The references related to the issue of political tolerance as a factor for safeguarding peace and security increase the defense policy vocabulary, but also make problematic the issue about the need of respecting differences in modern, democratically organized societies. Democracy cannot function successfully in the absence of a political consensus on issues of general social interest, such as peace and security of the country, without taking into consideration the tolerance, and especially the political tolerance.

The issue of political tolerance has been studied by many different scientific disciplines (political sciences, economics, sociology and law). Today, although there are different types of tolerance (cultural, religious, confessional tolerance and others), a special attention is paid to the political tolerance. When quantifying the political tolerance in the internal affairs of the states and in the contemporary international relations, it is necessary to begin with the changes that have occurred in the international political system. When explaining this phenomenon and its position in the contemporary reality, one should start from the presumption that the political tolerance is conceived differently in different times and different places. The need for tolerance, and especially for political tolerance, has been continuously emphasized since the issue of political tolerances is linked with the issue of social power of people, the issue of peaceful resolution of social conflicts, resolution of different disputes among people, and similar.

Some analysts depict in a linear manner the changes in the international system after the end of the cold war, claiming that there is a new understanding of peace and security. However, security, irrespective of the segment to which it is referred to – individual, national or international, is one of the urgent problems of the international community. In this respect, the national security has a central position resulting from the fact that most of the problems of security nature exist and dominate in the domestic stability of the state.

Based on extensive studies, the conclusion is that the political tolerance and in general the tolerance, is of major important for the se-

curity of peace in the country and in the wider region. In this respect, several researches were made in the Republic of Macedonia their goal being to locate the problems that block the way to international, ethnic and religious tolerance. Since politics is usually set and implemented in mass dimensions, a political event always has in itself something that is of public interest. The correlation among politics, peace and security, and in this contexts the human factor, is a key actor of the political activity, and consequently of political tolerance. It is remarkably incorporated, considering that peace and security are a social phenomenon and a real process. Political tolerance is ranked as one of the crucial factors for safeguarding peace and security when carried out through the implementation of anticipated activities, respectively through reasonable reaction in newly created circumstances, having in mind the importance of peace and security. Political tolerance is a political phenomenon where politics comes to expression as a skill, respectively as a real capability and ability of state leaderships as political actors to make maximum use of what the objective circumstances have to offer in the segment of safeguarding peace and security.

In the case of political tolerance as a factor of safeguarding peace and security relevant to the Balkan situation, the Balkan countries are still greatly concerned because the international community does not sufficiently appreciated the contribution given by the states for the stability in this region. Instead of giving its contribution to sooner resolve some of the inherited problems, tensions and uncertainties are still prevailing. In spite of the numerous pessimistic analyses regarding the chances for the Balkan countries to sit at the negotiation tables, significant progress has been made in this respect. In this context, the integration of the Balkan countries in the world, European and regional structures, as well as in the collective security systems would be of great significance. The integration of the above mentioned structures would also strengthen the economic, political and military cooperation, so that the Balkan region would no longer be a burden to Europe, but its integral part.

When we speak about the defense policy in the Republic of Macedonia, as an independent and sovereign state, a clearly defined defense policy is required that would precisely establish the state interests and determine the goals of that policy for which the state, in accordance with its available resources, would organize a defense system. For the

development of its own defense system, appropriate to the state needs and possibilities, serious scientific and professional researches and studies of each segment in this system is required, as this system must be reflected in the legislation.

Each state has different interests that most frequently are defined as national interests with long-term activity, exercised in a longer period of time, as well as short-term interests exercised through the daily domestic and foreign policy of the state. When formulating state interests, most frequently the so-called domestic factors play a decisive role, which subsequently determine the foreign policy of the state, which, depending on the situation, could be peaceful, aggressive or expansionistic.

As regards to the conflicts and international peace and security, there could be a dilemma regarding the relation peace-conflict, and could be stated that the conflict is a challenge to the national security in the sense that a solution must be found for overcoming the problem, i.e. a true and appropriate solution. This procedure would undoubtedly respect the models of international relations. There is a general opinion that the increased level of internal conflicts leads to anxiety and has a negative impact on the international peace and security, and therefore the concern about the question of political tolerance as a factor for safeguarding peace and security is a must for all democratic societies.

There are many pessimistic assessments that good cooperation among the Balkan people is impossible, but having in mind the geopolitical, economic and security dependence of all states in the region, such cooperation is inevitable especially if they are resolute to follow the links leading to EU and NATO membership. Therefore, the current authorities of the Balkan states should make efforts to establish an active dialogue in order to overcome the stereotypes of the past and create more promising visions for their future. This activity is a condition for the security that would be more stable, so that there would be less fear that in this part of the Southeastern Europe some unpredictable situation might take place that would threaten peace and stability. Presently it is not difficult to accept the fact that this security situation is an outcome of NATO interventions, whose aim was to put an end to mass violation of human rights and by this to prevent anticipated ethnic cleansing

in Kosovo by the Belgrade regime, that were models of undemocratic regimes during the past ten or more years.

In a period when the ideological differences are disappearing and when the entire process of democratization and functioning of democracy in these areas is built on the basis of new values in order to achieve political, economic and military transformation of the political power deserves special attention because the effects of some possible disturbances in one country could spread out. Therefore, peace and stability in all the Balkan countries is of paramount importance. Apart from the internal stability with all its parameters to be established by the political structure in power, the UNMIK success in Kosovo regarding its institutional and economic reconstruction is also of great importance. Besides UNMIK, KFOR, OSCE, Kosovo leadership, the international mission, whose aim is to safeguard peace and security in Kosovo, and lay down the foundations for the future economic and democratic order, would require an active economic, political, diplomatic activity by the neighboring countries with Kosovo, and specially by the countries included in the activities for EU and NATO membership. This is so, because the very situation in Kosovo is dependent on preservation of peace and stability in the region, where the integration processes, the regional and European processes and the processes in the segment of collective security systems have been stopped.

The present situation in Kosovo is going towards stabilization, and the changes of power in Serbia are of great importance for the states in the Balkan region and for our country, which means that there is a vast space for identifying a more acceptable solution and serious considerations for eliminating negative implications that might lead to some possible conflict. The successful NATO mission in Kosovo that would be a key for the stability and relaxation of the relations among the Balkan countries and a perspective for their EU and NATO membership, as two major pillars for stabilization of peace in these areas is seen in this context.

This means that the impact of the integration processes in the Balkan region after the NATO and EU enlargement is also of great interest for the Republic of Macedonia, an interest that might also be linked with its internal stability, because an understanding, mutual consensus of all relevant political parties for such a process has been found.

Experts and diplomats who are following the integration processes acknowledge that the possible membership of the Republic of Macedonia, Albania and Bulgaria and the presence of NATO troops in Kosovo would mean a major perspective for strengthening economic, political and military cooperation so that this part of Southeastern Europe would no longer be a burden to Europe but rather its integral part expressed through their common interest for peace and cooperation.

USA together with the West European countries are rightfully continuing their efforts by encouraging the countries of Southeastern Europe to cooperation among each other through their programs for regional cooperation. But the condition set for this cooperation to be the main basis for their membership in EU and NATO, cannot be fully justified, unless their lack of readiness for cooperation is a threat to peace and stability.

All the movements towards NATO, assisted by its anticipated parameters of the Partnership for Peace Program and the EU strategic approach for the Balkan countries through the proposed stabilization and association agreements, as guidelines for full operation through the Stability Pact for Southeastern Europe, were gradually understood by the states aspiring to become members. These rules are a condition for their relations and set the mechanisms for regional cooperation among the neighbors, their internal stability (political, economic, inter-ethnic) as a requirement for real regional cooperation.

Following the spirit of European and NATO integrations, common points in the political, economic and security field would be established. In this respect, the political entities in the Republic of Macedonia should take the opportunity and lead the country in these integrations, following the integration programs, because the citizens first of all need to feel safe and be equal and welfare state, and be away from the periods of poverty and internal instability. This would create basis for better trust and tolerance of any kind, rapprochement of people living in this region and realization of efforts of the democratic forces for building peace and stability.

Библиографија

1. Ацевски, И., *Општеството и човекот во транзиција*, Експрес, Скопје, 1995
2. Бранкерт, Г., *Political Freedom*, Rottlegde, Лондон, 1991
3. Бојић, В., *Политичка толеранција*, Дефеми, Загреб, 1995
4. Брајановски, Б., *Парламентаризмот - модели и искуства*, Скопје, 1994
5. Ванковска-Цветковска, Б., *Војската и демократијата*, Скопје, 1995
6. Vierucci, I., *WEU: A Regional partner of the United Nations*, Institut for security studies, Paris, 1993
7. Габер, С., *Политика и политичката наука (елементи)*, Наша книга, Скопје, 1975
8. Георгиевски, П., *Социјалното потекло на животната ориентација на средношколската младина*, Институт за социолошко-правни истражувања, Скопје
9. Гоати, В., *Политичка анатомија Југословенског друштва*, Напријед, Загреб, 1995
10. Гоцевски, Трајан, *Одбраната на Македонија*, Студентски збор, Скопје, 1992
11. Гоцевски, Трајан, *Неутрална Македонија, од визија до стварност*, Македонска ризница, Куманово, 1994
12. Гоцевски, Трајан, *Политичкиот и економскиот систем на Македонија*, Просвета, Куманово, 1994
13. Гоцевски, Трајан, *Основите на одбранбено-заштитниот систем на Република Македонија*, Европа 92, Кочани, 1995
14. Гоцевски, Трајан, *Современи тенденции во одбраната*, Македонска ризница, Куманово, 1997
15. Griffiths, S. Tvan, *Natiolanlism and Ethnic Conflict; Threats to Europian Security*, 1993
16. Gullikstand, E., *Colective Security in Postig-Cold War Europe*, 1994
17. Димишковски, С., *Основите на одбранбената политика, стратегија и доктрина*, Скопје, 1996
18. Димишковски, С., *Војна, војска и политика*, Глобус, 1995
19. Доминик, Роже - Кладен Андре Порино, *Толеранција, Култура на мирот*, НИП "Нова Македонија, Скопје, 1997

20. Дртковски, Г., *Затворено општество (информирањето во посткомунизмот)*, Цинон, Скопје, 1994
21. Ђорђевић Јован, Предговор на книгата *Жан Мејно, Увод у политички науку*, Београд, 1961
22. Enloje, S., *Policija, vojska i etniciteti*, Globus, Zagreb, 1990
23. Зилетра, Кис, *Економска соработка*, Економски комитет, САС, Барселона, 1998
24. Javorović, d-r B., Cvrtila, m-r V., *Odbrambeno-zaštitno obrazovanje na sveucilištima u svijetu, Defendologija*, Zagreb, 1994
25. Јанкуловски, З., *Човекови права - збирка на меѓународни документи за правата на човекот*, Скопје, 1993
26. Карноволе, Марко, *Безбедноста и демократијата*, Рос Рот семинар, "Безбедноста во Југоисточна Европа", Охрид, 1998
27. Китановски, Л., *Поделба на власта*, Анископ, Скопје, 1996
28. Климовски, Саво, *Политички систем*, Скопје, 1997
29. Колар, З., *Психолошка основа морала, Основи војне психологије*, Београд, 1997
30. Крнета, Л., *Педагогија*, Научна книга, Београд, 1978
31. Кучук, Е., *Политичка борба другим (неполитичким) средствима*, Војно дело, Београд, 1983
32. Линц, Јуан - Степан, Алферд, *Проблемите на демократијата*
33. Липсет, С. М., *Економските услови на демократизацијата*, American Sociological Review
34. Macpherson, C. B., *Politička teorija posjedničkog individualizma*, Zagreb, 1981
35. Мартин, Реди, *Заштита националних мањина у централној и источној Европи*, Меѓународна политика, Београд, 1996
36. Marcuse, H., *Репресивна толеранција*, Ј. Приморац, Београд, 1989
37. Mill, J.S., *О слободи*
38. Милић, В., *Социолошки метод*, Нолит, Београд, 1978
39. Милосављевић С., *Истраживања политичких појава*, Београд, 1980
40. Милосављевић, С., *Политичка акција*, Институт за политичке студије ФПН, Београд, 1977
41. Мирић, Ј., *Искушенје*

42. Мичовић, В., *Специјални рат и Југославија*, Рад, Београд, 1986
43. Мојановски, Ц., *Социјален и политички профил на политичките партии во Македонија*, Гоце Делчев, Скопје, 1996
44. Mounilian, Daniel Patrick, *Etnicity in internacional Politics*, Oxford University Press, 1993
45. Најчевска, М., *Правна држава*, Лист, 1995
46. Најчевска, Мирјана, *Уделот на правната компонента во третирањето на материјата на етничките малцинства во Република Македонија*
47. Најчевска, Мирјана, *Правна држава*, Институт отворено општество, Лист, Скопје, 1995
48. Нацев, Зоран, *Едукативни процеси во одбраната*, Ѓурѓа, Скопје, 1995
49. Neuman, Frank, *Demokratska i autaritarna država*, Naprijed, Zagreb, 1974
50. Никодиноски, Б., *Одбранбена регионализација на Република Македонија*, Просветно дело, Скопје, 1996
51. Ортаковски, В., *Меѓународната положба на малцинствата*, Мисла, Скопје, 1996
52. Ортаковски, В., *Меѓународната положба на малцинствата*, Мисла, Скопје, 1996
53. Papers, Chaillot, *Wen: A regional partner of the united Nations*, Institute for security studies, Парис, 1994
54. Перелман, Х., *Право, морал и филозофија*, Београд, 1993
55. Перовић, Латинка, Интервју, Скопје, 14.01, 1994
56. Петрушевски, Гоце, *Меѓународните и регионалните организации на мирот*, Семинарска работа - посдипломски студии на Институтот за одбрана, Скопје, 1996
57. Петровска, В., *Конфликти*, Филозофски факултет, Скопје, 1996
58. Podesta, D., cit. spored Sandale, D., 1992
59. Подунавац, Милан, *Основне значајке морфологије политичких интереса у југославенском друштву*
60. Ратковиќ, Р., *Погледи о проблемима савременог друштва*, Култура
61. Pugh, M. C. (1992) *Europien Security - Towards 2000*, Manchester University Press.

62. Ружин, Нано, *Евро идејата од утопија до реалност*, Студентски збор, Скопје, 1996
63. Саркањац, Б., *Идеологијата и субјективитетот*, Метафорум, Скопје, 1993
64. Славевски, Трајко, *Македонската економија во транзиција*, Институт отворено општество, Скопје, 1995
65. Smiljko, Sokol, *Načelo diobe ili organizacija vlasti*, Zagreb, 1992
66. Smit, D., (1993) *Between Urgencies and Impossibilities: New Security Architecture for Europe*, Security Dialogue
67. Спасески, Ј. - Смилоски, П., *Безбедност и заштита*, Охрид, 1996
68. Солиќ, М., *Како настаје научно дело*, Светлост, Сарајево, 1990
69. Супек, Руди, *Испитување јавног мислења*
70. Тасић, П., *Како је убијена друга Југославија*, Кате, Скопје, 1993
71. Тадакузе, Фукасе - Шкарић, Светомир, *Мирот и уставите*, Балкански центар за мир, Скопје, 1997
72. Tandler, G., *Mendimi politik*, Tirane, 1993
73. Ташева, Марија, *Нации, националност, национализми*, Дијалог број 1, Скопје, 1992
74. Тошевски, Иван, Интервју, Скопје, 1993
75. Thonnberry, Patrick, *Minorities Rights, Human Rights and International Law*, Ethnic and Racial Studies, 1980
76. Francesko, V., *Moderna politička misao*, Školska knjiga, Zagreb, 1982
77. Fridrih, S. J.: and this Gouvernement, MC Graw- Hill, New York
78. Halberstan, J., *The paradox of tolerance*, The Philosophical Forum, vol. 14, 1982/83
79. Цаца, Ѓ., *Слободите и правата на човекот и граѓанинот на Република Македонија*, Студентски збор, Скопје
80. Шарп, Џ., *Самостојна одбрана*, Скопје, 1994
81. Шешиќ, Б., *Основи методологије друштвених наука*, Научна книга, Београд, 1988
82. Шкариќ, С., *Уставно право*, Скопје, 1991
83. Балкански центар за мир, *Толеранција и чувство за припадност*, Скопје, 1995
84. *Die Presse*, Wien, 28.01.1998

85. Domestic Dunamics of Change from Sonfrontation to Acommodation Polices, 1973
86. Зборник на трудови на Правниот факултет, *Конституирање на Република Македонија како модерна држава*, Скопје, 1995
87. Инострани писци, *Збир чланака из војне психологије*, Војно-издавачки завод, 1965
88. Internacional Conference on Peacebuilding (1986), Irland.
89. "Нова Македонија", 7.05.1992
90. ОБСЕ, *Темелни документи*, Скопје, 1991
91. ООН, *Темелни документи*, Скопје, 1995
92. Постојана конференција на месните и на регионалните органи на власта на Европа - *Европа 1992 - 2000*
93. *Службен весник на Република Македонија*, бр. 13 и 21.03.1997, Скопје
94. Совет на Европа, *Краток водич низ Европската конвенција за човекови права*
95. *Социолошки термиолошки речник*, МАНУ и Филозофски факултет, Скопје, 1996 - Политичка енциклопедија, Савремена администарација, Београд
96. *Сувремени сустави цивилне одбране*, Отворено свеучилиште, Зборник Факултета за друштвене веде, Лјубљана, 1992
97. UNDP: Human Development Report, 1995
98. Central Europien Issues, NATO and Europien security, Bucharest, 1996